

TOIMIALARAPORTIT

Sosiaalipalvelut

Toimialaraportti ennakoi liiketoimintaympäristön muutoksia
www.toimialaraportit.fi

Työ- ja elinkeinoministeriö • Maa- ja metsätalousministeriö
Työvoima- ja elinkeinokeskus • Finpro • Matkailun edistämiskeskus

Sosiaalipalvelut

Toimialaraportti | Riitta Kettunen
11/2008

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Käyntiosoite

Postiosoite

Aleksanterinkatu 4
00170 HELSINKI

PL 32

00023 VALTIONEUVOSTO

Puhelin (09) 16001

Telekopio (09) 1606 3666

Julkaisusarjan nimi ja tunnus

Toimialaraportti

11/2008

Tekijät (toimielimestä: nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisu-aika	
Riitta Kettunen Toimialapäällikkö Etelä-Savon TE-keskus		9.12.2008	
		Toimeksiantaja(t)	
		Työ- ja elinkeinoministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi			
Sosiaalipalvelut			
Tiivistelmä			
<p>Raportti käsittelee TOL 2002 -toimialaluokituksen mukaisen sosiaalipalvelut-toimialan (TOL 853) yrityssektoria. Toimiala koostuu kahdesta pääryhmästä: majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut (TOL 8531) ja sosiaaliset avopalvelut (TOL 8532). Vuonna 2006 yrityssektorin suurimmat alatoimialat toimipaikkojen ja henkilöstön määrällä sekä liikevaihdolla mitattuna olivat palvelutalot ja ryhmäkodit, lasten päivähoito, kotipalvelut sekä lasten ja nuorten laitokset. Sosiaalipalvelujen tuottajat jaetaan kahteen tuottajatahoon: julkinen sektori (kunnat) ja yksityinen sektori (yritykset ja järjestöt). Kansantalouden tilinpitotietojen mukaan vuonna 2007 sosiaalipalvelujen tuotos oli runsaat 7 miljardia euroa, josta yksityissektorin osuus oli jo melkein kolmannes.</p> <p>Vuoden 2006 tilastotietojen mukaan sosiaalipalveluyrityksiä oli noin 2800, alan toimipaikkoja oli 3220. Ne työllistivät noin 15 500 henkilöä, mikä on yli 25 prosenttia enemmän kuin vuonna 2005. Yritysten tuottama liikevaihto oli yli 700 miljoonaa euroa, jossa kasvua noin 26 prosenttia. Vuonna 2006 tapahtunut ennätyksellinen kasvu johtunee osaltaan siitä, että järjestöt ovat yhtiöittäneet palvelutuotantoa harjoittavat toimipaikkansa, jotka ovat usein suuria yksiköitä. Muutenkin isot yritykset käyvät aggressiivista markkinaosuuksien valtausta. Omistusjärjestelyjä tapahtuu kaiken aikaa. Pääomasijoittajat ovat rahoittamassa niiden toimintaa. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA avustaa ja lainoittaa kuntia ja yleishyödyllisiä yhteistöjä niiden rakennusinvestoinneissa. Näihin rahoihin eivät pienet yritykset pääse osallisiksi. Ne joutuvat hankkimaan rahoituksen investoinneilleen vapailta markkinoilta omalla riskillään. Monet omistaja/yrittäjävetoiset pienyritykset kamppailevat olemassaolostaan kiristyneessä, usein epäterveessä kilpailussa. Kilpailuvääristymiin tulee puuttua entistä tehokkaammin.</p> <p>Toimiala on hyvin työvoimavaltainen. Yritykset ovat pääasiassa erittäin pieniä: 87 prosenttia yrityksistä/toimipaikoista työllisti vuonna 2006 alle 10 henkilöä. Alan työllistävä vaikutus on kuitenkin merkittävä. Koko sosiaalialan työttömyysaste on laskenut vuosi vuodelta. Toimiala on myös hyvin naisvaltainen. Vuoden 2004 työssäkäyntitilaston mukaan naisten osuus sosiaalialan kaikista yrittäjistä sekä työllisistä oli noin 90 prosenttia. Kuten muitakin toimialoja myös sosiaalipalvelualaa koskettaa työntekijöiden ja yrittäjien ikääntyminen. Yli 50-vuotiaita yrittäjiä vuonna 2004 oli yli 700. Jatkajan löytyminen ja onnistunut omistajanvaihdos on haaste myös sosiaalipalvelualalla. Ikääntymisen myötä lisääntyvät palvelutarpeet ja suurten ikäluokkien eläköityminen asettavat suuren haasteen työvoiman saatavuuden suhteen. Työvoimasta on paikoitellen jo nyt huutava pula.</p> <p>Kuntien rooli toimialalla on ratkaiseva. Kunta- ja palvelurakennemuutoshankkeen tuloksena monet kunnat ovat joko liittyneet yhteen tai kehittäneet yhteistyömalleja, mutta palvelurakenteisiin ei vielä ole panostettu. Kun siihen työhön toden teolla ryhdytään, on järkevää ottaa mukaan myös yritykset. Kunnat eivät yksin selviä palvelutarpeiden entisestäään lisääntyessä. Yritykset eivät enää voi tyytyä pelkästään ruuhkahuippujen tasaajiksi vaan niiden roolia tasavertaisena toimijana on vahvistettava. Toimialan kehitys on riippuvainen siitä, miten kunnat ottavat yrityssektorin mukaan kehittämään palvelurakenteitaan. Kumppanuusajattelu on saatava puheiden tasolta käytäntöön.</p> <p>Tärkeää on myös lisätä kuntien kustannustietoisuutta sekä kustannusten läpinäkyvyyttä. Hallitusohjelman lupaus lisätä asiakkaan valinnan mahdollisuuksia laajentamalla palvelusetelin käyttöä sekä kotitalousvähennyksen käyttöalaa on toteutumassa vuonna 2009. Toimiala on kasvuala, mutta yritysten on jatkuvasti kehitettävä toimintaansa ja osaamistaan sekä ammatillisesti että liiketoiminnallisesti. Yhteistyö ja verkostoituminen, laatutyö ja johtaminen ovat avainsanoja yrityksen kehittämisessä. Samoja taitoja tarvitaan myös kunta- ja järjestösektorilla.</p> <p>TEM:n yhdyshenkilö: Konserniohjausyksikkö/Esa Tikkanen, puh. 050 040 5459</p>			
Asiasanat			
yrityssektorin tuottamat sosiaalipalvelut, majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut, sosiaaliset avopalvelut, sosiaalipalvelut, hoivapalvelut			
ISSN		ISBN	
1795-9985		978-952-227-117-4	
Kokonaissivumäärä	Kieli	Hinta	
75	Suomi	-	
Julkaisija		Kustantaja	
Työ- ja elinkeinoministeriö			

Sisällysluettelo

0	Saatteeksi	7
1	Tiivistelmä	9
2	Toimialan määrittely ja sisältö	13
	2.1 Toimialan kuvaus ja rajaus	13
	2.2 Toimialan kytkennät muihin toimialoihin	14
3	Toimialan rakenne	17
	3.1 Yritykset ja toimipaikat.	17
	3.2 Henkilöstö, ammatillinen jakauma ja työllisyyden kehitys	17
	3.3 Toimialan alueellinen jakauma	23
	3.4 Yrityskannan muutokset	26
	3.5 Alan suurimpia yrityksiä	28
4	Markkinoiden rakenne ja kehitys	29
	4.1 Markkinoiden kokonaiskuva	29
	4.2 Markkinoiden kehitys.	30
5	Tuotanto ja tuotantomenetelmät	32
	5.1 Toimialan tuotanto	32
	5.1.1 Majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut.	32
	5.1.2 Sosiaaliset avopalvelut	36
	5.2 Toimialan logistiikkarakenne.	38
6	Investoinnit	40
7	Taloudellinen tila	42
	7.1 Kustannusrakenne	43
	7.2 Kannattavuus ja taloudellinen asema	45
8	Toimialan keskeiset menestystekijät, ongelmat ja kehittämistarpeet	52
	8.1 Menestystekijät	52
	8.2 Keskeiset ongelmat	53
	8.3 Julkinen sektori yritystoiminnan edistäjänä	58

9	Tulevaisuudennäkymät toimialalla	62
9.1	Visio	62
9.2	Markkinoiden kehitys	63
9.3	Kasvuhakuisuus	66
9.4	Kilpailukyvyn kehitys	67
9.5	Innovaatiot	68
9.6	Tuotanto, tuottavuus ja laatu	69
9.6	Koulutus ja kehittämistoiminta	70
10	Yhteenvetoanalyysi (SWOT)	73
11	Liite	74
11.1	Hyödyllisiä linkkejä	74
12	Lähteet	75

0 Saatteeksi

Toimialaraportit-julkaisusarjan lähtökohtana on koota ja yhdistää eri lähteiden aineistoja toimialakohtaisiksi perustietopaketeiksi, jotka tarjoavat asiantuntijoiden näkemyksen pk-yritysten päätöksenteon apuvälineeksi. Vuosittain päivitettävä sarja käsittää seitsemän päätoimialaa: elintarviketeollisuus, elektroniikkateollisuus, metalliteollisuus, puutuoteteollisuus, bioenergia sekä matkailu- sekä palvelualat. Raportit ovat veloituksetta saatavissa TEM Toimialapalvelun internet-sivuilla osoitteessa www.toimialaraportit.fi. Vuosina 2007–2008 julkaistujen toimialaraporttien keskeiset tilastotiedot päivittyvät nykyisin Toimiala Online -kuvatietokannan kautta, ja ne ovat saatavissa asianomaisen toimialaraportin kohdalta.

Raportin laatimisessa on hyödynnetty työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) Toimialapalvelun Online-tietokantaa, josta on käytetty Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin tietoja sekä työministeriön tilastoja. Taloudelliset tunnusluvut pohjautuvat Suomen Asiakastieto Oy:n ja Tilastokeskuksen keräämiin tietoihin. Toimialaraportissa on hyödynnetty myös Tietoykkönen Oy:n TEM:n toimeksiannosta laatiman Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimuksen tuloksia, jotka perustuvat 102 sosiaalipalvelualan yrityksen omiin nykytilan ja tulevaisuuden arvioihin.

Tämä toimialaraportti käsittelee sosiaalipalvelualan yrityssektoria. Raportin tavoitteena on palvella sosiaalipalvelualan yrityksiä sekä niitä erilaisia yksityisen ja julkisen sektorin organisaatioita, jotka toimivat alan kehittämis- ja koulutustehtävissä. Tavoitteena on kuvata myös toimialan lähihistoriaa ja nykyhetkeä sekä antaa arvioita ja ennusteita lähitulevaisuudesta. Raportti antaa pohjaa myös päätöksenteon tueksi sosiaalipalvelujen järjestämiseksi ja tuottamiseksi Suomessa.

Monet kannanotot, näkemykset ja arviot toimialan nykytilasta ja kehittymisestä perustuvat edellä mainittuihin tilastotietoihin, tutkimuksiin, lehdistökatsauksiin, kirjallisuuteen sekä yrittäjien näkemyksiin, mutta vastuu tulkinnoista on raportin kirjoittajalla. Tulkintojen taustalla olevan lähteen määrittely ei aina ole selkeästi osoitettavissa.

Tässä työ- ja elinkeinoministeriön ja TE-keskusten kustantamassa toimialaraportissa korostuu elinkeinopoliittinen näkemys toimialan lähihistoriasta, nykytilasta ja kehittämistarpeista. Raportti on suurelta osin edellisen raportin tilastollista päivitystä. Tämän raportin syntymiseen ovat myötävaikuttaneet useat tahot: yritykset, sidosryhmät ja kollegat, jotka ansaitsevat sydämellisen kiitokseni.

Sosiaalipalvelut toimialana on kasvuala: yritysten yhteenlasketun liikevaihdon vuosittainen kasvu on ollut yli 20 prosenttia usean vuoden ajan. Sosiaalialan yritysten palvelutuotannon kehittyminen ei ole ristiriidassa hyvinvointiyhteiskunnan sosiaalipoliittisten ta-

voitteiden kanssa. Markkinoiden hyödyntäminen sosiaalipalvelujen tuotannossa mahdollistaa nykyistä paremmin hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen.

Mikkelissä 10.11.2008

Riitta Kettunen
Toimialapäällikkö

1 Tiivistelmä

Suomen perustuslain mukaan jokaisella suomalaisella on oikeus sosiaaliturvaan. Lain 19 pykälän nojalla jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Sosiaalipalvelujen tuottaminen on perinteisesti kuulunut julkiselle sektorille. Vuoden 1993 valtionosuusuudistus määritteli sosiaalipalvelujen järjestämisen entistä selkeämmin kuntien tehtäväksi. Lain mukaan kunnat voivat toteuttaa järjestämisvastuunsa joko tuottamalla palvelut itse, yhdessä muiden kuntien kanssa tai ostamalla ne ulkopuolisilta tuottajilta. Uudistettu valtionosuuslaki mahdollisti sosiaalipalvelualan rakennemuutoksen, mikä ilmeni muun muassa 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa yritysten ja järjestöjen palvelutuotannon kasvuna.

Sosiaalipalvelut (TOL 853) koostuvat kahdesta Tilastokeskuksen toimialaluokituksen mukaisesta päätoimialasta: majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut (TOL 8531) ja sosiaaliset avopalvelut (TOL 8532).

Kansantalouden tilinpidon ennakkotietojen mukaan vuonna 2007 kuntien osuus sosiaalipalvelujen yli seitsemän miljardin euron kokonaistuotoksesta oli 70,7 prosenttia, järjestöjen eli ns. kolmannen sektorin 17,3 prosenttia ja yritysten 12 prosenttia. Yksityissektorin (yritykset ja järjestöt) osuus vuonna 2007 oli lähes kolmasosa tuotettujen palvelujen arvosta.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan sosiaalipalveluja tuottavia yrityksiä oli vuonna 2006 yhteensä 2779 (yrityksillä toimipaikkoja 3220). Suurimmat alaryhmät vuonna 2006 yritysmäärällä, liikevaihdolla ja henkilöstön määrällä mitattuina olivat edelleen palvelutalot ja ryhmäkodit, lasten ja nuorten laitokset, lasten päivähoito ja kotipalvelut. Eniten viime vuosina on perustettu kotipalveluyrityksiä. Vuoden 2007 ennakkotietojen perusteella yritysten määrä on edelleen kasvussa, joskin maltillisemmin.

Toimialana sosiaalipalvelut on nuori ja yritykset pääosin pieniä. Yritysten toimipaikoista vielä lähes 87 prosenttia työllisti alle 10 työntekijää vuonna 2006, yli 50 työntekijää työllistäviä toimipaikkoja oli 14. Yhteensä yritykset työllistivät lähes 16 000 henkilöä eli keskimäärin 5,7 henkilöä toimipaikkaa kohden (4,6 vuonna 2005).

Sosiaalipalvelut on työvoimavaltainen ala ja markkinat ovat vieläkin pääosin paikallisia. Hoivaklusteri, johon myös sosiaalipalvelut kuuluvat, tuottaa suurimman osan kansalaisten peruspalveluista ja sen merkitys työllistäjänä on suuri.

Yritysten rooli on ollut tähän mennessä lähinnä täydentää julkista palvelutarjontaa ja tasata julkisen palvelutuotannon ruuhkahuippuja. Tämä on kuitenkin muuttumassa asiakkaiden ostovoiman lisääntyessä ja kuntien lisätessä palveluostojaan sekä markkinoiden ke-

hittyessä. Pienet yritykset erikoistuvat. Isot yritykset valtaavat markkinoita valtakunnallisesti. Myös isot järjestöt yhtiöittävät palvelutuotantaan. Alalla, jossa palvelujen toimitusvarmuudella on erityinen merkitys, tulisi olla riskinkantokyvyltään nykyistä huomattavasti vahvempi yrityskanta. Neuvotteluvoiman, toimitusvarmuuden ja uskottavuuden parantamiseksi jo alalla toimivien yritysten kasvu on lähiajan haaste.

Kuntien ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä on tehostettava. Verkostojen merkitys kasvaa, koska pienet yritykset eivät jatkossa yksin menesty kilpailussa, jossa ostajina ovat aiempaa suuremmat yksiköt, jotka ostavat isoja kokonaisuuksia. Yksityisen palvelutuotannon menestystekijöitä tulevat jatkossakin olemaan joustavuus, kustannustietoisuus, palvelualltius, asiakaslähtöisyys ja panostaminen laatutyöhön. Pienet yritykset eivät voi kilpailla hinnalla vaan laadukkaalla erikoistumisella.

Väestön ikääntyminen sekä tulo- ja koulutustason nousu lisäävät sosiaalipalvelujen kysyntää. Kasvaviin sosiaalipalvelujen tarpeisiin tarvitaan myös yritysten tuotantopanosta nykyistä enemmän. Merkittävin muutos yritysten kannalta tapahtunee palvelumarkkinoiden avautuessa. Kuntien entisestään kovemmat kustannuspaineet ja tuotannon tehostamistarpeet lisäävät palvelujen ostamista. Myös julkisen alan henkilöstön eläköityminen mahdollistaa ostopalvelujen lisäämisen, koska tukeutuminen ostopalveluihin ei aiheuta tulevaisuudessa suuria henkilöstöjärjestelyjä kuntien omissa organisaatioissa.

Kunta- ja palvelurakennemuutoshankkeen (PARAS) toteuttamiseksi säädettiin puitelaki, joka tuli voimaan helmikuussa 2007 ja on voimassa vuoden 2012 loppuun. Kunnat jättivät lokakuussa 2007 valtioneuvostolle suunnitelmat rakenteiden uudistamisesta ja palvelujen järjestämisestä. Kuntarakenteiden suunnittelu on vienyt aikaa palvelurakennemuutukselta, jolla saataisiin aikaan parempia tuotantotapoja ja -prosesseja palvelujen saatavuuden ja laadun varmistamiseksi sekä tuottavuuden parantamiseksi. Yksityissektorin mukanaolo palvelurakennemuutustyössä on varmistettava.

Samanaikaisesti kuntarakenteen uudistumisen kanssa tullaan aluehallintoa uudistamaan lakkauttamalla olemassa olevat lääninhallitukset ja perustamalla niiden tilalle uudet aluehallintoyksiköt 1.1.2010 lähtien.

Hallitusohjelmassa luvataan mm. edistää julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta palvelutuotannossa, kannustaa tilaaja-tuottajamallien käyttöönottoa, laajentaa palvelusetelin ja kotitalousvähennyksen käyttöalaa, kehittää palvelujen laadun valvonnan välineitä sekä edistää tuottavuutta kehittämällä toimintakulttuuria, palveluprosesseja ja tuottavuusmittareita sekä parantaa kuntapalvelujen hinnoittelua ja rahoituksen läpinäkyvyyttä kustannustietoisuuden lisäämiseksi. Asiakkaan asemasta sosiaali- ja terveydenhuollossa on käyty runsaasti keskustelua mm. vuonna 2009 voimaan astuvien terveydenhuoltolain ja palvelusetelilain valmistelun yhteydessä.

Vuoden 2008 alkupuolella sosiaali- ja terveysministeriö asetti Yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen neuvottelukunnan, jonka tavoitteena mm. on edistää yksityisten sosiaali-

ja terveystalvelujen tuottajien välistä yhteistyötä sekä näiden vuorovaikutusta julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen toteuttajien sekä eri hallinnonalojen, järjestöjen ja muiden tahojen kanssa.

Keskeinen ongelma yksityisen sosiaalitalvelualan kehittymiselle on talvelumarkkinoiden kehittymättömyys. Kunnilla on talvelutuotannossa useita rooleja: rahoittaja, tuottaja, ostaja ja valvoja. Julkinen sektori on kasvattanut tuotantoaan, vaikka se ei aina olisikaan ollut kustannustehokkain tapa talveluiden järjestämiseksi. Tuottajatahot ovat markkinoilla eriarvoisessa asemassa. Yritykset eivät ole saaneet avustuksia rakennusinvestointiensa rahoittamiseen järjestöjen ja kuntien tavoin. Onneksi valtion erityisrahoitusyhtiö Finnvera on viime vuosina suhtautunut erittäin positiivisesti toimialaan. Verotuskohtelu on ollut epäoikeudenmukaista. Nyt tosin veroviranomaisen kanta on, että talvelutuotantoa harjoittava järjestö on elinkeinotoimintaa harjoittava yhteisö. Erityiskohtelussa ovat edelleen kuntien omat organisaatiot, erityisesti liikelaitokset.

Investointipääomien tai vakuuksien puute on suuri este sosiaalitalveluyritysten kehittymiselle ja koko toimialan kasvulle. Suuri ongelma ratkaistavaksi onkin toimitilojen rakentaminen, omistaminen ja hallinnointi. Se tulisi selkeästi erottaa talvelutuotannosta.

Hallitusohjelman kirjaukseen liittyen työ- ja elinkeinoministeriössä on asetettu Kilpailuneutraliteettityöryhmä (Julki), joka pohtii keinoja varmistaa yksityisen ja julkisen talvelutuotannon tasavertaiset edellytykset kilpailupolitiikan keinoin. Työryhmän on määrä saada tehtävänsä valmiiksi lokakuun lopussa 2008.

Kuntien tulisi erottaa toisistaan oma talvelutuotanto ja talvelujen tilaaminen. Tilaa- ja-tuottaja-mallin käyttöönotto takaisi parhaimmillaan kaikille toimijoille tasavertaisen aseman ja terveen kilpailun. Parhaimmillaan kaikille toimijoille taattaisiin tasavertainen asema ja mahdollisuus terveeseen kilpailuun. Viranomaistehtävät ja talveluiden järjestämisvastuu säilyisivät edelleen kunnilla ja alan viranomaisilla. Toimialalle tulisi luoda verkostomainen toimintatapa, joka mahdollistaisi markkinoiden hyödyntämisen talvelutuotannon järjestämisessä. Kunnilla talveluiden järjestäjänä on ratkaiseva rooli uudistuvan toimintaympäristön kehittämistyössä. Kuntien tulee laatia pitkän tähtäimen suunnitelmat, joissa selkeästi ilmaistaan, mitkä talvelut tuotetaan itse ja mitkä talvelut muut tahot voivat tuottaa. Tämä rohkaisisi myös uusien yritysten perustamiseen.

Ostaessaan talveluja oman organisaation ulkopuolelta kuntien tulee noudattaa lakia julkisista hankinnoista. Vaikka kilpailutus onkin lisääntynyt, yhä edelleen suorahankintoja tehdään runsaasti. Laki julkisista hankinnoista koetaan vaikeaksi ja markkinaoikeuteen joutumisen pelossa kilpailutusta vältetään. Näin toimiminen on mahdollista, koska kilpailuttamatta jättämisestä ei ole sanktiota. Talvelumarkkinoiden hyödyntäminen edellyttää, että kunnat panostavat kustannuslaskennan, tuotteistamisen ja laatukriteerien sekä hankintaprosessien kehittämiseen myös omissa organisaatioissaan.

Kiristyvässä kilpailutilanteessa yritysjohdolta vaaditaan hyviä liikkeenjohtotaitoja. Yksi haastavimmista johtamisen osa-alueista on henkilöstön johtaminen. Se koskee kaikkia

toimijoita, ei yksistään yrityssektoria. Organisaatioiden johtajien ja esimiesten on huolehdittava työntekijöidensä sekä omasta työhyvinvoinnista. Motivoitunut, osaava henkilöstö on sosiaalipalveluyrityksen tuottavuuden tärkein osatekijä. Toimiala kärsii työvoimapuudesta, mikä lisää rekrytointiosaamisen tarvetta.

Toimialan tuottavuus on alhaisella tasolla. Tuottavuuden parantamisessa henkilöstön merkitys on ylivoimainen. Pienissä yrityksissä teknologian hyödyntäminen on vähäistä. Sen avulla kuitenkin voitaisiin parantaa toiminnan laatua ja tehokkuutta vapauttamalla henkilöstön aikaa itse hoivatyöhön. Laatujärjestelmä on yrityksen oivallinen kehittämis työkalu. Tarjouspyynnöissä nykyään edellytetään laatujärjestelmän olemassaoloa, mutta vielä liian usein hankintapäätökset tehdään halvimman hinnan perusteella.

Tuottavuuden esteenä ja toimialan merkittävänä uhkatekijänä on yrittäjän jaksaminen. Pienten yritysten vetäjät tekevät pitkiä päiviä usein ilman vapaapäiviä ja lomia. Pitkään jatkuessaan tämä näkyy yritysten lopettamisina ja lisääntyneinä konkurseina. Kuten muillakin toimialoilla myös sosiaalipalvelualalla yrittäjät ikääntyvät ja ovat sukupolvenvaihdoksen edessä. Toiminnan jatkajan löytäminen on haasteellista myös tällä toimialalla.

Sosiaalipalvelujen tulevaisuus elinkeinoalana näyttää hyvältä varsinkin, jos toimialalle onnistutaan luomaan toimivat markkinat ja yritykset erikoistuvat jollekin tietylle liiketoiminta-alueelle. Markkinoiden kasvaessa kysynnän lisääntymisen myötä yritysmäärä kasvaa ja alalle muodostuu nykyistä monipuolisempi yritys rakenne. Sosiaalipalveluja tuottavat myös useat valtakunnallisesti toimivat yritykset.

Markkinoiden kehittyessä erilaiset monituottajamallit yleistyvät ja asiakkuuden merkitys korostuu. Toimialoittainen sektoriajattelu tulisi unohtaa, kun tavoitteena on ihmisen hyvinvointi. Palvelujen tuotteistaminen yleistyy ja laatutyön merkitys kasvaa asiakkaiden tietoisuuden lisääntyessä. Kilpailu kiristyy, kustannustietoisuus lisääntyy. Alalle muodostuva uudenlainen toimintaympäristö mahdollistaa uusien palvelumallien kehittymisen sekä vientikelpoisten tuotteiden syntymisen. Tehokas ja laadukas kotimainen palvelutuotanto parantaa yritysten valmiuksia vientiin tai ainakin estää tehokkaasti palvelutuonin.

2 Toimialan määrittely ja sisältö

2.1 Toimialan kuvaus ja rajaus

TOL 2002 -toimialaluokituksen mukaan sosiaalipalvelut (TOL 853) koostuvat kahdesta pääryhmästä: majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut (TOL 8531) ja sosiaaliset avopalvelut (TOL 8532). Nämä pääryhmät jakautuvat alaryhmiin:

TOL 8531 Majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut

TOL 85311	Lasten- ja nuorten laitokset
TOL 85312	Kehitysvammalaitokset
TOL 85313	Vanhusten laitokset
TOL 85314	Päihdehuoltolaitokset
TOL 85315	Palvelutalot ja ryhmäkodit
TOL 85316	Ensi- ja turvakodit
TOL 85319	Muut laitokset ja asumispalvelut

TOL 8532 Sosiaaliset avopalvelut

TOL 85321	Lasten päivähoido
TOL 85322	Päivätoiminta
TOL 85323	Kotipalvelut
TOL 85324	Työtoiminta ja työhön kuntoutus
TOL 85325	Neuvolat
TOL 85326	Avomuotoinen päihdekuntoutus
TOL 85329	Muu sosiaalitoiminta

Sosiaalipalvelujen tuottajat voidaan jakaa kahteen tuottajatahoon: julkinen ja yksityinen sektori, johon luetaan yritykset (ja ammatinharjoittajat) sekä järjestöt (yhdistykset, säätiöt ja muut ns. yleishyödylliset palvelutuottajat). Tässä toimialaraportissa käsitellään yritystoimintana harjoitettua sosiaalipalvelujen tuotantoa. Yleishyödyllisestä toiminnasta käytetään järjestöt - tai kolmas sektori -nimitystä. Julkisen sektorin ja järjestöjen omistamat yritykset kuuluvat tässä raportissa yrityssektoriin.

Vuonna 2006 sosiaalipalveluyritysten toimipaikkojen liikevaihto oli 692 miljoonaa euroa. Kansantalouden tilinpitotietojen mukaan vuonna 2007 sosiaalipalvelujen kokonaistuotoksen arvo oli yli seitsemän miljardia euroa, josta yritysten osuus oli noin 12 prosenttia.

Seuraavassa taulukossa on kuvattu sosiaalipalvelujen jakautumista toimialaryhmittäin ja näiden toimialaryhmien keskeisiä tunnuslukuja toimipaikkatietojen perusteella vuonna 2006.

Taulukko 1. Toimialan keskeisiä tunnuslukuja vuonna 2006

	Henkilöstö		Toimipaikat		Liikevaihto	
853 Sosiaalipalvelut yhteensä	3 220	100,0	15 675	100,0	692 151	100,0
8531 Majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut yht.	1 214	37,7	10 108	64,5	492 780	71,2
85311 Lasten ja nuorten laitokset	415	12,9	2 533	16,2	156 406	22,6
85312 Kehitysvammalaitokset	6	0,2		0,0		0,0
85313 Vanhusten laitokset	23	0,7	319	2,0	14 308	2,1
023 85314 Päihdehuoltolaitokset	16	0,5	114	0,7	2 595	0,4
85315 Palvelutalot ja ryhmäkodit	737	22,9	6 956	44,4	310 543	44,9
85316 Ensi- ja turvakodit	1	0,0		0,0		0,0
85319 Muut laitokset ja asumispalvelut	16	0,5	125	0,8	5 904	0,9
8532 Sosiaaliset avopalvelut yht.	2 006	62,3	5 567	35,5	199 371	28,8
85321 Lasten päivähoito	715	22,2	2 292	14,6	73 448	10,6
85322 Päivätoiminta	19	0,6	74	0,5	3 170	0,5
85323 Kotipalvelut	1 012	31,4	1 866	11,9	63 828	9,2
85324 Työtoiminta ja työhön kuntoutus	25	0,8	168	1,1	5 570	0,8
85326 Avomuotoinen päihdekuntoutus	3	0,1	18	0,1	650	0,1
85329 Muu sosiaalitoiminta	229	7,1	1 146	7,3	52 546	7,6

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

2.2 Toimialan kytkennät muihin toimialoihin

Sosiaalipalvelujen ensisijaisena tavoitteena on luoda ja edistää hyvinvointia. Palvelujärjestelmässä käytetään hyväksi sekä alan tutkimustuloksia että välittömästi hyvinvointiin liittyviä hyödykkeitä tuottavan teollisuuden tuotteita ja erilaisia muita hyvinvointipalveluja.

Sosiaalipalvelut toimialana kuuluu hyvinvointiklusteriin. Hyvinvointiklusterilla tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenhoidossa käytettävien teknologia- ja palvelutuotteiden tutkimusta, kehittämistä, tuotantoa ja käyttöä. Siihen kuuluvat myös kotipalvelut ja kotiterveydenhoito, oma- ja itsehoito sekä itsenäistä suoriutumista edistävät ratkaisut. Hyvinvointiklusteri verkottaa alan toimijoita ja luo uusia yhteyksiä ja synergiaa palveluntuottajien, yritysten ja tutkimuksen välille. Tavoitteena on tuloksekkaampi yhteistyö ja sitä kautta yritysten kansainvälisen kilpailukykyyn ja kasvun edistäminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakennemuutosten vauhdittaminen.

Sosiaalipalvelujen kehittyminen edellyttää keskeisesti yhteistyön tiivistämistä kaikkien klusteritoimijoiden välillä. Ammattikoulutuksen ja tutkimuksen tulisi nykyistä selkeämmin tukea toimialan palvelurakenteen kehittymistä. Alan pientenkin yritysten asiantuntemusta pitäisi hyödyntää tehokkaammin. Teknisten innovaatioiden ja sovellusten käyttö sosiaalipalvelujen tuotannossa ja tuotannonohjauksessa lisääntyy tulevaisuudessa. Palve-

lutuotannon tehostamisen lisäksi monilla teknisillä innovaatioilla voidaan parantaa palvelujen tuottavuutta ja laatua sekä erityisesti saatavuutta. Ne mahdollistavat toimimisen tulevaisuuden verkostomaisessa ympäristössä entistä tehokkaammin.

Julkisen sektorin merkittävä tehtävä hyvinvointiklusterin kehityksessä on vaikuttaa alan yritystoiminnan tasapuolisten ja suotuisien olosuhteiden luomiseen. Kannustimina ja työvälineinä voidaan käyttää erilaisia kehittämishankkeita, -ohjelmia ja -avustuksia sekä teknologiaohjelmia ja lainsäädäntöä.

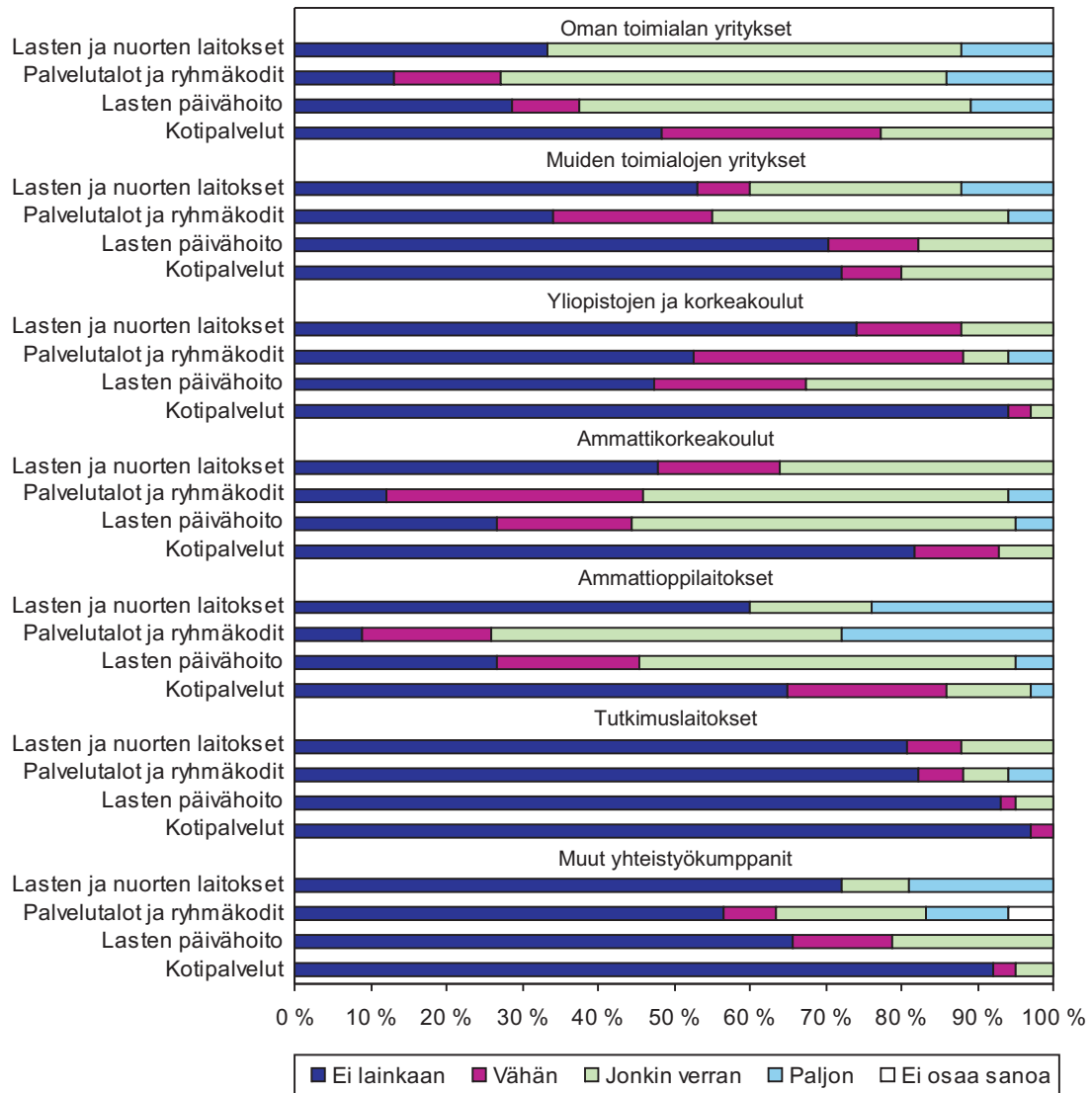
Sosiaalialan kehittämisohjelmissa tulisi huomioida tasapuolisesti myös uudistuvan palvelujärjestelmän ja eri tuottajatahojen tarpeet. Hallitusohjelmassa useasti toistuva sana kumppanuus on jalkautunut myös sosiaali- ja terveysministeriön vuoteen 2011 kestäväan Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelmaan (Kaste) sekä Tekesin Innovaatiot sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä -ohjelmaan.

KASTE-ohjelma on sosiaali- ja terveysministeriön lakisäätöinen strateginen ohjausväline sosiaali- ja terveystalvelupolitiikan johtamiseen. KASTE-ohjelman toteuttamisesta vastaa kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon neuvottelukunta, jonka tueksi sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut viisi alueellista johtoryhmää. Alueellisissa johtoryhmissä on kuntien edustajien lisäksi järjestöjen, yksityisten palveluntuottajien, sosiaalialan osaamiskeskusten, Stakesin, lääninhallitusten, maakuntaliittojen ja oppilaitosten edustajat.

Tekesin ohjelma Innovaatiot sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä tähtää uudistuneeseen sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmään sekä uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin kehittämällä, tuottamalla ja ottamalla käyttöön uudenlaisia, asiakaslähtöisiä palvelujen tuotantotapoja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Ohjelmassa rahoitetaan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin hankkeita. Suurena haasteena kummassakin ohjelmassa on saada mukaan myös pienet palveluntuottajat, jotka eivät useinkaan saa ääntään kuuluviin.

Pk-yritysten toimintaympäristö- ja kehitysnäkemykset 2008 -tutkimuksessa tehdyn kyselyn mukaan toimialan yritysten yhteistyö eri tahojen kanssa on melko vähäistä ja tutkimuslaitosten kanssa lähes olematonta. Toisaalta pienillä yrityksillä on käytettävissä niukasti aikaa ja rahaa tuotekehitykseen.

Kuva 1. Sosiaalialan yritysten yhteistyö eri tahojen kanssa

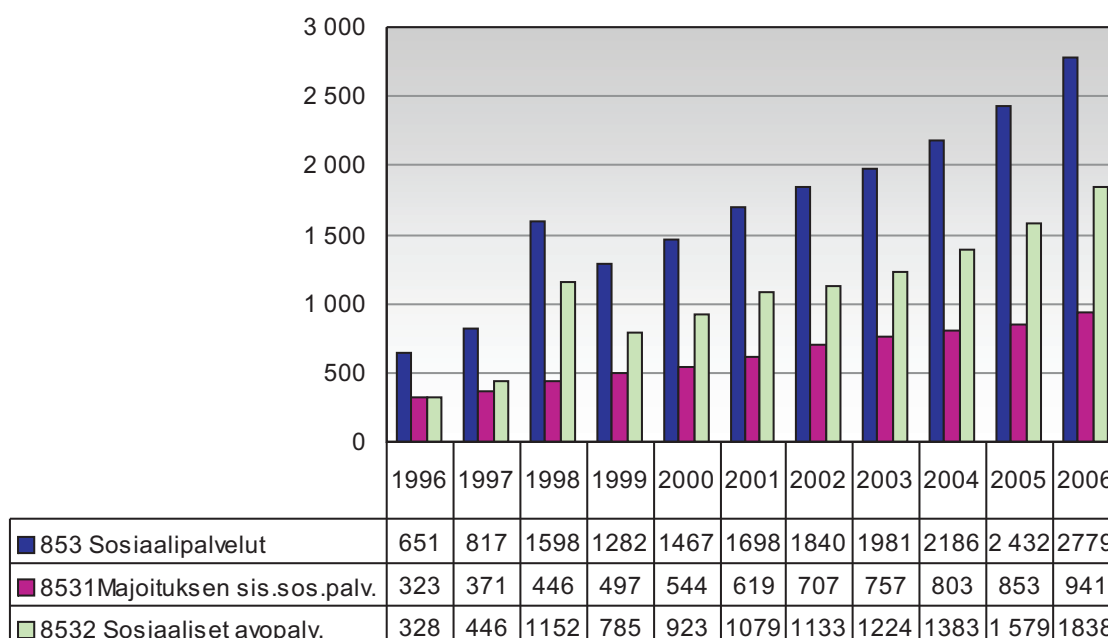
Lähde: TEM, Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimus

3 Toimialan rakenne

3.1 Yritykset ja toimipaikat

Vuonna 2006 Suomessa oli 2779 sosiaalialan yritystä (TOL 853), joista majoituksen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavia (TOL 8531) oli runsas kolmannes. Yritysten määrän kasvu vuoteen 2005 verrattuna noin 15 prosenttia. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan yritysten määrä vuonna 2007 oli 2847, jossa kasvua enää noin kolme prosenttia. Yritysten toimipaikkojen määrä vuonna 2006 oli 3220 kappaletta.

Kuva 2. Sosiaalipalveluyritysten lukumäärä 1996–2006

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

3.2 Henkilöstö, ammatillinen jakauma ja työllisyyden kehitys

Seuraavassa taulukossa on kuvattu sosiaalialan yritykset ja henkilöstö alaryhmittäin vuonna 2006. Eniten työllistävät palvelutalot ja ryhmäkodit -ryhmän yritykset osuuden ollessa noin 44 prosenttia. Henkilöstön nettolisäys edellisvuoteen verrattuna oli 27 prosenttia. Useilla sosiaalipalvelujen aloilla laki ja sen soveltaminen asettavat vaatimuksia henkilöstön ammatillisen koulutuksen, työkokemuksen ja määrän suhteen. Yritysten henkilöstötarve määräytyy pitkälti asiakkaiden määrän tai hoidettavuuden mukaan.

Taulukko 2 Yritykset ja henkilökuntamäärät alaryhmittäin 2006

TOL	Toimiala	Yritykset	Henkilöstö
85311	Lasten ja nuorten laitokset	363	2508
85312	Kehitysvammalaitokset	6	51
85313	Vanhusten laitokset	20	354
85314	Päihdehuoltolaitokset	12	108
85315	Palvelutalot ja ryhmäkodit	530	6858
85316	Ensi- ja turvakodit	1	9
85319	Muut laitokset ja asumispalvelut	9	113
85321	Lasten päivähoido	609	2170
85322	Päivätoiminta	15	59
85323	Kotipalvelut	980	1890
85324	Työtoiminta ja työhön kuntoutus	17	143
85329	Muu sosiaalitoiminta	212	1273
Sosiaalipalvelut yhteensä		2 779	15 549

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Seuraavassa taulukossa sosiaalipalveluja tuottavien yritysten toimipaikat on luokiteltu henkilöstömäärään perustuvan jaottelun mukaisesti.

Taulukko 3. Sosiaalipalveluyritysten toimipaikat henkilöstön määrän perusteella luokiteltuna vuosina 1996–2006

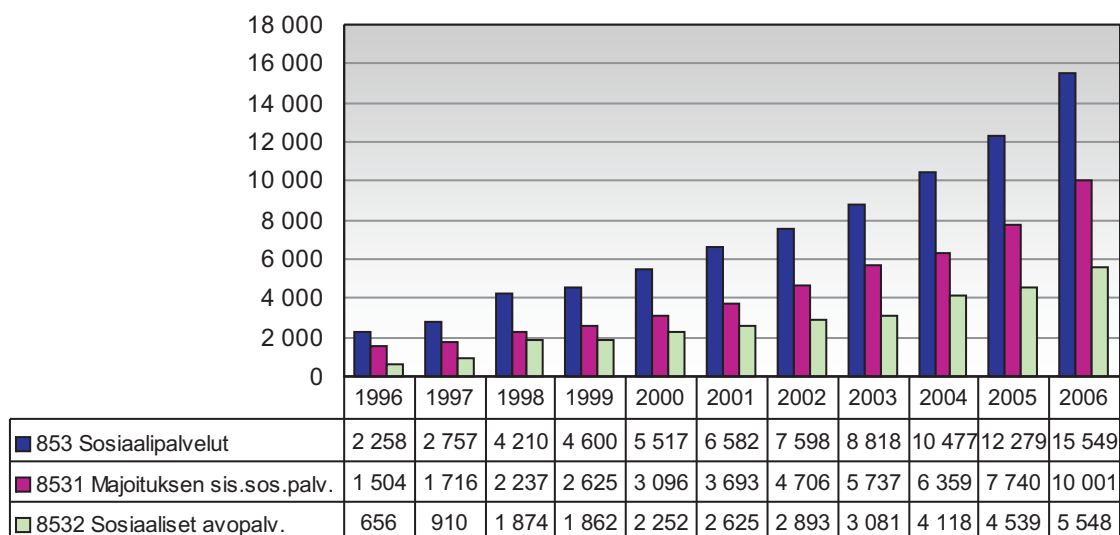
Kokoluokat	Alle 10	10-49	50-249	Yli 250	Yhteensä
Toimipaikat 1996	632	36	1	0	669
Toimipaikat 1997	793	45	1	0	839
Toimipaikat 1998	1 563	65	1	0	1 629
Toimipaikat 1999	1 250	89	1	0	1 340
Toimipaikat 2000	1 457	114	2	0	1 573
Toimipaikat 2001	1 731	133	2	0	1 866
Toimipaikat 2002	1 836	181	2	0	2 019
Toimipaikat 2003	1 960	223	7	0	2 190
Toimipaikat 2004	2 138	270	6	1	2 415
Toimipaikat 2005	2 388	334	9	1	2 732
Toimipaikat 2006	2 786	420	13	1	3 220
Suhteelliset osuudet 2006	86,52	13,04	0,40	0,03	100,00

Lähde: Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Vaikka yritykset edelleen ovat suurelta osin pieniä, suuntaus on kuitenkin yrityskoon kasvuun. Luokkaan 10–49 henkilöä työllistävien toimipaikkojen määrä on moninkertaistunut vuodesta 1996 lähtien. Tapahtuneen kehityksen selittää pääosin asumispalveluja tuottavien toimipaikkojen yleistymisen. Suuria laitoksia puretaan jatkuvasti. Toimialalle on tullut myös isoja monialan yrityksiä, mikä näkyy toimipaikkatilastoissa. Järjestöt ovat viime aikoina yhtiöittäneet palvelutuotantaan, mikä sekin näkyy erityisen hyvin vuoden 2006 tilastoissa.

Alla olevassa kuvassa on esitetty sosiaalialan toimipaikkojen henkilöstömäärän kehitys vuodesta 1996 vuoteen 2006, jona aikana määrä on seitsenkertaistunut. Henkilöstömäärän suhteellinen kasvu on ollut tarkastelujaksolla suurempaa kuin yritysmäärän kasvu, mikä merkitsee keskimääräisen yrityskoon kasvua. Vuodesta 2005 henkilöstön lisäys oli yli 26 prosenttia.

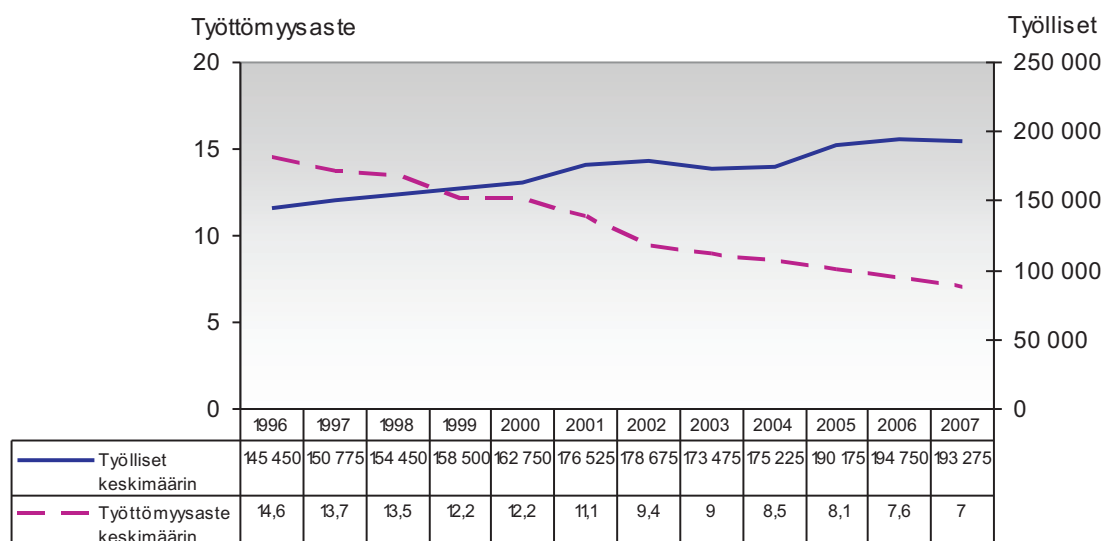
Kuva 3. Sosiaalialan yritysten toimipaikkojen henkilöstömäärä 1996–2006

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/ yritys- ja toimipaikkatilastot

Alla olevassa kuvassa näkyy koko sosiaalialan (julkinen ja yksityinen) työttömyysaste sekä työllisen työvoiman kehitys vuosina 1996-2007.

Kuva 4. Koko sosiaalialan työttömyysaste ja työlliset keskimäärin 1996–2007

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/Työvoimatutkimus

Keskimääräinen työttömyysaste on laskenut koko tarkasteluajan. Työllisten määrä on lisääntynyt vuodesta 2002 vuoteen 2007 lähes 15 000 henkilöllä. Yrityssektorin suurin työllistäjä vuonna 2006 oli palvelutalot ja ryhmäkodit –alatoimiala 44 prosentin osuudella. Vuonna 2002 lasten päivähoitopalvelua tarjoavat yritykset työllistivät 28 prosenttia sosiaalipalvelualan yrityssektorin työvoimasta, vuonna 2006 vastaava osuus oli noin 15 prosenttia. Kotipalveluyrityksiä on perustettu vilkkaasti viime vuosina. Ne ovat hyvin pieniä työllistäen usein 1–2 henkilöä.

Pula työvoimasta on sosiaali- ja terveystaloudella monin paikoin huutava. Silti työttömyysaste vuonna 2007 oli vielä seitsemän prosenttia eli reserviä näyttäisi olevan.

Taulukko 4. Henkilökunnan määrän kehitys

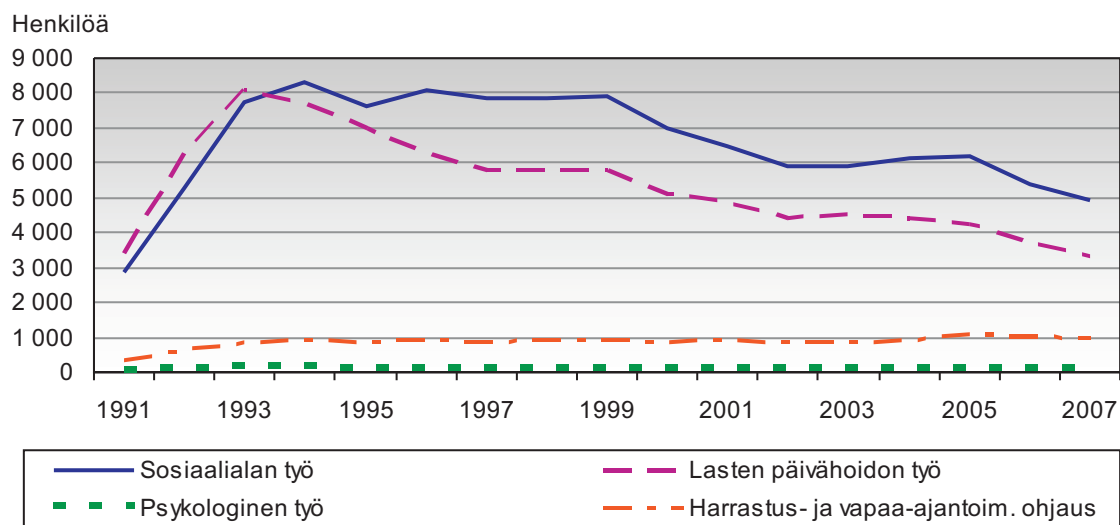
	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Lasten ja nuorten laitokset	52 %	48 %	0 %	28 %	72 %	0 %
Palvelutalot ja ryhmäkodit	30 %	67 %	3 %	41 %	59 %	0 %
Lasten päivähoito	12 %	83 %	5 %	17 %	69 %	15 %
Kotipalvelut	17 %	76 %	7 %	19 %	81 %	0 %
Pk-yritykset yhteensä	22 %	69 %	9 %	21 %	75 %	4 %

Lähde: TEM/Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät -tutkimus 2008

Pk-yritysten toimintaympäristö- ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimuksen mukaan viimeisen vuoden aikana kaikki sosiaalipalvelualan toimialaryhmät ovat lisänneet henkilöstöään enemmän kuin muut pk-yritykset yhteensä. Eniten lisääystä on ollut lasten ja nuorten laitoksissa ja palvelutaloissa ja ryhmäkodeissa. Henkilöstön vähennykseen ei usko juuri kukaan. Kotipalveluissa ja lasten päivähoitossa yrityskoko on hyvin pieni: usein yrittäjä työllistää vain itsensä. Majoituksen sisältävät lasten ja nuorten laitokset sekä palvelutalot ja ryhmäkodit tarvitsevat kokoonsa nähden paljon henkilökuntaa. Työvoiman kysyntää osoittaa koko yritys kentässä se, että henkilökunnan vähenemiseen ei usko monikaan pk-yritys. Vuoden 2008 maailmanlaajuinen huolestuttava taloustilanne ei ollut vielä käsitellyä kyselyä tehtäessä.

Seuraavassa kuvassa näkyy sosiaalialan työttömyystilanne joidenkin toimialaryhmien osalta vuosina 1991–2007. Jokaisen vuoden työttömien määrä kuvaa vuoden viimeisen päivän tilannetta. Toimialalla kausivaihtelu on melko suurta. Vuoden vaihteessa ja touko-kesäkuussa alan työttömyys on suurimmillaan johtuen uusien ammattilaisten valmistumisesta.

Kuva 5. Sosiaalialan työttömät työnhakijat 1991–2007

Lähde: Työministeriö

Lasten päivähoitossa työttömien määrä kasvoi roimasti vuosina 1991–1993. Siihen vaikuttivat erityisesti muiden alojen työttömyyden kasvu sekä kuntien säästötoimet. Yleisen työmarkkinatilanteen parantuessa 1990-luvun lopussa lasten päivähoiton kysyntä lisääntyi. Myös vuoden 1996 alusta voimaan tullut laki alle kouluikäisten lasten subjektiivisesta oikeudesta päivähoitoon lisäsi päivähoiton kysyntää.

Muilla sosiaalipalvelualueilla laman aikana syntynyt työttömyys alkoi kunnolla laskea vasta vuonna 1999. Vanhuspalvelujen lisääntynyt tarve ja sosiaalisten ongelmien lisääntyminen sekä toimialan ammattilaisten jääminen eläkkeelle selittävät osaltaan myönteistä työllisyyskehitystä.

Työttömyydessä on suuria alueellisia ja ammattiryhmittäisiä eroja. Jo nyt monilla aloilla on työvoimapulaa. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle vuoden 2010 jälkeen työvoimapulan on ennakoitu koskettavan laajasti koko maata ja erityisesti sosiaali- ja terveyspalveluja. Kuntien eläkevakuutuksen mukaan 46 prosenttia kuntien työntekijöistä on poissa työmarkkinoilta vuoteen 2020 mennessä.

Kilpailu työvoimasta tulee kiristymään entisestään. Ongelma on maailmanlaajuinen. Valtakunnallisesti työvoimareserviä näyttää kuitenkin vielä olevan. Ala ei ole ollut viime aikoina kovin houkutteleva sen alhaisen arvostuksen, matalan palkkatason ja työn luonteen takia. Alalle kouluttautuneet hakeutuvat parempipalkkaisiin töihin. Kilpailu opiskelijoistakin on kovaa. Suomesta tehdään rekrytointimatkoja ulkomaille. Myös Suomeen suunnautuu vastaavia matkoja.

Viimeaikaiset selvitykset esimerkiksi hoitajien työn arvostuksesta osoittavat, että palkkataso ei korreloi arvostuksen kanssa. Syksyn 2007 kiivainakin käydyt palkkaneuvottelut ja

keskustelut ovat tästä hyvänä esimerkkinä. Monien kuntien huonossa kunnossa olevat taloudet eivät kestä suuria kustannuslisäyksiä, mikä varmasti lisää entisestään kuntien välistä yhteistyötä. Toivottavasti viimeistään nyt palkkaratkaisujen ja PARAS -hankkeen tuloksena paneudutaan toden teolla työn tuottavuuden parantamiseen palvelurakenteita uudistamalla. Kuntien ei myöskään tulisi syyllistyä alibudjettiin sosiaali- ja terveydenhuollossa.

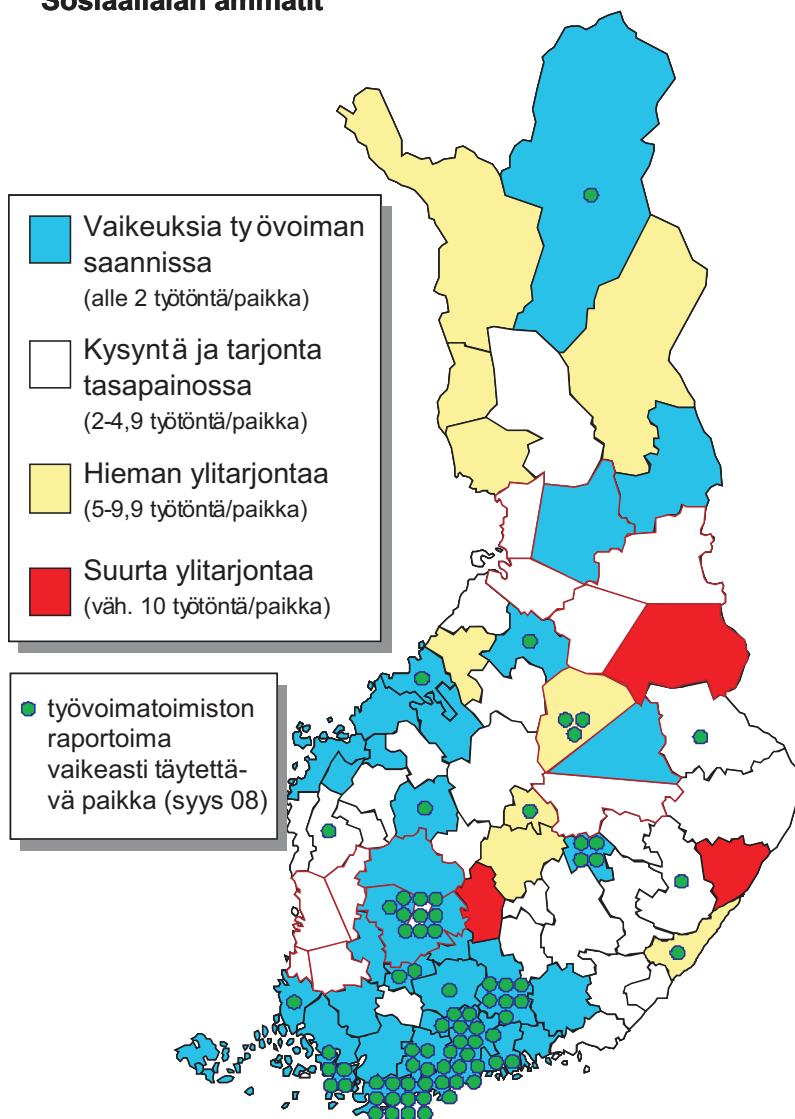
Työvoiman kysynnän ja tarjonnan alueellinen kohtaantotilanne sosiaalipalvelualan ammateissa ilmenee alla olevassa kartasta. Tarkastelu on tehty työvoimatoimistoon ilmoitettujen avointen työpaikkojen ja työvoimatoimistoon työttömiksi rekisteröityjen pohjalta. Tarkastelun ulkopuolelle ovat jääneet siten ne avoimet työpaikat, jotka eivät ole tulleet työvoimatoimiston tietoon ja muut kuin työttömäksi rekisteröityneet työnhakijat. Alla olevaan kuvaan on lisäksi merkitty työvoimatoimistojen raportoimat sosiaalialan avoimet työpaikat, joita on ollut vaikea täyttää

Vaikeuksia näyttää olevan suuressa osassa maata. Eniten työvoiman rekrytointiongelmia on syyskuussa 2008 ollut seuraavissa ammateissa: henkilökohtainen avustaja, perhepäivähoitaja, lähihoitaja, sosiaaliohjaaja ja lastenhoitaja. Sosiaalipalvelujen alalla toimivien yleisimpiä ammatteja ovat lastenhoitajat, sosiaalityöntekijät, kodinhoitajat, kotiavustajat, sosiaalialan hoitajat, henkilökohtaiset avustajat, nuoriso- ja raittiustoimen ohjaajat, liikunnanohjaajat sekä muiden harrastustoimintojen ohjaajat.

Kuva 6. Työvoiman kohtaantotilanne sosiaalipalvelualalla tammi-kesäkuussa 2008

Työvoiman kohtaantotilanne tammi-kesä 2008

Sosiaalialan ammatit

Lähde: Työ ja elinkeinoministeriö

3.3 Toimialan alueellinen jakauma

Seuraavassa taulukossa on esitetty sosiaalipalveluyritysten toimipaikkojen määrä ja niiden suhteellinen osuus kaikista alan yrityksistä. TE-keskusalueittain vuosina 2002–2006. Toimipaikkojen määrä on lisääntynyt tarkasteluajana 1200 kappaleella. Uudellamaalla, Hämeessä, Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa toimipaikkojen määrä on kasvanut eniten.

Taulukko 5. Yksityisten sosiaalipalveluyritysten toimipaikat TE-keskuksittain 2002–2006

TE-keskus	2002	%	2003	%	2004	%	2005	%	2006	%
Etelä-Pohjanmaa	67	3,3	69	3,2	80	3,3	90	3,3	106	3,3
Etelä-Savo	117	5,8	121	5,5	138	5,7	138	5,1	145	4,5
Häme	120	5,9	125	5,7	136	5,6	168	6,1	215	6,7
Kaakkois-Suomi	125	6,2	139	6,3	149	6,2	177	6,5	200	6,2
Kainuu	46	2,3	50	2,3	50	2,1	54	2,0	60	1,9
Keski-Suomi	142	7,0	151	6,9	171	7,0	187	6,8	214	6,6
Lappi	51	2,5	51	2,3	54	2,2	60	2,2	77	2,4
Pirkanmaa	131	6,5	137	6,3	147	6,2	164	6,0	219	6,8
Pohjanmaa	40	2,0	48	2,2	53	2,2	58	2,1	62	1,9
Pohjois-Karjala	105	5,2	101	4,6	113	4,7	128	4,7	143	4,4
Pohjois-Pohjanmaa	169	8,4	179	8,2	198	8,2	208	7,6	265	8,2
Pohjois-Savo	121	6,0	131	6,0	139	5,8	155	5,7	175	5,4
Satakunta	67	3,3	79	3,6	100	4,2	126	4,6	149	4,6
Uusimaa	484	24,0	558	25,5	626	25,9	729	26,7	851	26,4
Varsinais-Suomi	234	11,6	251	11,5	261	10,8	290	10,6	339	10,5
Yhteensä	2 019	100,0	2 190	100,0	2 415	100,0	2 732	100,0	3 220	100,0

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Toimipaikkojen määrä korreloi varsin hyvin alueen asukasmäärän kanssa. Uudellamaalla oli lähes 27 prosenttia toimipaikoista. Vähiten sosiaalipalvelualan toimipaikkoja oli Kainuussa, Lapissa ja Pohjanmaalla.

Alla olevassa taulukossa on esitetty sosiaalipalvelujen toimipaikat, henkilöstömäärät ja liikevaihdot ja niiden suhteelliset osuudet TE-keskuksittain vuonna 2006.

Taulukko 6. Sosiaalipalveluyritysten toimipaikat, henkilöstö ja liikevaihto TE-keskuk-sittain 2006

	Toimi- paikat	%os	Henki- löstö	%os	Liike- vaihto t€	%os	Liikevaihto / toimipaikka t€
Uusimaa	851	26,4	4 708	30,0	211 481	30,6	249
Varsinais-Suomi	339	10,5	1 520	9,7	62 431	9,0	184
Pohjois-Pohjanmaa	265	8,2	1 352	8,6	59 661	8,6	225
Pirkanmaa	219	6,8	894	5,7	40 060	5,8	183
Häme	215	6,7	900	5,7	40 066	5,8	186
Keski-Suomi	214	6,6	851	5,4	38 270	5,5	179
Kaakkois-Suomi	200	6,2	908	5,8	44 342	6,4	222
Pohjois-Savo	175	5,4	967	6,2	39 448	5,7	225
Satakunta	149	4,6	631	4,0	27 994	4,0	188
Etelä-Savo	145	4,5	603	3,8	29 977	4,3	207
Pohjois-Karjala	143	4,4	633	4,0	27 616	4,0	193
Etelä-Pohjanmaa	106	3,3	476	3,0	21 719	3,1	205
Lappi	77	2,4	407	2,6	17 859	2,6	232
Pohjanmaa	62	1,9	449	2,9	17 596	2,5	284
Kainuu	60	1,9	376	2,4	13 631	2,0	227
Koko maa	3 220	100,0	15 675	100,0	692 151	100,0	215

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Eniten sosiaalipalveluyritysten toimipaikkoja oli Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Järjestys on sama, kun käytetään mittareina henkilöstöä tai liikevaihtoa. Koko maassa henkilökuntaa toimipaikkaa kohden oli keskimäärin 4,9. Uudellamaalla vuoden 2005 vastaava luku oli 5,5. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan vuonna 2007 yritysten määrän kasvu on hidastunut jonkin verran, lasten päivähoidossa jopa laskenut.

Liikevaihto toimipaikkaa kohden koko maassa vuonna 2006 oli keskimäärin lähes 215 000 euroa, jossa on pientä kasvua edellisvuoteen. Suurimmat yksiköt löytyvät Pohjanmaalta ja Uudeltamaalta. Uudellamaalla sijaitsevien toimipaikkojen yhteenlaskettu liikevaihto noin 211 miljoonaa euroa oli noin 31 prosenttia koko toimialan yritystoimipaikkojen liikevaihdosta vuonna 2006.

Toimialan yritysten liikevaihdon suhteellinen kasvu koko maassa vuonna 2006 oli 26 prosenttia. Kaikissa maakunnissa tapahtui kasvua, suurinta kasvu oli Pirkanmaalla, lähes 50 prosenttia, mikä selittynee osaltaan sillä, että suuret järjestöt ovat yhtiöittäneet siellä palvelutuotantaan.

Poikkeamat henkilöstö- ja liikevaihtomäärien suhteen eri taulukoissa johtuvat siitä, että osa tilastoista pohjautuu toimipaikkarekisteritietoihin ja osa yritysrekisteritietoihin. Toimipaikkarekisteriin kirjautuvat myös muuta tuotantoa päätoimialanaan harjoittavien yritysten sosiaalipalveluja tuottavat yksiköt. Myös toimialan yrityksillä voi olla useampia

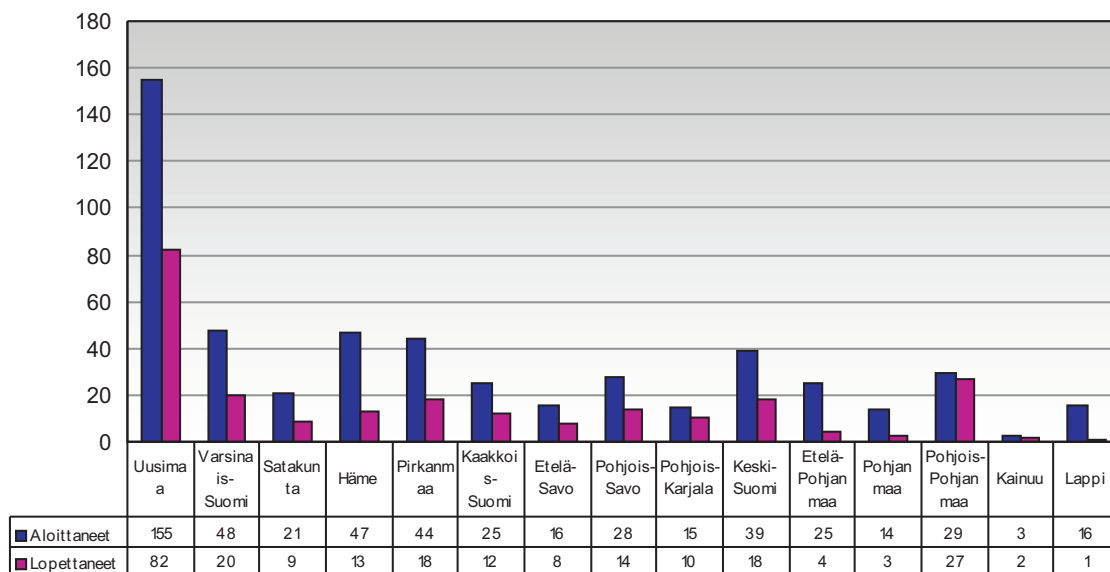
toimipaikkoja. Toimipaikkojen osalta liikevaihdon kasvu vuonna 2006 oli noin 24 prosenttia. Ero yritysten ja toimipaikkojen liikevaihdossa on selitettävissä tilastoteknisillä syillä.

3.4 Yrityskannan muutokset

Seuraavassa kuvassa näkyvät aloittaneiden ja lopettaneiden sosiaalipalveluyritysten määrät työvoima- ja elinkeinokeskuksittain vuonna 2007. Suurin nettolisäys oli Uudellamaalla, yli 70. Aloittaneiden yritysten määrä vuonna 2007 oli yli 500. Lopettaneita oli 241. Lopettaneiden suuri määrä selittynee osaltaan yhtiömuodon muutoksilla sekä yritys-kaupoilla.

Toimialan yritysmäärä kasvoi kaikilla TE-keskusalueilla seurantakaudella. Eniten lisäystä tapahtui kotipalveluyrityksissä.

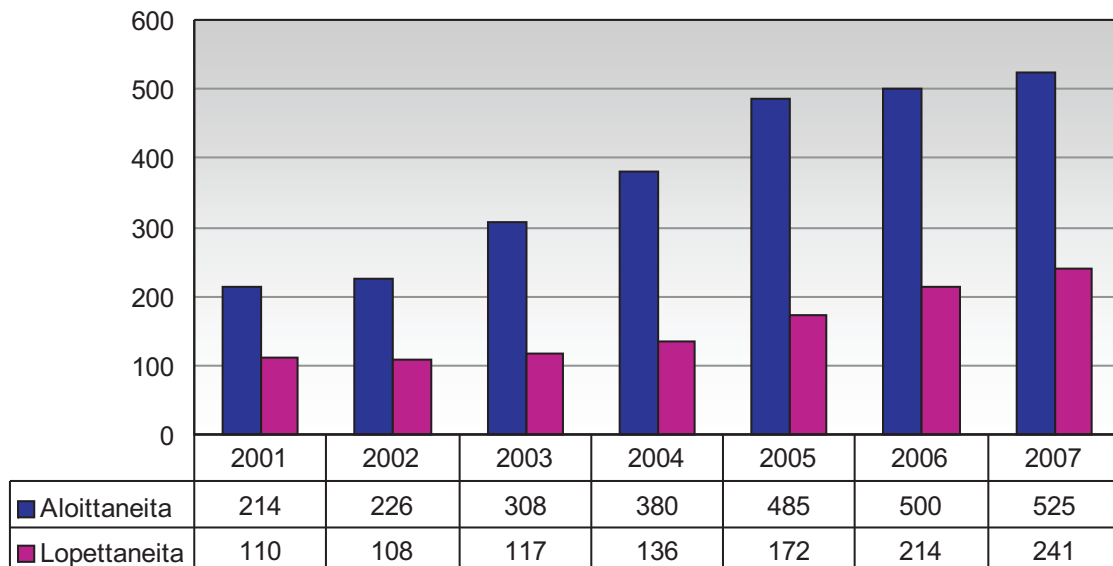
Kuva 7. Aloittaneet ja lopettaneet sosiaalipalveluyritykset TE-keskuksittain vuonna 2007

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Alla olevassa kuvassa on esitetty toimialan yritysten aloittaneiden ja lopettaneiden määrän kehitys vuodesta 2001 vuoteen 2007 koko maassa.

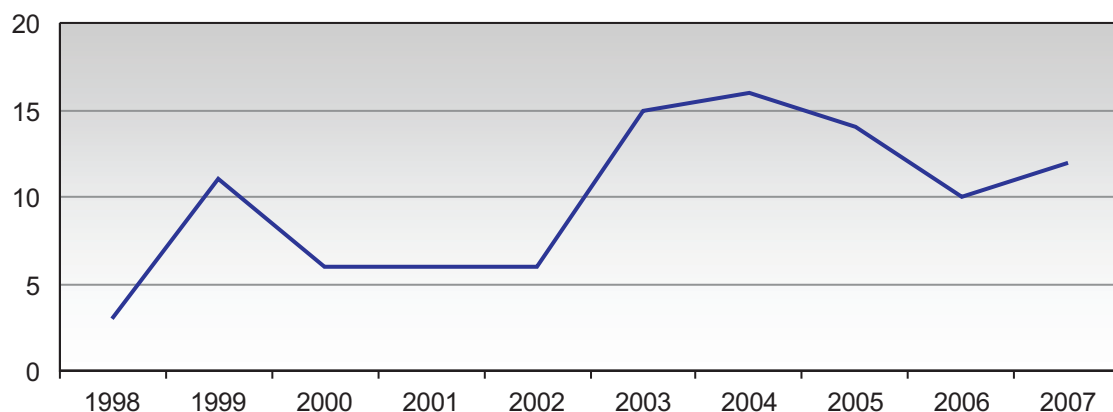
Kuva 8. Aloittaneet ja lopettaneet yritykset sosiaalipalvelualalla 2001–2007 koko maassa

Lähde: Toimiala Online, tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Konkurssin tehneiden sosiaalipalveluyritysten määrä on vuoteen 2003 asti pysytellyt vuotta 1999 lukuun ottamatta alhaisena vaihdellen vuosittain kolmen ja yhdentoista välillä vuosina 1995–2002. Vuonna 2006 konkurssin tehneitä yrityksiä oli 10. Konkurssien määrä oli hieman nousussa vuonna 2007.

Kuva 9. Sosiaalipalvelualan yritysten konkurssit (kpl) 1998–2007

Lähde: Toimiala Online/ Tilastokeskus, yritysrekisteri

Syinä konkurssisiin on monia: kuntien heikko taloudellinen tilanne, mikä lyhytnäköisesti ajaa kunnat vähentämään ostopalveluja, yrittäjien puutteelliset liikkeenjohtotaidot varsinkin taloushallinnon-, tuotteistamis- ja hinnoitteluosaamisessa, jaksaminen, yritysten pieni koko ja neuvotteluvoiman puuttuminen sekä toimiminen yhden asiakkaan markkinoilla.

Lopettamiseen saattaa vaikuttaa myös omistajanvaihdoksiin liittyvät vaikeudet mm. lupa-käytäntöjen osalta. Konsurssiin hakeneista yrityksistä suuri osa on ollut pieniä, alle kymmenen henkilöä työllistäviä mikroyrityksiä.

Suomen Asiakastieto Oy:n keräämien tietojen mukaan syyskuuhun 2008 mennessä on toimialalla konkurssihakemusten määrä jo 22, mikä on vain 0,7 prosenttia kaikkien yritysten konkurssihekkumuksista. Maksuhäiriöitä samana tarkasteluaikana näyttää olleen 140 kappaletta, joka on 4,5 prosenttia kaikkien yritysten maksuhäiriöistä.

Vuoden 2007 palkankorotukset ovat entisestään huonontaneet kuntien talouksia. Jotkut kunnat ovat lyhynäköisesti kohdistaneet säästömielessä katseensa ostopalveluihin, mikä aiheuttaa katoa yrityssektorissa. Tällainen toiminta on erittäin huonoa elinkeinopoliittikaa. Joissakin kunnissa sosiaalipalvelualan yritys voi olla suuri verotulojen tuoja.

3.5 Alan suurimpia yrityksiä

Suomen Asiakastieto Oy:n tietojen mukaan vuonna 2006 sosiaalipalvelualan suurimmat yritykset henkilöstön määrällä mitattuna olivat:

Invalidiliiton Asumispalvelut Oy
Medivire Hoiva Oy
Folkhälsan Raseborg Ab
Folkhälsan Mittnyland Ab
Aspa Palvelut Oy
Oy Espero Ab
Medone Hoivapalvelut Oy
Suomen Tenava Päiväkodit Oy
Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy
Folkhälsan Botnia Ab

Näiden yritysten yhteenlaskettu henkilöstömäärä vuonna 2006 oli 2900 eli 19 prosenttia koko yrityssektorin henkilöstöstä.

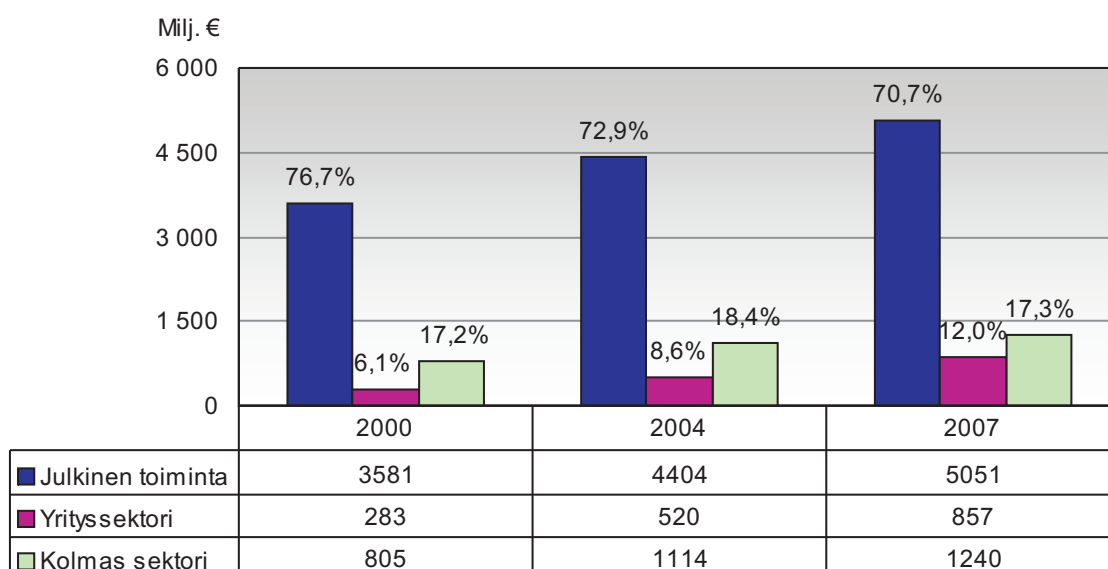
Luettelosta näkyy, että suurimpien yritysten joukossa on useita järjestöjen omistuksessa olevia yrityksiä suurimpana Invalidiliiton Asumispalvelut Oy. Järjestöjen yhtiöittämislinja jatkuu. Tähän on osaltaan johtanut EU:n sisämarkkinoiden kehitys, kunta- ja palvelurakennemuutoshankkeen myötä tehtävät uudistukset, Raha-automaattiyhdistyksen uudistunut avustuskäytäntö sekä Verohallituksen linjaukset järjestöjen tuottaman palvelutuotannon tulkittamiseksi elinkeinotoiminnaksi ja siten veronalaiseksi toiminnaksi. Omistusjärjestelyt käyvät vilkkaina toimialan suurimmissa yrityksissä.

4 Markkinoiden rakenne ja kehitys

4.1 Markkinoiden kokonaiskuva

Kansantalouden tilinpidon tietojen mukaan sosiaalipalvelujen tuotos vuonna 2007 oli jo noin 7,2 miljardia euroa. Yksityissektori on kasvattanut osuuttaan, mutta on huomattavaa, että koko toimialan tuotoksen lisäys vuodesta 2000 vuoteen 2007 on ollut 55 prosenttia eli 2,6 miljardia euroa, josta julkisen sektorin osuus on lähes 1,5 miljardia euroa. Yksityissektori on ollut vastaamassa lisääntyneisiin palvelutarpeisiin ja lisännyt nopeasti osuuttaan. Alla olevassa kuvassa on eri tuottajasektorien osuudet vuosina 2000, 2004 sekä 2007.

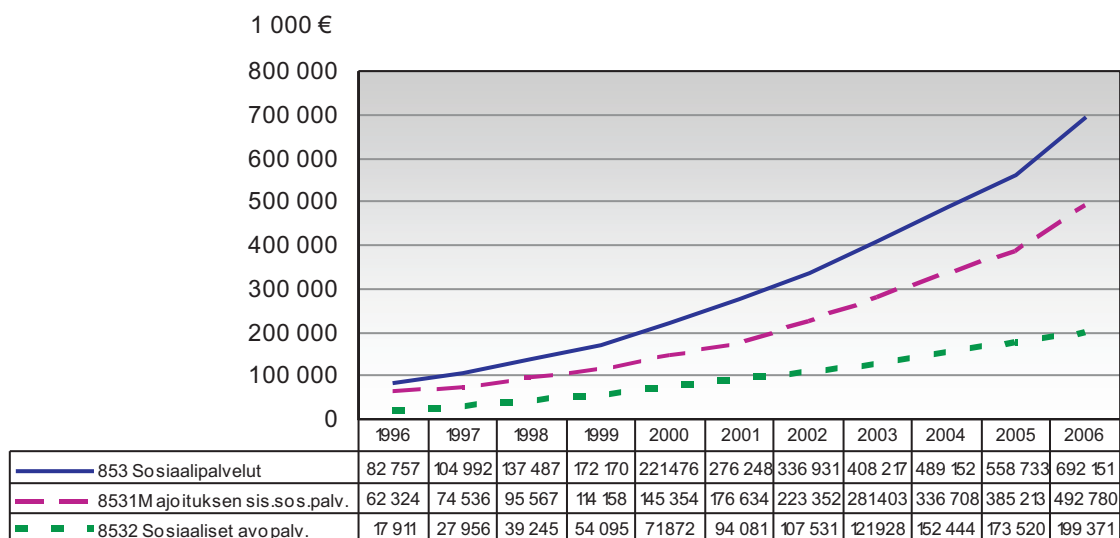
Kuva 10. Sosiaalipalvelujen tuotos (tuotettujen palvelujen arvo) miljoonaa euroa ja prosenttiosuus palvelutuotannosta tuottajasektoreittain vuosina 2000, 2004 ja 2007

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus

Markkinoiden kehitys näkyy 1990-luvun lopulta alkaneena toimialan yritysten yhteenlasketun liikevaihdon nopeana kasvuna. Alla olevassa kuvassa on esitetty sosiaalialan toimipaikkojen liikevaihdon kehitys vuodesta 1996 vuoteen 2006.

Kuva 11. Sosiaalialan toimipaikkojen liikevaihdon kehitys 1996 -2006

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Vuoden 2006 liikevaihdon roima kasvu, noin 25 prosenttia, selittyyne osaltaan sillä, että suuret palveluja tuottavat järjestöt ovat yhtiöittäneet toimintaansa.

Yritysten liikevaihdon määrä vuonna 2006 poikkeaa toimipaikkojen yhteenlasketusta liikevaihdosta näyttäen olleen lähes 48 miljoonaa euroa suurempi, yhteensä 741 miljoonaa euroa. Kasvua edellisvuoteen oli yli 26 prosenttia. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan yritysten liikevaihdon kasvu jatkuu joskin maltillisemmin noin 10 prosenttia.

4.2 Markkinoiden kehitys

Ennen vuotta 1995 sosiaalipalveluyritysten toiminta oli erittäin pienimuotoista ja keskityi harvoille toimialoille ja maantieteellisille alueille. Lapsi- ja nuorisotyössä on ollut tarjolla yritysten tuottamia palveluja jo kymmeniä vuosia, mutta vanhustenhuollon sekä mielenterveys- ja päihdehuollon aloilla yritysten markkinoille tulo on tapahtunut käytännössä vasta 1990-luvun aikana.

Ratkaisevasti kehitykseen vaikutti sekä vuoden 1993 alusta voimaan tullut valtionosuus uudistus että vuosikymmenen alkupuoliskolla suomalaista yhteiskuntaa ravistellut taloudellinen lama, jotka osaltaan kannustivat kuntia kustannustietoisuuden kehittämiseen. Palvelutuotannon järjestämisvastuun erottaminen tuotantovastuusta valtionosuusuudistuksen lakitekstissä sekä laskennallisiin yksikkökustannuksiin perustuvaan tukijärjestelmään siirtyminen mahdollistivat uusien toimintatapojen kehittämisen, kokeilemisen ja hyödyntämisen. Lamasta johtuvat kustannuspaineet pakottivat valtion ja kunnat kehittä-

mään uusia malleja palvelujen järjestämiseksi. Täten lama osaltaan nopeutti laitosten hoitojärjestelmän ja kuntakeskeisen palvelutuotannon purkamista sekä uusien tuotantorakenteiden syntymistä ja kehittymistä.

Vuosituhanen vaihteessa yrityksiä toimi jo lähes kaikilla sosiaalipalvelualueilla ja niiden rooli ainakin paikallistasolla oli merkittävä. Valtakunnallisesti yritysten osuus koko sosiaalipalvelumarkkinoista vuonna 2007 oli jo 12 prosenttia, mutta eräillä alatoimialoilla kuten esimerkiksi lastensuojelualalla osuus oli paljon suurempi. Ilman yrityssektorin tarjontaa palvelutuotannon rakenne olisi aivan toisenlainen.

Viime vuosina lisääntyneet vaatimukset asiakkaiden valinnan mahdollisuuksien parantamisesta ovat nopeuttaneet uusien toimintamallien kokeilua myös palveluiden rahoittamisessa. Yksityisen hoidon tuki, palvelusetelit ja maksusitoumukset ovat keinoja siirtää päätösvaltaa tuottajan valinnasta kunnilta palvelujen käyttäjille. Uusia rahoitusmalleja on kehitetty, mutta niitä ole vielä kattavasti osattu hyödyntää niilläkään sosiaalipalvelualueilla (esim. lasten päivähoito), joilla kokemukset ovat olleet hyviä. Kansalaisen itsemääräämisoikeutta kunnioittaen olisi valintamahdollisuuksia paljonkin lisättävissä.

Arvioiden mukaan suuri osa sosiaalipalvelualan yritysten liikevaihdosta tulee joko suoraan tai välillisesti kunnilta. Kuntien sosiaalipalvelujen ostot ja niistä järjestetyt tarjouskilpailut, erityisesti palveluasumistuotannosta, ovat lisääntyneet viime vuosina. Tarjouskilpailuja ovat lisänneet palvelutarpeiden lisääntyminen, kuntien taloudellisen aseman kiristyminen ja kasvanut tietoisuus hankintalain velvoitteista. Toisaalta suorahankintoja tehdään vielä paljon.

Sosiaalipalvelumarkkinoiden viime vuosien kehitystä kuvaa yritysmäärän nopea kasvu sekä yritystoiminnan maantieteellisen markkina-alueen laajeneminen. Joko luontaisen laajentumisen tai yrityskauppojen kautta yritykset ovat pyrkineet laajentamaan tarjontansa paikallisesta maakunnalliseksi tai maakunnallisesta valtakunnalliseksi. Markkinoiden kehittyessä myös aikaisemmin muilla toimialoilla toimineet yritykset ovat osoittaneet kiinnostusta laajentaa palvelutarjontansa sosiaalipalvelujen alalle, joskin useat ovat sittemmin myyneet palvelutuotantonsa toimialalle suuntautuville yrityksille. Myös sosiaalipalvelualalla on viime aikoina ollut havaittavissa keskittymistä, suuret toimijat ostavat hyvin menestyviä pieniä yrityksiä ja laajentavat toimintaansa koko Suomeen. Jokunen ulkomainenkin yritys on löytänyt suomalaiset sosiaalipalvelumarkkinat. Varautumisen ulkomaiseen kilpailuun luulisi kannustavan jatkuvaan toiminnan kehittämiseen ja verkostoitumiseen. Tämäkin on kansainvälistymistä.

Verkostoitumisen tuomista edusta on puhuttu jo pitkään, mutta vasta nyt näyttää maaperä olevan otollinen niiden syntymiseen. Verkostojen rakentamiseen, pelisääntöjen tekemiseen ja elinkelpoisuuden turvaamiseen tarvitaan myös yhteiskunnan vahvaa tukea.

5 Tuotanto ja tuotantomenetelmät

5.1 Toimialan tuotanto

Sosiaalipalvelut on tyypillinen palveluelinkeino, jossa henkilökunnan panos on ratkaiseva. Toimiala on erittäin työvoimavaltainen ja naisvaltainen. Vaikka sosiaalipalvelujen tuotannossakin tulee yleistymään teknologisten innovaatioiden hyödyntäminen, ei ihmisten työpanos ole syrjäytymässä. Teknologia voi parhaimmillaan vapauttaa henkilöstön ajan itse perustehtävään. Viestintä-, turva- ja apuvälineteknologian hyödyntäminen parantaa alan alhaista tuottavuutta ja tehokkuutta. Toisaalta jatkuva uusien järjestelmien käyttöönotto tuo mukanaan osaamisvaatimuksia ja ahdistustakin henkilökunnassa.

Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin kahta alatoimialaa sekä neljän suurimman alaryhmän palveluiden tuotantoa. Kunkin kappaleen lopussa on kuvattu, miten toimialan yrittäjät arvioivat TEM:n teettämässä Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimuksessa palvelutuotantonsa tuotekehityspanostuksia suhteessa 12 kuukauden takaiseen ja 12 kuukauden tulevaan tilanteeseen. Vertailun kannalta tarkasteluun on myös otettu sosiaalipalveluyritysten arviot viimeaikaisesta ja tulevasta liikevaihdon kehityksestä.

5.1.1 Majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut

Majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut jakautuvat kolmeen ryhmään: laitoshoido, pysyväisluonteiset asumispalvelut ja tilapäisluonteiset majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut. Laitoshoidossa asiakas on hoitosuhteessa ja toimintayksikkö tai viranomainen tekee päätöksen asiakkaan sijoituksesta. Asumispalveluissa asiakkaan asuminen perustuu asunnon hallintasuhteeseen (vuokra tai omistus). Asiakkaalla on yksin hänen käytössään oleva vakituinen asuintila. Laitoshoido on tilastoluokituksessa jaettu kolmeen luokkaan asiakasryhmän mukaan: mm. lapset ja nuoret, kehitysvammaiset ja vanhukset. Asumispalvelut on jaettu ryhmiin asumisen ja palveluntarpeen jatkuvuuden mukaan. Ryhmään 85315 palvelutalot ja ryhmäkodit kuuluvat varsinaiset asumispalvelut, joissa asuminen perustuu jatkuvaan palveluntarpeeseen ja myös asuminen on siten vakituista.

Yritystoimipaikkoja toimialalla vuonna 2006 oli yhteensä 1214. Lisäystä edellisvuoteen oli 203. Ne työllistivät jo yli 10 000 henkilöä. Suurimmat alatoimialat liikevaihdon mittana olivat palvelutalot ja ryhmäkodit (TOL 85315) ja lasten ja nuorten laitokset (TOL 85311), joihin keskistytään jatkossa tarkemmin. Vuonna 2006 palvelutaloja ja ryhmäkoiteja oli yhteensä 737 sekä lasten ja nuorten laitoksia 415. Tilastokeskuksen ennakkotietojen perusteella yritysten määrän on edelleen kasvussa joskin maltillisemmin, alle 10 prosenttia. pieniä lasten ja nuorten laitospalvelua tarjoavia yrityksiä on perustettu eniten. Pal-

velutalot ja ryhmäkodit -ryhmässä taas pienet toimipaikat ovat vähentyneet ja nettolisäystä on vain muutama kappale.

Kaikkien tämän ryhmän yritysten toimintalogiikka on perusrakenteeltaan samanlainen. Yritykset tuottavat palveluja kiinteästä toimipaikasta ja sosiaalipalvelujen lisäksi asiakkaille tarjotaan majoitus-, ateriat- ja muita oheispalveluja. Yritysten tulorahoitus muodostuu palveluista perittävistä asiakasmaksuista ja julkisista subventioista, jotka kohdentuvat yritykselle suoraan tai välillisesti asiakkaan kautta. Esimerkiksi palveluasunnosta maksettavaan vuokraan asiakkaan on mahdollista saada Kansaneläkelaitokselta asumistukea. Ns. itsemaksavien asiakkaiden osuus on vielä vähäinen, mutta sen ennakoidaan kasvavan erityisesti vanhustenhuollossa.

Yritystoiminta majoituksen sisältävien palvelujen tuottamisessa on luvanvaraista toimintaa. Luvat myöntää lääninhallitus. Terveysturvakeskuksen (TEO) ylläpitämä yksityisten palvelujen rekisteri on otettu käyttöön vuonna 2007, joskaan sen toiminta ei ole ollut ongelmattonta.

5.1.1.1 Lasten ja nuorten laitokset (TOL 85311)

Lasten ja nuorten laitoksiin sijoitetaan lapsia ja nuoria lastensuojeluperusteina. Erityislastenkodit ja mm. päihdeongelmaisten hoitoon keskittyneet lastensuojelulaitokset kuuluvat tähän ryhmään samoin kuin ns. ammatilliset perhekodit ja perheryhmäkodit.

Sijaishuolto on lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä oman kodin ulkopuolella joko perhehoitona, laitoshoidona tai muulla tavalla, esim. sairaalassa. Sekä kunnat, valtio, järjestöt että yritykset ylläpitävät sijaishuoltopaikkoja. Toiminnan valvonnasta vastaavat kunnat ja lääninhallitukset.

Perhehoidossa lapsi sijoitetaan yksityiskotiin. Perhehoitoa annetaan sijaisperheissä ja ammatillisissa perhekodeissa. Sijaisperheet ovat tavallisia perheitä, joissa vanhemmat voivat käydä töissä perheen ulkopuolella. Tätä toimintaa ei tilastoida yritystoiminnaksi. Ammatillisissa perhekodeissa ainakin toisella vanhemmista on toimintaan vaadittava koulutus ja työkokemus. Hän työskentelee sijoitettujen lasten hoitajana omassa kodissaan. Tämä on luvanvaraista toimintaa.

Lastensuojelun laitoshoidon antavat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Yksiköt ovat usein erikoistuneita hoitamaan esimerkiksi pieniä lapsia, nuoria tai jotain erityishoitoa tarvitsevia lapsia ja nuoria. Joissakin lastensuojelulaitoksissa hoidetaan kokonaisia perheitä.

Vuoden 2008 alusta on astunut voimaan uusi laki lastensuojelusta, joka tulee vaikuttamaan merkittävästikin myös tämän alan yritysten toimintaan henkilökunnan koulutus- ja työkokemuksen sekä määrän vaatimusten suhteen. Ennestäänkin kalliina pidetyt kustannukset tullevat rasittamaan kuntien taloutta entisestään huolimatta siitä, onko tuottaja julkinen tai yksityinen yksikkö.

Kunnat ostavat yksityissektorilta eniten palveluja juuri lasten ja nuorten laitoksilta: vuonna 2006 lähes 64 prosenttia eli 273 miljoonalla eurolla, kun vastaava prosenttiosuus kaikilla sosiaalipalvelut huomioiden oli 17,5 prosenttia. Ostot ovat lisääntyneet vuosittain, mikä tarkoittaa sitä, että huostaanotot ovat lisääntyneet. Eri puolilta maata tulleiden viestien perusteella voitaisiin otaksua, että kysyntä on laskussa, koska paikat eivät ole täyttyneet. Isot Etelä-Suomen kunnat ovat kilpailuttaneet isoja kokonaisuuksia eivätkä yritykset ole menestyneet kilpailutuksissa. Aiemmin sijoitettiin lapset ja nuoret mahdollisimman kauas elinympäristöstään, nyt suuntaus on päinvastainen. Tähän mennessä yritykset ovat osaltaan vastanneet lisääntyneeseen tarpeeseen. Nyt kun niitä ei enää tarvita, ne lopetetaan, mistä on jo havaintoja alueilta, joissa on ollut paljon tämän alan pieniä yrityksiä.

Lastensuojelun keskusliiton ja Talentian tekemästä selvityksen mukaan uusi lastensuojelulaki saa vain välttävän arvosanan yli 400 vastanneelta asiantuntijalta. Kritiikkiä annettiin byrokraattisuudesta ja riitatapausten viemisestä hallinto-oikeuteen. Kiitosta saa se, että lastensuojeluilmoitusten lisääntyttä, niihin tapauksiin on voitu puuttua. Kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet jopa 60 prosenttia vuonna 2008. Tarve siis on lisääntynyt.

Vuonna 2006 alan yritystoimipaikkoja oli yli 415, edellisvuoteen verrattuna lisäystä oli yli 80 kappaletta. Ne työllistivät yli 2500 henkilöä, keskimäärin 6 henkilöä toimipaikkaa kohti. Laitosnimestä huolimatta yritykset ovat pieniä ja kodinomaisia, useinkin ammatillisia perhekoteja työllistäen muutaman ihmisen. Eniten lasten ja nuorten laitoksia oli Uudellamaalla (56), Hämeessä (48), Kaakkois-Suomessa (45), Pohjois-Pohjanmaalla (45) ja Keski-Suomessa (42). Suurimmat yksiköt löytyvät Kainuusta, Pohjanmaalta ja Satakunnasta, joissa liikevaihto paikkaa kohti oli noin 500 000 euroa kun vastaava alhaisin luku oli Pohjois-Karjalassa (294 000 euroa). Pienten yritysten määrä on kasvanut ripeästi vielä vuonna 2007 Tilastokeskuksen ennakkotietojen perusteella.

Seuraavasta taulukosta käy ilmi, että lasten- ja nuorten laitospalveluyritysten näkemyksen mukaan liikevaihto on monella ollut suurempi edelliseen vuoteen verrattuna ja kehitys näyttäisi jatkuvan entistä paremmin. Tutkimukseen osallistuneilla yrityksillä näyttää olevan kunnossa. Tuotekehityspanostukset ovat olleet ja tulevat lähiaikoina olemaan suurella osalla samaa luokkaa kuin ennenkin. Palvelujen tuotekehitys ei ole yhtä yksiselitteinen kuin tuotannollisella alalla.

Taulukko 7. Liikevaihdon ja tuotekehityspanostusten kehitys lasten ja nuorten laitospalveluja tuottavissa yrityksissä

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Liikevaihto	66 %	21 %	13 %	84 %	16 %	0 %
Tuotekehityspanostukset	28 %	72 %	0 %	20 %	80 %	0 %

Lähde: TEM/PK -yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008-tutkimus

5.1.1.2 Palvelutalot ja ryhmäkodit (85315)

Sekä liikevaihdolla että henkilöstömäärillä mitattuna palvelutalot ja ryhmäkodit –alatoimiala on ylivoimaisesti yrityssektorin suurin yli 40 prosentin osuudellaan.

Tähän ryhmään kuuluvat palvelutalot ja ryhmäasumiseen perustuvat asumispalvelut. Asukkailla on käytössään omat huoneistot ja talossa on kotipalveluja antava henkilökunta. Turvallisuus ja esteettömyys tulee olla huomioitu. Tilojen soveltuvuus asukkaiden käyttöön on yksi toimiluvan saamisen edellytyksistä. Tähän luokkaan kuuluvat myös vanhuksille, kehitysvammaisille, muille vammaisille ja mielenterveysasiakkaille tarkoitettut, ryhmäasumiseen perustuvat asumispalvelut, joissa asukkaat asuvat yleensä vakinaisesti. Henkilökunta on paikalla ympäri vuorokauden tai vain päivällä

Erilaisia alaryhmiä ovat mm. tehostettu palveluasuminen, jossa henkilökuntaa on paikalla ympäri vuorokauden kun taas palveluasumisyksiköissä henkilökunta on paikalla vain päivisin. Tällöin asukkaiden turvallisuus taataan turvahälytysjärjestelmällä. Kummassakin palvelumuodossa asukkailla on käytössään huoneistot ja talossa on kotipalveluja antava henkilökunta. Muita alaryhmiä ovat ympärivuorokautiset sekä ei-ympärivuorokautiset ryhmäkodit vanhuksille, kehitysvammaisille, muille vammaisille ja mielenterveysasiakkaille.

Tämän alan yrityksiltä ja järjestöiltä kunnat ostivat vuonna 2006 palveluita 502 miljoonalla eurolla eli noin 35 % käyttökustannuksista.

Vuonna 2006 yritysten toimipaikkoja oli 737, jossa lisäystä edellisvuoteen 117. Ne työllistivät noin 7000 henkilöä eli noin 9,5 henkilöä toimipaikkaa kohden. Liikevaihtoa kertyi yhteensä 311 miljoonaa euroa ja toimipaikkaa kohden keskimäärin 421 000 euroa. Eniten tämän ryhmän toimipaikkoja vuonna 2006 oli Uudellamaalla (155) ja Pohjois-Pohjanmaalla (78), vähiten Lapissa (20) ja Pohjanmaalla (17). Isoimmat yritykset löytyivät Varsinais-Suomesta, jossa liikevaihto toimipaikkaa kohden keskimäärin oli 646 000 euroa ja pienimmät Etelä-Pohjanmaalta, missä vastaava luku oli 281 000 euroa. Tilastokeskuksen vuoden 2007 ennakkotietojen perusteella alle kymmenen henkilöä työllistävien palvelutalojen määrä on vähentynyt. Osaksi tämä selittyy sillä, että suuret yritykset markkinoita vallatessaan ovat ostaneeet pieniä yrityksiä varsinkin Etelä-Suomessa. Usein myös liian pienet yksiköt ovat kannattamattomia eivätkä pysty vastaamaan kilpailuun ja lopettavat toimintansa.

Taulukko 8. Liikevaihdon ja tuotekehityspanostusten kehitys toimialaryhmässä palvelutalot ja ryhmäkodit

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Liikevaihto	69 %	28 %	3 %	61 %	30 %	9 %
Tuotekehityspanostukset	34 %	66 %	0 %	26 %	74 %	0 %

Lähde: TEM/PK-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008-tutkimus

Yrityskyselyn mukaan liikevaihto on kasvanut viime vuodesta suurella osalla yrityksistä ja tulevankin vuoden uskotaan olevan suotuisan. Liikevaihdon vähenemiseen ei monikaan usko. Suuri osa vastanneista arvelee panostuksen tuote- ja palvelukonsepteihin pysyvän entisellään.

5.1.2 Sosiaaliset avopalvelut

Tähän luokkaan kuuluvat avomuotoiset sosiaalipalvelut eli sosiaalipalvelut, joihin ei sisälly majoitusta. Sosiaalisten avopalvelujen tehtävänä on tukea ja turvata päivittäisen elämän sujuminen.

Tämä toiminta on ilmoituksenvaraista. Ilmoitus tehdään sille kunnalle, jonka alueella toimintaa harjoitetaan. Kunnat ilmoittavat tiedot lääninhallituksille, jotka pitävät rekisteriä sosiaalipalveluja tuottavista yksityisistä toimipaikoista.

5.1.2.1 Lasten päivähoito (TOL 85321)

Tähän ryhmään kuuluvat lasten päiväkodit, perhepäivähoito sekä leikkikerhot, leikkipuisot, leikkikoulut, leikki- ja toimintavälinelainaus sekä avoimet päiväkodit. Ryhmä jakautuu vielä alaryhmiin: lasten päiväkodit, perhepäivähoito sekä lasten leikkitoiminta.

Lain mukaan jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on subjektiivinen oikeus hoitopaikkaan ja kunnat ovat vastuussa hoitopaikkojen järjestämisestä. Lasten päivähoiton kysyntä on lisääntynyt viime vuosina työllisyystilanteen parantuessa, joskin vain pieni osa kysynnästä on ohjautunut yksityiselle sektorille. Vuonna 2006 kunnat ostivat lasten päivähoitopalveluja yksityissektorilta 82 miljoonalla eurolla (3,5 prosenttia käyttökustannuksista).

Kelan kautta maksettava yksityisen hoidon tuki on lisännyt asiakkaan valinnan mahdollisuutta lasten päivähoitopalveluissa. Perhe voi valita alle kouluikäiselle lapselleen, joka ei ole kunnan järjestämässä päivähoidossa, yksityisen päivähoiton ja saada siihen yksityisen hoidon tukea, johon kuuluu lakisääteinen hoitoraha ja tulosidonnainen hoitolisä sekä mahdollinen kuntakohtainen lisä.

Vuonna 2006 lasten päivähoitopalveluja tarjoavia yrityssektorin toimipaikkoja oli 715 ol-
len toiseksi suurin alaryhmä tällä mittarilla mitattuna. Lisäystä edellisvuoteen oli 53. Stakesin keräämien tietojen mukaan vuonna 2006 lasten päiväkoteja oli 249 ja lasten leikki-
toimintaa tarjoavia yksiköitä 18. Perhepäivätoimintaa ei näissä tilastoissa ole. Ero Tilas-
tokeskuksen tietoihin on noin 460, mikä tarkoittanee sitä, että pieniä perhepäivähoitotoi-
mipaikkoja on hyvin paljon. Eniten yritystoimintaa tällä sektorilla oli Uudellamaalla
(236) ja Varsinais-Suomessa (168), vähiten Etelä-Pohjanmaalla (6) ja Pohjanmaalla (4).
Vuoden 2007 ennakkotilastojen perusteella voidaan päätellä, että tämän alan yritysten
määrä on laskussa varsinkin hyvin pienten yritysten osalta.

Lasten päivähoitoyritykset työllistivät 2292 henkilöä vuonna 2006, toimipaikkaa kohti noin kolme henkilöä.

Liikevaihtoa kertyi vuonna 2006 noin 73 miljoonaa euroa. Liikevaihtoa toimipaikkaa kohden kertyi 103 000 euroa, mikä tulos verrattuna koko toimialan vastaavaan lukuun, 215 000 euroa, oli vajaa puolet.

Taulukko 9. Liikevaihdon ja tuotekehityspanostusten kehitys lasten päivähoidossa

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Liikevaihto	47 %	49 %	4 %	50 %	46 %	4 %
Tuotekehityspanostukset	27 %	73 %	0 %	19 %	77 %	4 %

Lähde: TEM/ Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimus

Lasten päivähoido on viimeisen 12 kuukauden aikana kehittynyt maltillisemmin kuin muilla ryhmillä, mutta heikkenemiseen ei kuitenkaan uskota. Hyvä työllisyyskehitys lie-nee yksi selitys tähän. Tuotekehityspanostukset suhteessa edellisvuoteen ja tulevaan py-syvät samalla tasolla kuin aiemminkin. Varsinaista tuotekehittelyä perinteisesti ymmär-rettynä sosiaalipalvelualalla tuskin juuri onkaan. Pitäisi puhua palvelujen kehittämisestä, mitä tapahtuu varmaan koko ajan, mutta sitä ei pysty useinkaan erittelemään.

Lasten päivähoido on selkeästi ala, joka keskittyy sinne, missä on työpaikkoja tarjolla ja on nuoria ihmisiä eli kasvukeskuksiin. Lisäksi tällä alalla niin kuin sosiaalipalveluissa yleensäkin kunnat toimivat vielä hinnan asettajina eikä tuotteistamis pohjaista hinnoittelua ole voitu ottaa käyttöön.

5.1.2.2 Kotipalvelut (TOL 85323)

Kotipalvelut tarkoittavat henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista. Alaryhmiä ovat kodinhoitoapu ja tukipalvelut.

Kodinhoitoapu tarkoittaa henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon, lasten hoitoon ja muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista sekä perheiden arjen tukemista. Tukipalveluja ovat esim. ateria- ja kylvetys-palvelut. Niiden tarkoituksena kansalaisen itsenäisen elämän tukemista ja arjen sujumista. Mukaan kuuluvat sekä kotiin vietävät palvelut että esimerkiksi palvelukeskuksissa an- netut tukipalvelut.

Kotipalvelut on koko toimialan suurin ja nopeimmin kasvava alaryhmä yritysten luku-määrällä mitattuna. Vuonna 2006 kotipalveluja tuottavia yritystoimipaikkoja oli yhteensä 1012. Edellisvuodesta lisäystä oli noin 200. Tilastokeskuksen vuoden 2007 ennakkotieto- jen mukaan tämän alan yrityksiä perustettiin edelleen vilkkasta nettolisäyksen olleen noin 150 yritystä. Sen työllistävä vaikutus Vuonna 2006 oli 1866 henkilöä. Uudellamaalla koti- palveluyrityksiä oli tuolloin 307, seuraavaksi eniten Pirkanmaalla 100, Kainuussa vastaa- vasti 11. Keskimääräinen liikevaihto toimipaikkaa kohti vuonna 2006 oli 63 000 euroa eli yritykset olivat ja ovat varsin pieniä.

Kotipalvelujen kysyntää ovat lisänneet väestön ikääntyminen ja kuntien tavoite vähentää sosiaali- ja terveystalouden laitospainotteisuutta. Myös terveysteknologian kehittyminen ja hoitokäytäntöjen muutos ovat mahdollistaneet asiakkaiden entistä nopeamman kotiuttamisen sairaalahoidosta kotihoidon piiriin. Kuntien rajalliset resurssit vastata kysynnän nopeaan kasvuun ovat luoneet tilaa yritysten toiminnalle kotipalvelumarkkinoilla. Myös kuntien kotipalveluostot ovat lisääntyneet viime vuosina. Kansalaisten tulotason nousu ja mahdollisuus tehdä verotuksessa kotitalousvähennys hankituista kotipalveluista ovat mahdollistaneet entistä useammalle palvelujen ostamisen suoraan markkinoilta. Palvelusetelijärjestelmä virallistettiin vuonna 2004. Setelin käyttö on vielä ollut hyvin vähäistä.

Kotipalveluyritysten lisäykseen on siis osaltaan vaikuttanut ja tulee jatkossakin vaikuttamaan kotitaloustyön verovähennysoikeus. Sen käyttö on lisääntynyt viime vuosina myös hoivatyössä. Vuonna 2006 vähennykseen oikeuttavat kustannukset olivat 244 miljoonaa euroa ja sitä käytti alle 10 prosenttia kotitalouksista. Vähennyksen määrää ollaan korottamassa entisestään.

Maaliskuussa 2006 voimaan tullut hoivatakuu parhaimmillaan voisi tuoda uusia mahdollisuuksia kotipalveluyrityksille. Suomessa uudistus kuitenkin tarkoittaa sitä, että vanhukille ja vaikeavammaisille täytyy tehdä palvelutarpeen arviointi viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä, mutta se ei takaa hoivapalveluja mm. resurssipulasta johtuen. Se on tarkoitettu 80 vuotta täyttäneille ja edellyttää henkilön omaa aktiivisuutta. Esimerkiksi Tanskassa tehdään paljon kotikäyntejä 75 vuotta täyttäneille.

Taulukko 10. Liikevaihdon ja tuotekehityspanostusten kehitys kotipalveluja tarjoavissa sosiaalialan yrityksissä

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Liikevaihto	66 %	31 %	3 %	66 %	34 %	0 %
Tuotekehityspanostukset	6 %	92 %	2 %	13 %	84 %	3 %

Lähde: TEM/ Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2007 -tutkimus

Liikevaihto näyttää kasvaneen 66 prosentilla kyselyyn vastanneista yrityksistä ja odotukset ovat yhtä positiiviset lyhyellä tähtämellä. Tuotekehitykseen satsatut panokset ovat pysyneet ja pysyvät ennallaan.

5.2 Toimialan logistiikkarakenne

Suomalaisessa järjestelmässä sosiaalipalvelujen järjestäminen rahoitetaan pääosin verovaroin tai veroluontoisin maksuin. Kunnat ovat vastuussa riittävien sosiaalipalvelujen järjestämisestä ja saavat valtiolta vuosittain kuntakohtaisesti määritellyn kokonaissumman valtionosuutta, jolla ne osittain myös rahoittavat järjestämänsä palvelut. Sosiaalipalvelujen rahoituspohjan muodostavat tällöin verot ja veroluontoiset maksut. Asiaksmak-

sujen osuus on usein marginaalinen tai sitä ei peritä ollenkaan. Toimialan rahoitusrakenteesta johtuen sosiaalipalveluille on tyypillistä, ettei asiakas tai hänen edustajansa maksa kuin pienen osan käyttämistään palveluista. Esimerkiksi huoltaja maksaa lapsen päivähoidosta kunnalle noin 200 euroa kuukaudessa. Kuuden suurimman kaupungin vuodelta 2006 teettämässä selvityksessä lasten päiväkotihoidon maksaa yli 8600 euroa vuodessa, mikä tekee kuukautta kohden yli 700 euroa. Näistä kunnista kalleinta kunnallinen päivähoito oli Espoossa (9400 euroa) ja halvinta Oulussa (7100 euroa) lasta kohden.

Sosiaalipalvelujen rahoitusjärjestelmä selittää osaltaan toimialan markkinoiden kehittymättömyyden. Markkinoilla vallitsee vieläkin ostajan monopoli eli usein kunta on se asiakas, joka määrää hintatason, johon yritysten tulee sopeuttaa oma toimintansa. Tämä on johtanut siihen, että yritysten rooli onkin usein ollut toimia julkisen tuotannon ruuhka- huippujen tasaajana. Tällöin yritysten asema markkinoilla on pitkäjänteisen toiminnan kehittämisen näkökulmasta varsin heikko. Toimialan markkinoiden kehittyessä ja palvelurakenteita uudistettaessa yritysten rooli toivottavasti muuttuu niin, että niistä tulee tasavertaisia toimijoita muiden tuottajien kanssa.

Asiakasnäkökulma huomioiden on kehitetty välineitä, joilla palvelujen käyttäjälle on annetaan mahdollisuus valintaan. Näitä välineitä ovat jo aiemminkin mainitut yksityisen hoidon tuki sekä palveluseteli. Sosiaali- ja terveysministeriön yhdessä kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa teettämässä selvityksessä käy kuitenkin ilmi, että vuosien 2006 – 2007 vaihteessa 126 kuntaa järjesti jotain palvelua tarjoamalla asiakkaalle palvelusetelin. Sosiaalipalveluja tällä tavalla järjesti neljäsosa kunnista. Näitä palveluja olivat lähinnä koti- ja siivouspalvelut sekä omaishoitoa tukevat palvelut. Palvelusetelin käyttöönoton lisäämisen edistäminen ja käytön laajentaminen otettiin myös hallitusohjelmaan. Uusi laki palvelusetelistä tulee voimaan vuoden 2009 aikana. Se mahdollistaisi palvelusetelin käytön kaikissa sosiaali- ja terveystaluuksissa. Kuntien päätösvallassa on, miten laajasti se ottaa setelin käyttöön. Kunta on kuitenkin aina vastuussa palvelun laadusta ja valitsee palveluntuottajat ja myös valvoo niitä.

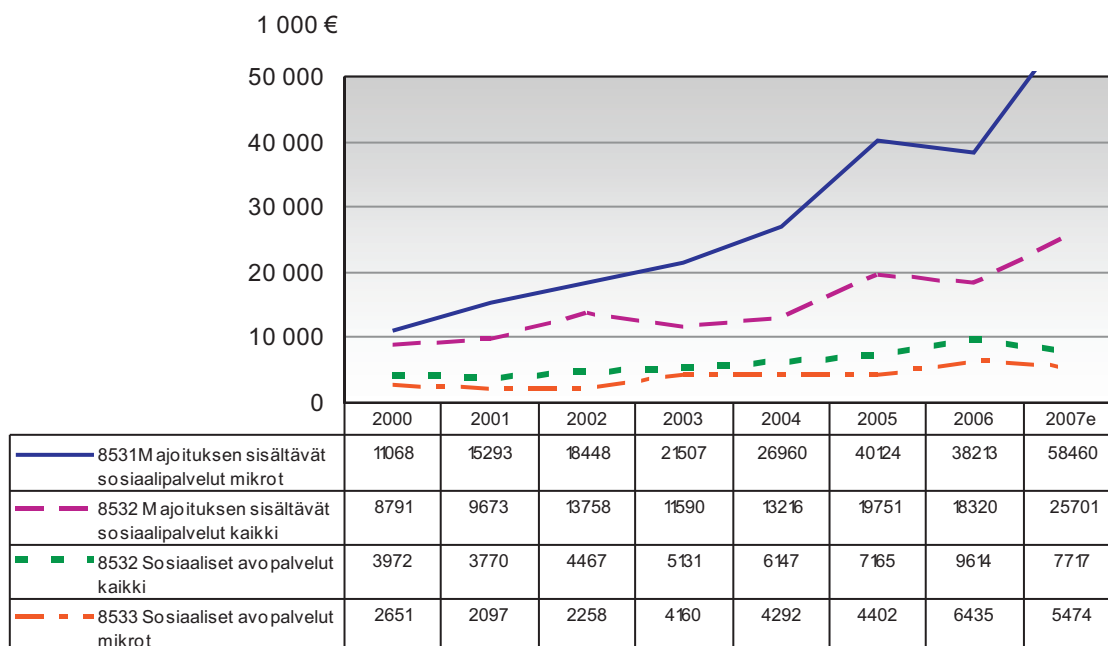
Alan rahoitusrakenteesta johtuen kuntien päätökset vaikuttavat oleellisesti yritystoiminnan menestymisedellytyksiin. Kunnat voisivat halutessaan luoda alueelleen tasapuolisen toimintaympäristön, jossa eri tuottajat kilpailisivat palveluiden laadulla ja hinnalla. Myös kunnan oma organisaatio voisi osallistua tarjouskilpailuihin, kunhan kunta ostajana voisi taata kaikille halukkaille tuottajaehdokkailla tasavertaisen kohtelun markkinoilla. Käytännössä tämä edellyttäisi kunnan oman palvelutuotannon riittävän selkeää erottamista tilaajaorganisaatiosta sekä oman tuotannon kustannusten laskemista tavalla, joka olisi vertailukelpoinen muiden toimijoiden kanssa. Kunta- ja palvelurakennemuutoshanke on avannut keskustelun uusien palvelumallien kehittämiseksi.

6 Investoinnit

Sosiaalipalveluala on erittäin työvoimavaltainen. Toimialan yritykset tuottavat palveluja omissa tai vuokratiloissa, toimitilat voivat olla myös oman kodin yhteydessä. Sosiaalipalvelujen tuotannossa ei tarvita paljon koneita ja laitteita eikä teknologiaakaan hyödynnetä vielä riittävästi mahdollisuuksiin nähden. Tieto- ja turvateknologian kehittämiseen on Suomessa panostettu valtavasti, mutta pienet yritykset eivät ole päässeet paljonkaan siitä hyötymään. Tietyn kokoisissa palvelutaloissa esimerkiksi sprinklausjärjestelmä on säädetty pakolliseksi, mutta sitä ei vielä ole läheskään kaikissa toimipaikoissa, edes julkisissa. Sosiaalipalvelualalla suurin investointi kohdistuukin henkilöstöön ja sen osaamiseen, joka näkyy henkilöstökuluina. Edellä mainitusta johtuen toimialan yrityssektorin kokonaisinvestoinnit ovat olleet varsin vähäiset.

Tilastokeskuksen ennakkotietojen 2007 mukaan sosiaalipalveluyritysten nettoinvestointien määrä oli noin 66 miljoonaa euroa. Mikroyritysten osuus investoinneista on noin puolet. Investoinnit ovat lisääntyneet 40 prosentilla eli lähes 20 miljoonalla eurolla.

Kuva 12. Sosiaalipalvelualan investoinnit alatoimialoittain 2000 – 2007e

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus/yritys- ja toimipaikkatilastot

Viime vuosina markkinoiden varovasti avautuessa ja yritystoiminnan laajentuessa ovat investointitarpeet lisääntyneet erityisesti majoituksen sisältävissä sosiaalipalveluyrityksissä. Vuonna 2005 tapahtui merkittävä harppaus ylöspäin tällä alalla erityisesti lasten ja nuorten laitospalvelut- sekä palvelutalot ja ryhmäkodit -ryhmissä. Rahoituksen puute erityisesti mikroyrityksissä on suuri kasvun este. Rahoituksen saaminen yritystoimintaan,

joka toimii suhteellisen kehittymättömillä markkinoilla, on ollut haasteellinen tehtävä. Kuntien hallitseva asema markkinoilla ja hapuileva hankintapolitiikka sekä Raha-automaattiyhdistyksen ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n investointiavustukset ja muu rahoitus kunnille ja järjestöille ovat rahoittajien mielestä usein muodostuneet esteeksi yritystoiminnan rahoittamiselle. Investointirahoituksen ongelmista johtuen yritykset ovat monesti joutuneet hankkimaan muunneltavissa olevia vuokratiloja toimitiloikseen. Tarpeellistenkin laajennusinvestointien toteuttaminen on törmännyt rahoituksen puutteeseen. Onneksi valtion erityisrahoitusyhtiö Finnvera Oyj on viime vuosina suhtautunut erittäin myönteisesti toimialaan. Rahoitusmarkkinoita täydentäen se omalta osaltaan parantaa ja monipuolistaa yritysten rahoitusmahdollisuuksia.

Raha-automaattiyhdistys on 2000-luvulla vähentänyt merkittävästi investointiavustuksia, jotka vääristävät kilpailuolosuhteita markkinoilla. RAY:n uudistunut tukipolitiikka on vaikuttanut ja vaikuttaa tulevaisuudessa myönteisesti kilpailuolosuhteisiin markkinoilla sekä niiden kehittymiseen.

Vuoden 2008 investointien kokonaismääriä tarkasteltaessa huomattakoon, että ARA:n erityisryhmien ehdolliset avustusvaraukset ovat 80 miljoonaa euroa ja korkotukivaraukset 309 miljoonaa euroa. Näistä rahoista pääsevät osallisiksi kunnat ja ns. yleishyödylliset yhteisöt, mutta eivät pienet palvelutuotantoa harjoittavat yritykset.

Kuntien rooli palvelujen suurimpana ostajana tulee korostumaan entisestään: osaako kunta ostaa niin, että tuottajilla on tarjouskilpailun voittaessaan edellytykset harjoittaa kannattavaa liiketoimintaa pitkällä tähtäimellä. Myös kiinteistöjen rakentamisen ja hallinnoinnin erottaminen toisistaan selkiyttäisi markkinoita ja antaisi palveluyritystoiminnalle tasavertaisemmat mahdollisuudet toimia.

Taulukko 11. Investointien kehitys neljässä alaryhmässä

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Lasten ja nuorten laitokset	40 %	26 %	34 %	19 %	73 %	8 %
Palvelutalot ja ryhmäkodit	36 %	51 %	12 %	44 %	53 %	3 %
Lasten päivähoito	29 %	63 %	9 %	11 %	75 %	15 %
Kotipalvelut	17 %	79 %	4 %	8 %	84 %	7 %
Pk-yritykset yhteensä	23 %	63 %	14 %	21 %	67 %	11 %

Lähde: TEM/ Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008-tutkimus

Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008–kyselyyn vastanneista palvelutalot ja ryhmäkodit -ryhmän yritykset ja lasten ja nuorten laitokset ovat jonkin verran investoineet enemmän vuoden takaiseen verrattuna. Tulevana vuonna jälkimmäisessä ryhmässä on maltillisempaa. Lasten päivähoitossa investointitahti on ollut ja tulee olemaankin vaikeampaa. Kotipalveluissa ei paljon investointitarpeita olekaan. Toisaalta on huomattava, että sosiaalipalveluyritysten kyky investoida on ollut muihin toimialoihin verrattuna matala.

7 Taloudellinen tila

Sosiaalipalveluyritysten taloudellista tilaa on tässä luvussa tarkasteltu työ- ja elinkeinoministeriön Toimiala Onlinesta saaduilla tunnusluvuilla, jotka pohjautuvat Suomen Asiakastieto Oy:n sekä Tilastokeskuksen keräämiin tietoihin.

Sosiaalipalvelujen tunnuslukuja kokonaisuutena tarkasteltaessa ei saada kuvaa siitä, miten erilaiset toimialan alaryhmät ovat. Aikasarjana näin tarkasteltuna tunnuslukumuutokset ovat melko pieniä. Niinpä tässä luvussa tarkastellaan kaikkien alaryhmien tunnuslukuja vuodelta 2007 sekä paneudutaan tarkemmin neljän seurattun, suurimman alaryhmän tunnuslukuihin aikasarjana: liikevaihto/henkilö, käyttökate- ja nettotulosprosentti, oma-varaisuusaste sekä kokonaispääoman tuotto prosentti. Lisäksi tarkastelemme tuloslaskelmaa ja tasetta euromääräisinä keskiarvotietoina.

Alla olevassa taulukossa esitetään yritystoiminnan keskeiset taloudelliset tunnusluvut sosiaalipalveluyrityksistä alatoimialoittain mediaaniarvoina vuonna 2007 Suomen Asiakastieto Oy:lta saatujen tietojen mukaan.

Taulukko 12. Sosiaalipalvelualan taloudellisia tunnuslukuja (mediaani) alaryhmittäin 2007

	Liikevaihto t€		Käyttökate- %	Netto- tulos- %	Sij. pää- oman tuotto%	Current ratio	Oma- var- aste	Liikevaihto/ henkilö t€	
	Arvo	Havainnot	Arvo	Arvo	Arvo	Arvo	Arvo	Arvo	Havainnot
85311 Lasten ja nuorten laitokset	407	270	17,9	7,9	20,4	1,0	33,3	69	232
85312 Kehitysvammalaitokset	758	5	4,7	0,0	53,1	1,2	32,9	0	0
85313 Vanhusten laitokset	1 080	27	4,7	1,3	4,2	0,7	30,7	49	15
85314 Päihdehuoltolaitokset	595	12	5,6	2,5	3,1	1,8	22,6	46	8
85315 Palvelutalot ja ryhmäkodit	627	419	12,8	4,5	12,6	1,1	30,0	52	317
85319 Muut laitokset ja asumispalvelut	486	12	13,3	3,5	8,6	1,0	24,5	54	12
85321 Lasten päivähoito	206	103	5,3	2,4	15,0	1,0	21,9	36	78
85323 Kotipalvelut	127	88	11,0	5,1	25,4	1,3	22,0	32	61
85324 Työtoiminta ja työhön kuntoutus	1 244	12	1,1	0,7	2,1	1,3	48,2	16	8
85329 Muu sosiaalitoiminta	332	86	8,3	3,6	9,4	1,2	50,0	53	61

Lähde: Toimiala Online, Suomen Asiakastieto Oy

Taulukosta käy ilmi, että lähes kaikilla mittareilla parhaiten menestyivät lasten ja nuorten laitokset. Liikevaihdolla mitattuna vanhusten laitokset, muut laitokset ja työtoimintaa ja

työhön kuntoutusta tarjoavat yritykset olivat omassa luokassaan. Ne ovat isoja, työllistäviä yksiköitä. Niiden osuus kaikista yrityksistä on kuitenkin hyvin pieni.

Seuraavaksi esitetään taulukko, joka pohjautuu Tilastokeskuksen vuoden 2007 ennakkotietoihin neljän suurimman alaryhmän osalta. Koska suurin osa toimipaikoista on pieniä, mikroyrityksiä, tarkastellaan lukuja niiden näkökulmasta ja mediaanitietoina. Tilastokeskuksen tekemä laskennallinen palkkakorjauksen osuus on varsin suuri sosiaalisissa avopalveluissa.

Taulukko 13. Sosiaalipalvelualan taloudellisia tunnuslukuja neljässä suurimmassa alaryhmässä vuonna 2007e

Mikroyritykset; mediaani	Liikevaihto/yritys, t€	Liikevaihto/henkilö, t€	Käyttökate-%	Nettotulos-%	Omistajan palkkakorjaus tuotoista -%	Omavaraisuusaste, -%	Kokonaispääoman tuotto-%
85311 Lasten ja nuorten laitokset	258	73	18,6	7,9	1,8	44,3	17,1
85315 Palvelutalot ja ryhmäkodit	287	51	13,4	6,4	0,0	39,2	16,3
85321 Lasten päivähoido	30	26	3,7	-0,3	43,3	45,4	10,4
85323 Kotipalvelut	28	27	12,0	2,7	40,9	47,5	18,1

Lähde: Toimiala Online/Tilastokeskus

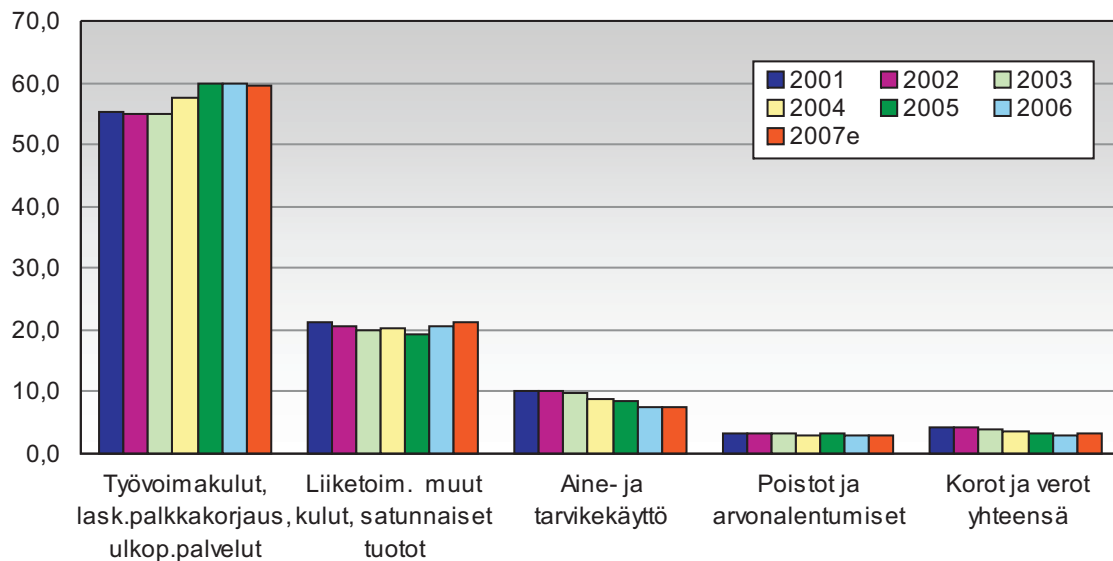
Suomen Asiakastieto Oy:n keräämissä tiedoissa ei ole mukana toiminimellä toimivia pieniä yrityksiä, joita sosiaalisista avopalveluyrityksistä suurin osa on. Tilastokeskuksen tietojen mukaan majoituksen sisältävissä sosiaalipalveluissa liikevaihto/yritys (mediaani) vuoden 2007 ennakkotietojen mukaan oli kaikkien yritysten osalta 359 000 euroa ja mikroyrityksillä vastaava luku oli 270 000 euroa, joissa kummassakin hienoista kasvua edellisvuoteen. Sosiaalisia avopalveluja tuottavissa yrityksissä liikevaihto/yritys oli vastaavana aikana 30 000 euroa. Suomen Asiakastieto Oy:n tiedot perustuvat noin 1000 yrityksen tietoihin ja Tilastokeskuksen yli 2 800 yrityksen tietoihin.

7.1 Kustannusrakenne

Sosiaalipalvelut -toimiala on työvoimavaltainen ala, jossa henkilöstökulujen osuus saattaa olla jopa 70–80 prosenttia kokonaiskustannuksista. Toiseksi suurin kustannuserä sosiaalisia avopalveluja lukuun ottamatta on yleensä kiinteistökulut. Muilla kustannuserillä ei ole merkittävää roolia.

Alla olevassa kuvassa näkyy selvästi toimialan työvoimavaltaisuus. Tilastokeskuksen pienille yrityksille tekemä laskennallinen palkkakorjaus näkyy työvoimakuluissa.

Kuva 13. Sosiaalipalvelualan kustannusrakenne (prosenttia liikevaihdosta) 2001–2007e

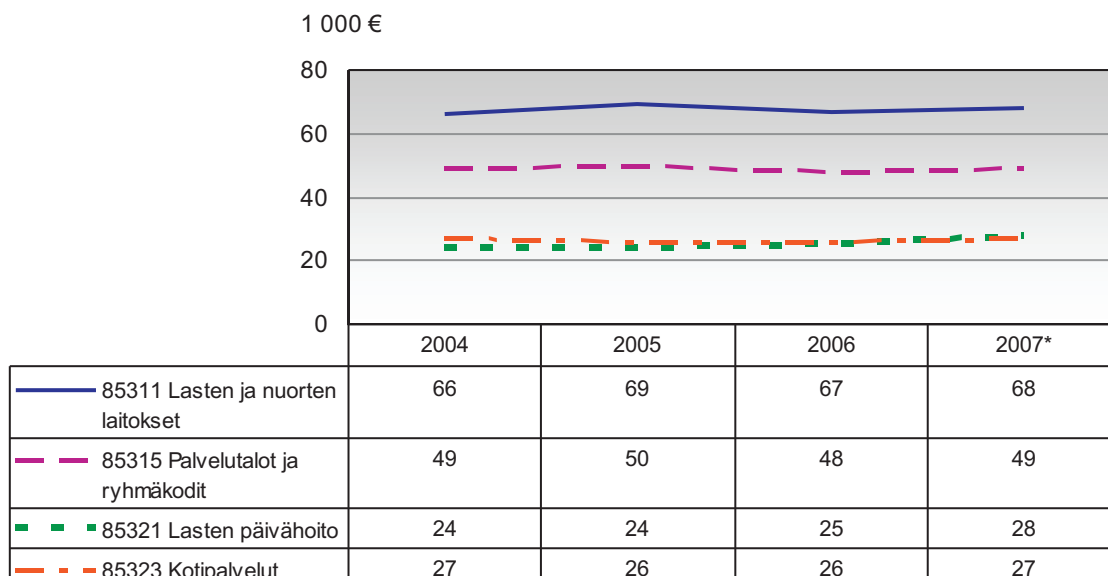

Lähde: Toimiala Online/Tilastokeskus/tilinpäätöstilastot

Työvoimavaltaisella alalla, jolla työvoimakustannukset ovat ylivoimaisesti korkeimmat, käyttökelpoinen ja yksinkertainen tuottavuustunnusluku on liikevaihto/henkilö. Suomen Asiakastieto Oy:n tietojen perusteella luku vaihtelee 68 700:n ja 16 000:n välillä. Lasten ja nuorten laitospalvelu yrityksissä luku oli noin 69 000 euroa kun vastaavasti kotipalveluissa se oli 32 000 euroa.

Liikevaihto/henkilö mittaa henkilöstön tehokkuutta. Sosiaalipalvelut luetaan ns. tietointensiiviin palvelualoihin, joita edustavien kaikkien yritysten liikevaihto/henkilö vuonna 2006 oli 104 000 euroa. Parhaiten tällä tunnusluvulla Tilastokeskuksen vuoden 2007 ennakkotietojen mukaan menestyivät lasten ja nuorten laitokset 68 000 eurolla ja heikoimmin kotipalvelu yritykset 27 000 eurolla (mediaaneja). Alla olevassa aikasarjaesityksessä ovat mukana kaikki kokoluokat.

Kuva 14. Yritysten liikevaihto/henkilö (t€; mediaani) neljässä alaryhmässä 2004–2007e

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus

Kehitys on ollut aika tasaista. Liikevaihdot henkilöä kohti olivat pieniä verrattuna esimerkiksi teollisuuteen tai kaupan aloihin. Toiminnan luonteesta riippuen tyydyttävänä liikevaihtona voidaan pitää 40 000 – 50 000 euroa työntekijää kohden. Alle 40 tuhannen euron tunnusluvut ovat huolestuttavan alhaisia. Tällöin yrittäjän korvaus omasta työpanoksestaan, riskinotostaan sekä sijoituksestaan jää tällöin usein hyvin matalaksi. Tilastoista ei käy selville kuinka suuri osa mukaan lasketuista työntekijöistä teki työtä kokopäiväisesti.

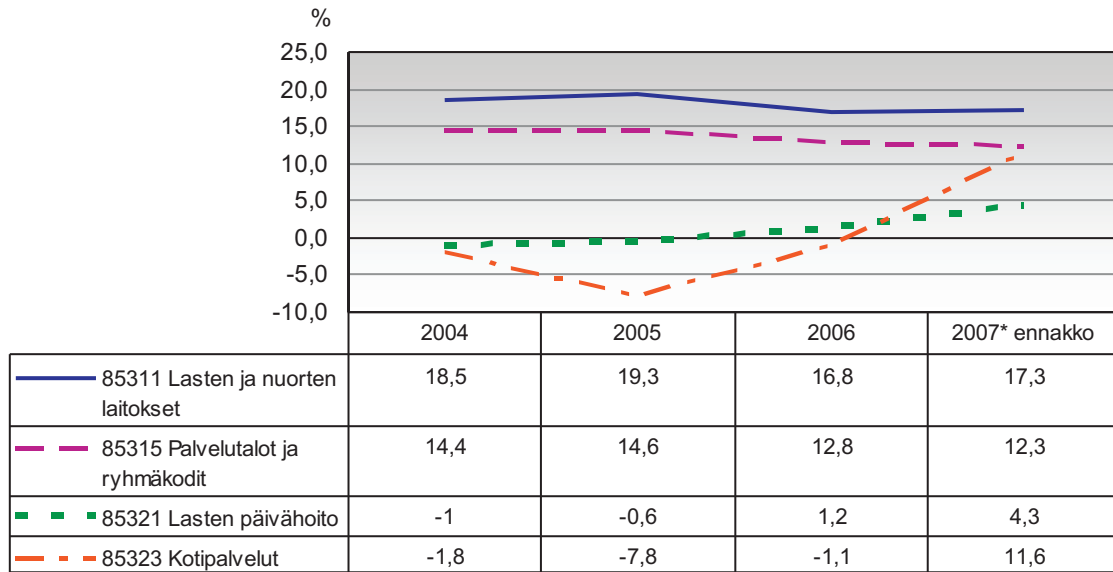
On laskettu, että työntekijän palkkakustannukset lisineen ja sivukuluineen vuositasolla ovat 30 000 – 40 000 euroa.

7.2 Kannattavuus ja taloudellinen asema

Seuraavaksi paneudutaan lähemmin neljän suurimman alaryhmän taloudellisen aseman ja kannattavuuden kehitykseen vuosina 2000–2007. Tiedot perustuvat sekä Tilastokeskuksen aineistoon, jossa vuoden 2007 tiedot ovat ennakkotietoja.

Käyttökateprosentti on yleisesti käytetty kannattavuuden tunnusluku, vaikka sitä ei enää virallisen tuloslaskelman tuloksena esitetäkään. Se kertoo yrityksen liiketoiminnan tuloksen ennen poistoja ja rahoituseriä ja sitä verrataan vain saman toimialan yritysten kesken. Vertailtavuutta silloinkin heikentää se, että toiset omistavat toimitilansa kun taas toiset toimivat vuokratiloissa. Käyttökate-tason riittävyttä arvioitaessa on otettava siis huomioon toimialan luonne sekä käyttöomaisuuden poistot ja vieraan pääoman rahoituskulujen määrä. Käyttökateprosentin suuntaa antavat vaihteluvälit palvelualoilla ovat 5–15 prosenttia.

Kuva 15. Yritysten käyttökate (%; mediaani) neljässä alaryhmässä 2004– 2007e

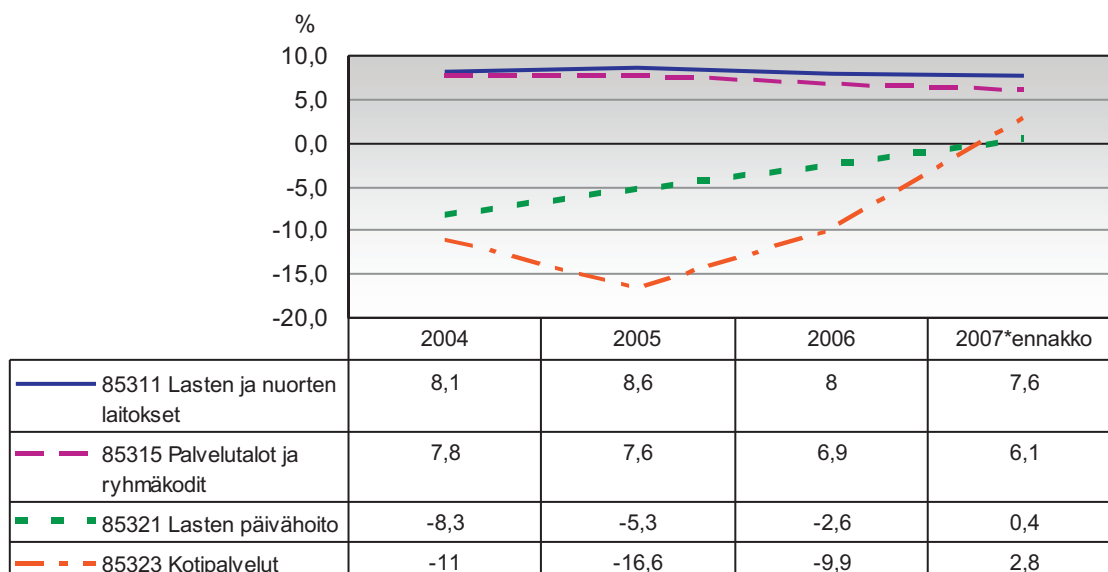

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus

Neljän suurimman sosiaalipalvelualaryhmän yrityksistä käyttökatteella mitattuna parhaiten menestyivät lasten ja nuorten laitokset sekä palvelutalot ja ryhmäkodit, joskin kotipalveluissa on tapahtunut jyrkkä käänös parempaan. Lasten päivähoito-ryhmässä liikutaan viiden prosentin tuntumassa. Kotipalvelujen kohdalla epätasaisuus selittyy runsaalla pienten yritysten uusperustannalla. Palvelutalot ja ryhmäkodit ovat pitkään näyttäneet 15 prosentin tasoa. Tilastokeskuksen tietojen perusteella tunnusluku näyttäisi olevan laskusuunnassa. Yksi selittäjä voisi olla se, että kustannusten nousua ei ole saatu neuvoteltua hintoihin. Vuoden 2007 palkankorotukset ovat osaltaan vaikuttaneet tilanteeseen.

Jotta toimintaa voidaan pitää kannattavana, tulee yrityksen nettotuloksen olla positiivinen. Nettotuloksen riittävyys ja vaadittava vähimmäistaso määräytyvät mm. pääomarakenteen vahvistamispyrkimysten ja voitonjakotavoitteiden mukaan. Alla olevassa kuvassa nähdään alaryhmien nettotulosprosentin kehitys neljältä vuodelta, jossa vuoden 2007 tiedot ovat ennakkotietoa. Sosiaaliset avopalvelut, lasten päivähoito ja kotipalvelut, näyttävät juuri ja juuri nousseen positiiviksi. Lasten ja nuorten laitosten sekä palvelutalot ja ryhmäkodit -yritysten osalta kehitys on ollut tasaisempaa joskin hieman laskevaa.

Kuva 16. Yritysten nettotulos (%; mediaani) sosiaalipalvelujen neljässä alaryhmässä 2004 – 2007e

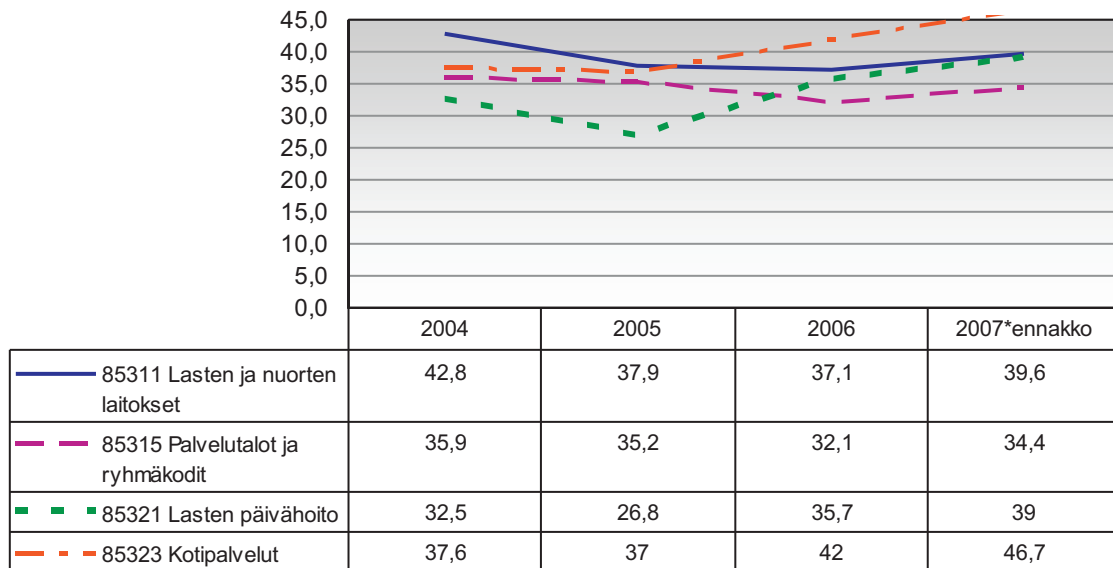
Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus

Toimialan yritysten nettotulosprosentit neljän alaryhmän kohdalla olivat vuoden 2007 tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan kaikissa positiiviset. Alaryhmien kehitystä seurattaessa voidaan selvästi havaita niiden erilaisuus. Majoituksen sisältävissä lasten ja nuorten laitoksissa ja palvelutaloissa ja ryhmäkodeissa mediaanilukemat ovat vaihdelleet kuuden ja kahdeksan prosentin välillä kun taas sosiaalisissa avopalveluissa liikutaan lähellä nollaa. Kotipalveluissa on tapahtunut roima käänös ylöspäin vuoden 2005 negatiivisista lukemista.

Käyttökate- ja nettotulos -tunnuslukutiedoissa on huomioitu Tilastokeskuksen tekemät laskennalliset palkkorjaukset pienten yritysten kohdalla: mediaanina lasten päivähoidossa 25,8 prosenttia ja kotipalveluissa jopa 40 prosenttia.

Omavaraisuusaste mittaa yrityksen vakavaraisuutta, yrityksen tappionsietokykyä ja kykyä selviytyä sitoumuksistaan pitkällä aikavälillä.

Kuva 17. Yritysten omavaraisuusaste (%; mediaani) neljässä alaryhmässä vuosina 2004–2007e

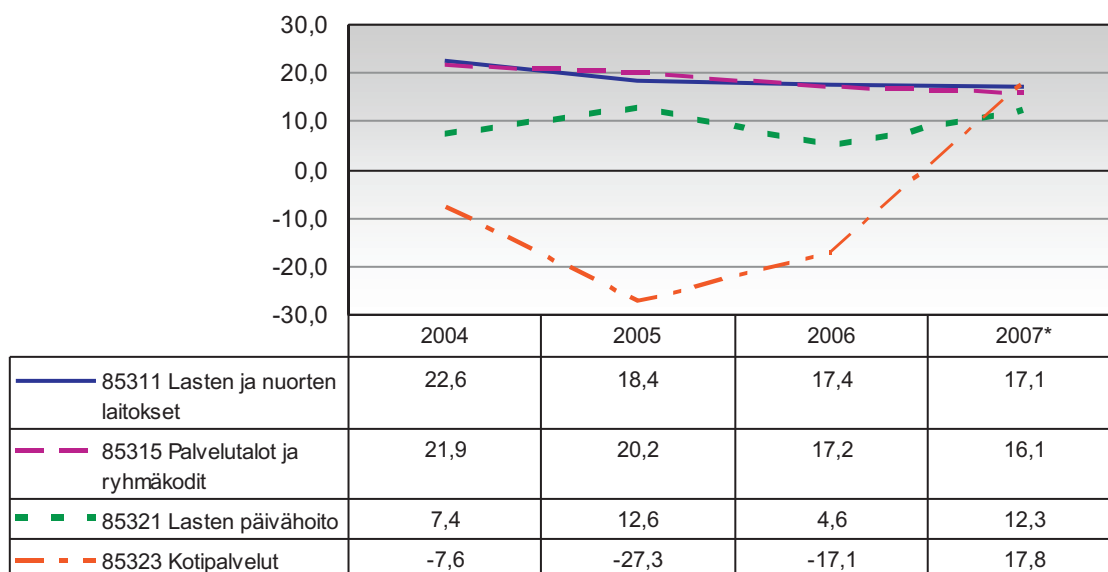

Lähde: Toimiala Online, Tilastokeskus

Yli 40 prosentin omavaraisuusastetta pidetään hyvänä. Palvelutalot ja ryhmäkodit-ryhmässä jäätiin tyydyttävälle tasolle. Peräkkäisten vuosien vertailua haittaa toimialan suhteellisen suuri uusien yritysten määrä.

Yleisesti käytetty kannattavuuden mittari on sijoitetun pääoman tuottoaste, joka esiintyy yllä olevassa Suomen Asiakastieto Oy:n tietoihin pohjaavassa taulukossa. Joskus käytetään tunnuslukua kokonaispääoman tuottoaste, etenkin silloin, kun korottomia ja korollisia velkoja on vaikea erotella. Kokonaispääoman tuottoaste mittaa suhteellista kannattavuutta eli sitä tuottoa, joka on saatu yritykseen sijoitetulle, korkoa tai muuta tuottoa vaativalle pääomalle. Alla olevassa kuvassa seurataan kannattavuuden kehitystä tämän tunnusluvun näkökulmasta. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen ennakkotietoihin vuodelta 2007.

Kuva 18. Kokonaispääoman tuottoaste (%; mediaani) neljässä alaryhmässä 2004–2007e

Lähde: Toimiala Online/Tilastokeskus

Majoituksen sisältävissä yrityksissä, varsinkin palvelutalot ja ryhmäkodit –alaryhmässä, tällä tunnusluvulla on merkitystä, koska monilla yrityksillä on sijoitettua, korkoa tai muuta tuottoa vaativaa pääomaa. Kehitys osoittaa niiden osalta lievää laskua viime vuosina. Varsin korkeita lukemia näyttää lasten ja nuorten laitokset –alaryhmä. Selityksinä muuten korkealle sijoitetun pääoman tuotto prosentille ovat toimialan luonne ja toimintakulttuuri. Palveluja tuotetaan usein paikallisille markkinoille vuokratiloissa. Yrityksiin tehtävät sijoitukset ovat pieniä eikä investointeja juuri tehdä. Pienten yritysten suhteellisen suuri määrä selittää osaltaan mediaanitunnuksen suuruutta. Pienellä liikevaihdolla korkeaan kokonaispääoman tuotto prosentti ei ole euromääräisesti paljon, eikä jätä puskuria heikkojen vuosien varalle tai mahdollista tarvittavia kehittämispäätöksiä. Tämä tunnusluku ei välttämättä ole kovin käyttökelpoinen sosiaalipalvelualalla varsinkaan avopalvelualan yrityksissä.

Seuraavissa taulukoissa nähdään Sosiaalipalvelualan yritysten tuloslaskelman ja taseen euromääräiset tiedot. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen keräämiin ennakkotietoihin vuonna 2007 ja ovat keskiarvolukuja. Koska suuri osa yrityksistä on mikroyrityksiä, on niiden tiedot esitetty erikseen. Laskennallisen palkkakorjauksen merkitys on suuri toimialaryhmissä lasten päivähoito ja kotipalvelut.

Taulukko 14. Tuloslaskelma (t€; keskiarvo) vuonna 2007e

	85311 Lasten ja nuorten laitokset		85315 Palvelutalot ja ryhmäkodit		85321 Lasten päivähoito		85323 Koti-palvelut	
	Mikrot	Kaikki	Mikrot	Kaikki	Mikrot	Kaikki	Mikrot	Kaikki
Liikevaihto	281	464	286	739	80	148	48	68
LIIKETOIMINNAN TUOTOT YHTEENSÄ	286	471	292	752	85	153	48	69
Aine- ja tarvikkeikäyttö	-34	-49	-24	-51	-7	-11	-3	-4
Ulkopuoliset palvelut	-2	-4	-4	-10	-1	-2	-2	-3
Palkat ja henkilösivukulut	-113	-229	-154	-460	-41	-89	-14	-29
Laskennallinen palkkorjaus	-14	-11	-11	-7	-15	-14	-13	-12
Liiketoiminnan muut kulut	-64	-93	-53	-134	-16	-28	-9	-12
KÄYTTÖKATE	58	86	46	91	5	10	7	9
Poistot ja arvonalentumiset	-16	-23	-10	-23	-1	-2	-1	-2
LIIKETULOS	42	64	37	68	4	8	6	7
Rahoitustuotot	0	1	0	2	0	1	0	0
Rahoituskulut	-6	-8	-5	-10	-1	-1	0	-1
Verot	-9	-14	-8	-14	-1	-2	-2	-3
NETTOTULOS	27	42	23	46	2	5	3	4
Satunnaiset tuotot ja -kulut	1	-2	1	-3	0	0	0	0
KOKONAISTULOS	28	40	24	42	2	5	3	4
Tilinpäätössiirrot yhteensä	0	0	0	-1	0	0	0	0
Laskennallinen palkkorjaus (palautus)	14	11	11	7	15	14	13	12
TILIKAUDEN TULOS	42	51	35	48	17	18	16	16

Lähde: Toimiala Online/Tilastokeskus

Taulukko15. Tase (t€; keskiarvo) vuonna 2007e

	85311 Lasten ja nuorten laitokset		85315 Palvelutalot ja ryhmäkodit		85321 Lasten päivähoito		85323 Koti-palvelut	
	Mikrot	Kaikki	Mikrot	Kaikki	Mikrot	Kaikki	Mikrot	Kaikki
Käyttöomaisuus	200	292	177	324	20	30	11	13
Vaihto-omaisuus	2	1	1	1	5	4	1	1
Rahoitusomaisuus	53	75	58	139	7	17	7	12
Vastaavaa	254	369	236	463	32	51	19	26
Oma pääoma	97	132	70	134	9	12	6	8
Tilinpäätössiirtojen kertymä	2	3	4	5	1	1	0	0
Vieras pääoma	156	234	162	325	21	38	12	17
Vastattavaa	254	369	236	463	32	51	19	26

Lähde: Toimiala Online/Tilastokeskus

Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimukseen vastanneista kotipalveluissa noin puolella oli kannattavuus parantunut viimeisen vuoden aikana ja sillä toimialaryhmällä myös tulevaisuuden odotukset ovat korkeammalla kuin muilla. Suurimmalla osalla muista ryhmistä ilmoitettiin kannattavuuden pysyneen ennallaan ja jatkuvan samansuuntaisesti. Kotipalveluyrityksillä yhtenä myönteisen kehityksen selityksenä toiminee kotitaloustyön verovähennysoikeuden jatkuminen ja laajeneminen taas vuoden

2009 alusta. Myös kuntien siirtyminen pois laitospainotteisuudesta kotiin annettaviin palveluihin parantanees yksityissektorin tulevaisuuden odotuksia. Palvelusetelin käyttökoh- teiden lisäämiseen parantanees osaltaan odotusarvoja.

Taulukko 16. Yritysten kannattavuuden kehitys neljässä alaryhmässä kuluneen vuo- den aikana ja vuoden kuluttua

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Lasten ja nuorten laitokset	25 %	54 %	21 %	19 %	73 %	8 %
Palvelutalot ja ryhmäkodit	35 %	62 %	3 %	41 %	59 %	0 %
Lasten päivähoito	31 %	53 %	16 %	30 %	66 %	4 %
Kotipalvelut	49 %	44 %	7 %	50 %	50 %	0 %
PK-YRITYKSET YHTEENSÄ	39 %	47 %	13 %	42 %	49 %	9 %

Lähde: TEM/Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimus

8 Toimialan keskeiset menestystekijät, ongelmat ja kehittämistarpeet

8.1 Menestystekijät

Sosiaalipalvelut edustavat suomalaisessa yhteiskunnassa välttämättömyyshyödykkeitä. Hyvinvointiyhteiskunnan periaatteiden mukaisesti kaikista kansalaisista huolehditaan viime kädessä yhteisvastuullisesti. Hyvinvointipalvelujen järjestäminen on kuntien vastuulla. Palvelutarpeiden lisääntyminen ja kysynnän voimakkaat alueelliset vaihtelut aiheuttavat kustannuspaineita kunnille. Erityisesti 1990-luvun laman seurauksena kunnat ovat lisänneet ostopalvelujen käyttöä, mikä on parantanut yritysten asemaa markkinoilla. Samanlaisen kehityksen uskotaan jatkuvan tulevaisuudessa. Tulotason noustessa myös itsemaksavien asiakkaiden määrä tulee lisääntymään.

Joissakin kunnissa on alettu ymmärtää terveen yritystoiminnan elinkeinopoliittinen ja taloudellinen merkitys. Sitä edustaa myös työllistävä sosiaalipalvelualan yritystoiminta parhaimmillaan. Kunnissa, joissa on tehty selkeät strategiset suunnitelmat sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä pitkällä tähtäimellä, voivat yrityksetkin turvallisesti mielin toimia ja kasvaa. Yritysmuutteisessa kunnassa syntyy myös tervettä uutta yritystoimintaa aloille, joissa palveluille on kysyntää. Vihamielisessä ympäristössä yksityissektori koetaan vain kilpailijaksi, ei kumppaniksi.

Väestön ikääntyminen lisää merkittävästi sosiaalipalvelujen kysyntää seuraavina vuosikymmeninä. Yli 85-vuotiaiden määrä kaksinkertaistuu nykyisestä 30 vuodessa. Vanhukille suunnattujen palvelujen, myös sosiaalipalvelujen, kysyntä kasvaa siten merkittävästi. Maan sisäinen muuttoliike ja työmarkkinoiden muutokset lisäävät lastenhoidon kysyntää erityisesti muuttovoittoalueilla. Myös viime vuosina merkittävästi lisääntyneet päihde-, mielenterveys- ja nuorten ongelmat lisäävät sosiaalipalvelujen kysyntää.

Kansalaisten tulo- ja koulutustason nousu muuttavat kysynnän rakennetta. Kansalaiset odottavat saavansa nykyistä yksilöllisempiä palveluja ja ovat entistä valmiimpia maksamaan niistä. Asiakkaat myös haluavat valita, minkälaista palvelua ja mistä sen haluavat hankkia.

Yksityiset palvelutuottajat menestyvät markkinoilla pystyessään tarjoamaan laadukkaita palveluja joustavasti ja kustannustehokkaasti. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on usein helpompaa yksityisellä kuin julkisella sektorilla. Yksityistä palvelutuotantoa ohjaavat asiakkaiden tarpeet ja arvoalinnat.

Sosiaalialan yritystoiminta on tarkasti lainsäädännöllä (laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996) säädeltyä. Varsinkin yrittäjien ja työntekijöiden koulutustasoille,

työntekijöiden määrälle ja toimitiloille on asetettu tarkkoja vaatimuksia. Sosiaalialan yrittäjät ja työntekijät ovatkin usein hyvin koulutettuja. Yksityisten sosiaalipalvelujen valvontalain uudistamisen tarve on polttava toimintaympäristön jatkuvasti muuttuessa.

Alan yrittäjillä on pääsääntöisesti hyvä työkokemus, useimmiten julkiselta sektorilta. Yrityksillä on hyvät valmiudet vastata asiakkaiden laatuvaatimuksiin. Menestyneet yritykset ovatkin panostaneet palvelujen laadun kehittämiseen. Niillä ei ole varaa toimia huonosti.

Pysyäkseen mukana kilpailussa pienten yritysten on pystyttävä erikoistumaan ja tarjoamaan laadukasta palvelua pienille erityisryhmille eikä kilpailla suurten toimijoiden kanssa isoista kohderyhmistä. Toisaalta pienetkin yritykset voivat osallistua suurien kokonaisuuksien sisältäviin tarjouskilpailuihin, kunhan ne ovat verkottuneet monitaitoisen toimijajoukon kanssa.

Liikkeenjohtotaidoissa ihmisten johtaminen korostuu. Yritykset, jotka huolehtivat henkilökunnastaan, menestyvät nyt ja tulevaisuudessa. Rekrytointiosaamiseen tulee panostaa entistä enemmän. Eikä tämä koske ainoastaan yrityksiä vaan kaikkia toimijoita.

Hyvät yritykset pystyvät usein tuottamaan samat palvelut edullisemmin kuin isot organisaatiot. Tässä on avuksi mm. liiketoimintaosaaminen ja hyvät liikkeenjohtotaidot, matala organisaatorakenne ja tehokas työvuorosunnittelu.

Avainsanoja

- kasvava kysyntä
- kuntien ostojen lisääntyminen
- kuntien selkeät strategiat
- asiakkaan valinnanvapaus
- joustavuus
- yksilöllisten tarpeiden huomioiminen
- substanssiosaaminen – korkea koulutustaso
- liiketoimintaosaaminen ja liikkeenjohtotaidot
- henkilöstöjohtaminen ja rekrytointitaidot
- matala organisaatio
- kustannustietoisuus
- laatutyö
- erikoistuminen
- verkostoituminen

8.2 Keskeiset ongelmat

Sosiaalipalveluille on tyypillistä, että asiakas palveluja käyttäessään maksaa vain osan asiakasmaksuna. Pääosa kustannetaan verovaroin. Kunnat toimivat useissa rooleissa: jär-

jestäjinä, rahoittajina, ostajina, tuottajina ja valvojina. Kuntien päätökset ratkaisevat, millaiset ovat sosiaalipalveluyritysten edellytykset toimia markkinoilla.

Sosiaalipalvelujen asiakasmaksut ovat pääosin hallinnollisia päätöksiä. Yrittäjien on täytynyt sopeuttaa tuotantonsa kuntien ilmoittamaan hintatasoon. Vertailuhintoina käytetään pääsääntöisesti kunnan oman tuotannon hintoja, joihin ei ole useinkaan laskettu täysimääräisinä kaikkia kunnalle tuotannosta aiheutuvia kustannuksia, esim. kiinteistö-, pääoma- ja hallinnointikuluja. Toimialan rahoitusrakenteesta johtuen kunnat ovat tärkein asiakasryhmä ja ne toimivat markkinoilla hinnanasettajina. Kuntien hankintapolitiikan kehittymättömyys aiheuttaa jatkuvasti haasteita yritysten pitkäjänteiselle kehitystyölle. Sekä ostajan että myyjän tuotteistamisosaaminen on puutteellista. Yhtenäiset laatumääritykset puuttuvat, vaikka laatua edellytetäänkin.

Raha-automaattiyhdistys on myöntänyt järjestöille investointiavustuksia erityisryhmien palvelutalojen rakentamiseen ja peruskorjauksiin, mikä on antanut niille merkittävän kilpailuedun. Yritykset ovat joutuneet ja joutuvat jatkossakin hankkimaan rahoituksen investointeihinsa rahamarkkinoilta ja sisällyttämään pääomakustannukset tuotteidensa hintoihin. Saadakseen Raha-automaattiyhdistyksen avustuksia alueelleen kunnat ovat usein sitoutuneet ostamaan palveluja suoraostoin tukea saavilta yhdistyksiltä. Raha-automaattiyhdistys on luopunut suurelta osin kilpailua vääristävistä investointiavustuksista. Myöskään järjestöjen yleisavustuksilla ei saa kattaa yhdistyksen mahdollisesti tuottaman palvelutoiminnan kuluja. Tämä on RAY:n avustustoiminnan erityistarkkailussa oleva asia parhaillaan.

Myös kunnat ovat tukeneet eri tavoin yhdistysten palvelutuotantoa, esimerkiksi antamalla vuosi- tai toiminta-avustuksia. Raha-automaattiyhdistyksen investointituet yhdistyneenä kuntien hankintapolitiikkaan ovat estäneet yksityisten palvelutuottajien markkinoille pääsyä ja toiminnan laajenemista.

Ympäristöministeriön alainen Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA on vuoden 2005 alusta lähtien voinut myöntää investointiavustuksia kunnille ja yleishyödyllisille yhteisöille erityisryhmien asunotilanteen helpottamiseksi asuntojen rakentamiseen, hankintaan ja perusparantamiseen. Sen avustus- ja korkotukivaraukset vuodelle 2008 olivat yhteensä lähes 400 miljoonaa euroa. Tätä rahoitusta ei myönnetä yrityksille. Nämäkin avustukset osaltaan vääristävät kilpailua ja antavat järjestöille merkittävän kilpailuedun yrityksiin verrattuna.

Toimialan kehittymättömyyttä kuvaa hyvin alan yritys rakenne. Lähes 90 prosenttia alan yritysten toimipaikoista työllisti alle 10 työntekijää vuonna 2006 ja yli 50 työntekijää työllistäviä toimipaikkoja oli vain neljätoista. Pienten yritysten on vaikea uskottavasti taata palvelutuotannon toimitusvarmuus, mistä johtuu, että, palvelutarjonnasta vastuussa olevat kunnat eivät osta mittavassa määrin yrityksiltä palveluja. Pienellä yrityksellä ei yksin ole riittävästi neuvotteluvoimaa ison ostajan kanssa. Yritysten rooliksi onkin jäänyt lähinnä täydentää julkisen palvelutuotannon ruuhkaheippuja. Tämä rooli ei mahdollista pitkäjänteistä kehittämistyötä ja toiminnan suunnittelua.

Sosiaalialan yrittäjät ovat alansa ammattilaisia, mutta liikkeenjohtotaidoissa on vielä paljon puutteita. Strategisen, operatiivisen ja ihmisten johtamisen kirjon hallitseminen varsinaisen ammatillisen osaamisen lisäksi on haastavaa, mutta toiminnan jatkumisen ja kehittymisen kannalta välttämätöntä.

Oma ongelmansa on sosiaalipalvelujen monikanavainen rahoitus. Yrityksen tuottamalle palvelulle on monta osamaksajaa. Asiakkailta on hämärtynyt kokonaiskuva palvelutuotteiden hinnoista ja kustannusrakenteesta. Pienestä liikevaihdosta johtuen yrityksillä on heikot resurssit tuotteidensa jalostamiseen ja markkinointiin, mikä sekin koetaan usein epäeettiseksi.

Alla olevassa kuvassa hahmottuu sosiaali- ja terveydenhuollon monimutkaiset rahavirrat. Kuva on Stakesin julkaisusta, jossa kuvataan tilannetta vuonna 2004, jolloin esimerkiksi Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) ei vielä myöntänyt avustuksia tällä alalla.

Kuva 19. Yhteenvedo rahavirroista yksityisessä sosiaali- ja terveydenhuollossa

Lähde: Stakes SVT-julkaisu 2007 Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa

Ostajatahon pitäisi ymmärtää yritystoiminnan pyrkimys kannattavaan toimintaan ja voiton tavoitteluun sekä yrittäjäriskin merkitys. Jos yritys tuottaa tappiota, ei ole olemassa automaattia, josta yritys sen voisi kattaa. Yrittäjä kantaa tappion omalla riskillään. Yritys-

toiminnan on oltava kannattavaa sen jatkuvuuden turvaamiseksi. Järkevää olisi, että muutkin tuottajatahot (kuntien omat yksiköt ja järjestöt) toimisivat kannattavasti.

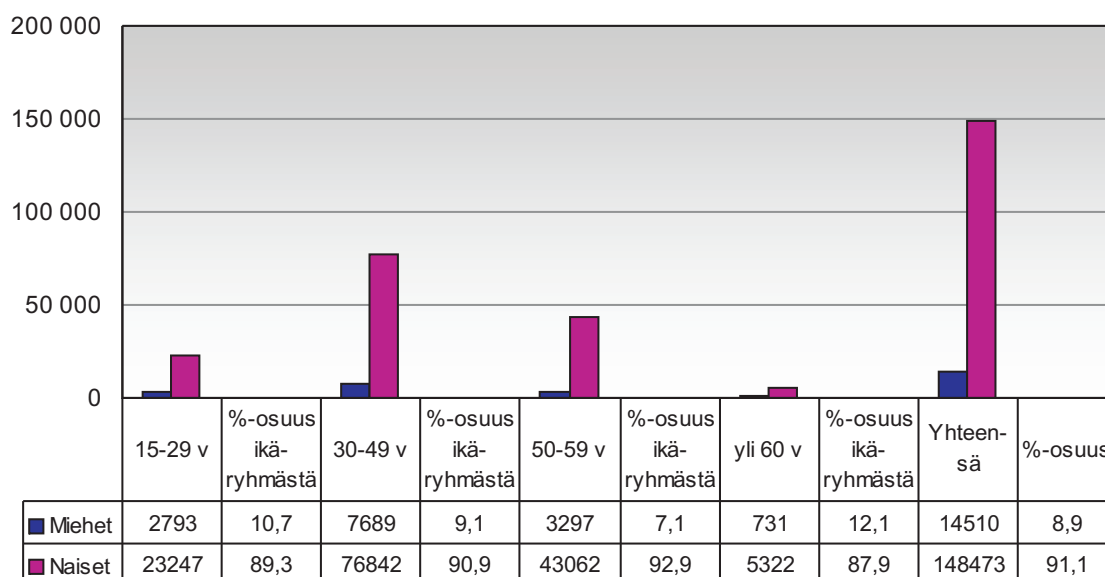
Sosiaalipalveluala on kokonaisuudessaan naisvaltainen matalapalkka-ala. Työvoimaa on lähivuosina jäämässä eläkkeelle runsaasti enemmän kuin on alalle tulossa uusia osaajia. Työvoiman kysyntä ylittää tarjonnan, mikä nostaa palkkatasoa. Tämä on konkretisoitunut syksyllä 2007.

Monet yritykset myös sosiaalialalla ovat omistajanvaihdoksen kynnyksellä. Jatkajan löytäminen on suuri haaste. Moni yritys on perustettu ennen vuotta 1996, jolloin astui voimaan laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta. Sitä ennen perustettujen yritysten ei ole tarvinnut sopeuttaa toimintaansa uusiin lain soveltamisen vaatimuksiin kuten henkilöstöön tai toimitiloihin. Esimerkkinä pieni yritys, jonka jatkuvuus ja kannattavuus ovat perustuneet siihen, että asukkaita on samassa huoneessa useampia kuin nykyainsäädännössä sallitaan. Jatkajan lupa-anomus käsitellään uuden lainsäädännön mukaan. Lainsäätäjillä ja lupaviranomaisilla onkin ratkaiseva merkitys tässä ongelmakentässä. Keskittymistä ja yritysostoja on viime aikoina ollut havaittavissa myös sosiaalialalla. Silloin kuitenkin on kysymys kannattavan yrityksen omistuksen vaihtumisesta. Lupakäytännöt ja vaatimukset esimerkiksi asuntojen koosta sekä varustetasosta vaihtelevat lääneittäin, mikä osaltaan asettaa yritykset eriarvoiseen asemaan.

Ongelmallisessa tilanteessa ovat myös monet pienet yhdistykset, jotka pohtivat palvelutuotantonsa yhtiöittämistä ja erottamista kiinteistöjen hallinnasta. Syynä yhtiöittämiseen on se, että verottaja katsoo palvelutuotannon elinkeinotuloverolain alaiseksi toiminnaksi. Yhtiöittämisen esteeksi voi kuitenkin muodostua pienten yhdistysten taseessa olevat suuret velat.

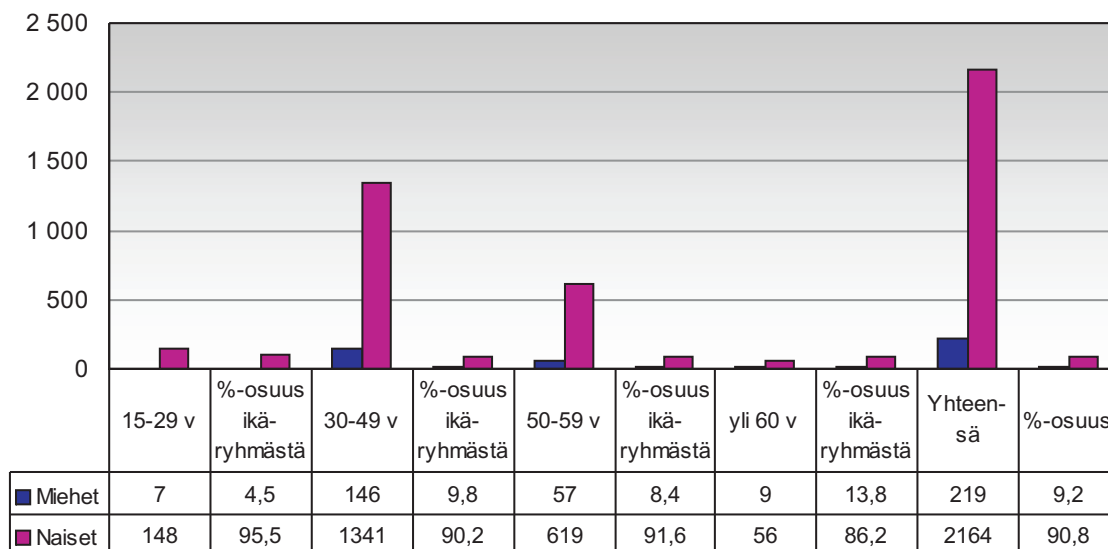
Alla olevista kuvista käy selkeästi ilmi alan naisvaltaisuus samoin kuin työntekijöiden ja yrittäjien ikääntyminen.

Kuva 20. Työssäkäyntitilasto v. 2004: Sosiaalipalvelut (TOL 853) Työlliset iän ja sukupuolen mukaan

Lähde: Työministeriö

Kuva 21. Työssäkäyntitilasto v. 2004: Sosiaalipalvelut (TOL 853) Yrittäjät iän ja sukupuolen mukaan

Lähde: Työministeriö

Sosiaalipalvelualan kehittymiselle on myös paljon asenteellisia esteitä. Osa potentiaalisista asiakkaista tai asiakkaiden edustajista vierastaa yksityistä tuotantoa alalla, joka on perinteisesti kuulunut julkisen sektorin vastuulle. Monet julkisen sektorin tuotannosta vastaavat taas kokevat yritysten palvelutuotannon uhkana omalle työlleen. Kuitenkin suurimmalla osalla yrittäjistä on työhistoria julkiselta sektorilta.

Avainsanoja

- suljetut markkinat
- kuntien kehittämätön hankintapolitiikka
- kuntien strategiset linjaukset puuttuvat
- yhtenäiset hinnoittelun laskentaperiaatteet puuttuvat
- kuntien puutteellinen oman tuotannon laadunvalvonta
- kilpailua vääristävät tuet
- pienten yritysten investointipääomien puute
- pieni yrityskoko – toimitusvarmuus ja neuvotteluvoima
- heikot liikkeenjohtotaidot
- arvostuksen puute
- naisvaltainen matalapalkka-ala
- työvoiman ja yrittäjien ikääntyminen
- omistajanvaihdosongelma
- asenteelliset esteet

8.3 Julkinen sektori yritystoiminnan edistäjänä

Sosiaalipalvelujen alalle tulisi kehittää toimintaympäristö, jossa kaikki tuottajat olisivat tasavertaisessa asemassa palveluja tuottaessaan ja mahdolliset tuet toimialan kehittämiseen tulisi ohjata kilpailuneutraalilla tavalla. Tämä tarkoittaisi toimivien markkinoiden kehittämistä niin, että sekä kunnat että yksityiset asiakkaat tekevät kustannus- ja laatutietoisina ostopäätöksiä siitä, mistä palveluja hankkivat. Viranomaistehtävät ja järjestämistä vastuu säilyisivät edelleen kunnilla ja alan viranomaisilla.

Hallitus on ohjelmassaan todennut mm, että palvelujen turvaaminen edellyttää vahvaa taloudellista perustaa sekä uusia palvelujen järjestämistapoja. Siinä luvataan mm.

- edistää julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta palvelutuotannossa
- kannustaa tilaaja-tuottajamallien käyttöönottoa
- laajentaa palvelusetelin ja kotitalousvähennyksen käyttöalaa
- kehittää palvelujen laadun valvonnan välineitä
- edistää tuottavuutta kehittämällä toimintakulttuuria, palveluprosesseja ja tuottavuusmittareita
- parantaa kuntapalvelujen hinnoittelua ja rahoituksen läpinäkyvyyttä kustannustietoisuuden lisäämiseksi

Suuri määrä työryhmiä on perustettu viemään ohjelmakohtia eteenpäin. Työ - ja elinkeinoministeriössä on vuoden ajan työskennellyt Kilpailuneutraliteettityöryhmä (Julki), joka saa työnsä päätökseen 31.10.2008. Sen tarkoituksena on selvittää julkisen sektorin harjoittamaan elinkeinotoimintaan liittyvien potentiaalisten kilpailun vääristymien luonnet-

ta, arvioida ilmiön laajuutta ja käytännön merkitystä ja mm. tehdä suosituksia politiikkalinjauksiksi tai säädösmuutoksiksi.

Palvelusetelityöryhmä on saanut työnsä päätökseen ja ehdottanut käyttöalan laajentamista. Lainsäädäntömuutos tulee voimaan vuoden 2009 aikana. Vuonna 2008 palvelusetelin käyttöä on laajennettu koskemaan myös kotisairaanhoidon.

Muita hankkeita ja uudistuksia, joilla tulee olemaan vaikutusta toimialaan:

- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma KASTE 2008 – 2011
- Kansalaisten ja asiakkaiden asema vaikuttajina ja palvelujen käyttäjinä
- Aluehallintouudistus (Alku) 1.1.2010 alkaen voimaan
- Sosiaali- ja terveydenhuollon ohjauksen ja valvonnan uudelleenorganisointi 1.1.2009 alkaen (TEO + STTV, STAKES + KTL + osia Lääkelaitoksesta)
- Sosiaalihuollon valtakunnallinen valvonta uuden Sosiaali- ja terveysalan lupaja- ja valvontaviraston tehtäväksi 1.1.2010 alkaen.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset valvontasuunnitelmat
- Yksityisten sosiaali- ja terveystalujen rekisterin uudistaminen
- Kunta- ja palvelurakennemuutokset jatkuu
- Uusi terveydenhuoltolaki
- Teknologian hyödyntämishankkeet esim. Kanta- hanke (sähköinen potilastietojärjestelmä)

Hallitusohjelmassa puhutaan myös kotikuntalain muutoksesta ja siihen liittyvästä kuntien välisestä korvausjärjestelmästä, joka perustuu todellisiin kustannuksiin.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman Yksityisten sosiaali- ja terveystalujen neuvottelukunnan suurena tavoitteena on edistää sosiaali- ja terveystalumarckkinoiden kehittymistä ja palvelurakenteiden monipuolistumista sekä yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyötä sosiaali- ja terveystalujen saatavuuden ja laadun turvaamiseksi. Tavoitteena olisi saada elinkeinopolitiikka tukemaan sosiaali- ja terveystalopolitiikkaa.

Yrittäjien yhteistyötä keskenään ja muiden tuottajatahojen kanssa tulee aktiivisesti edistää. Sosiaalinen pääoma lisääntyy, mikä synnyttäisi uusia innovaatioita. Yhteistyön tekeminen palvelujen tuotteistamisessa ja laatumäärittämisen kehittämisessä selkeyttäisi kaikkien tuottajien asemaa ja toimintaa markkinoilla. Tästä hyötyisivät viime kädessä asiakkaat: tuotteiden vertailtavuus paranisi ja palvelutuottajan valinta tulisi nykyistä helpommaksi.

Kuntien osto-osaaminen lisääntyy ja kuntien yhdistymisten ja yhteistyön lisääntymisen myötä ostajatahot ovat entistä suurempia. Ne ostavat isoja kokonaisuuksia, joissa pienet yritykset ovat heikossa asemassa yksinään, mutta verkottamalla muiden toimijoiden kanssa pystyvät tarjoamaan kokonaisratkaisuja.

Sosiaalialan ammatillisessa koulutuksessa olisi annettava selkeästi nykyistä enemmän yrittäjäkoulutusta, jossa tulisi painottaa mm. kustannuslaskentaa, tuotteistamista ja markkinointitaitoja sekä henkilöstöjohtamista. Koulutuksessa tulisi hyödyntää paljon enemmän pienyrittäjiä.

Sosiaalialan palvelutuottajat ja erilaiset organisaatiot ovatkin rakentaneet yhteisiä tietokantoja ja markkinapaikkoja, joista kuluttajat ja kunnat asiakkaina saavat tietoa tarjolla olevista palveluista ja voisivat jopa varata ja maksaa niitä. Tätä työtä on syytä kehittää päällekkäisyyksien välttämiseksi ja yhteensopivuuden lisäämiseksi. Asiakkaiden ja yritysten henkilöstön tietoteknologian hyödyntämiseksi on panostettava atk-valmennukseen. Tavoitteena tulisi olla esteetön yhteiskunta, mikä tarkoittanee myös esteetöntä tiedonsaantimahdollisuutta ja järjestelmien vaivatonta käyttöä.

Valtakunnallista Yritys-Suomi-palvelujärjestelmää viedään eteenpäin ja kehitetään edelleen. Suomalainen yrityspalvelujärjestelmä on perinteisesti organisaatiolähtöinen ja hyvin monimutkainen. Julkisten yrityspalvelujen tarjontapisteitä on laskettu olevan yli 1000 ja palveluja tarjoavia organisaatioita 20–30, joiden lisänä on vielä usea tuhat EU-osarahoitteista projektia. Julkisissa yrityspalveluissa otetaan käyttöön yhteinen Yritys-Suomi-brandi, jonka tavoitteena on, että asiakas saa julkisia yrityspalveluja tasapuolisesti ja yhtäläisin perustein koko maassa saman toimintamallin pohjalta. Oleellista ei ole neuvontayksiköiden määrä vaan osaaminen. Eri toimialojen tuntemusta, liiketoimintaosaamista sekä verkostojen hyödyntämistä tulee kehittää aktiivisesti.

Tärkeä asia ratkaistavaksi on, kenen, minkä tahon tehtävänä on rakentaa ja hallinnoida kuntien vastuulla olevien palvelujen tuottamiseen tarvittavat kiinteistöt. Pienillä sosiaalipalveluyrityksillä ei voi olettaa olevan suuria pääomia kiinteistöjen rahoittamiseksi. Yrittäjien riskit kasvavat kohtuuttomiksi. Sosiaalipalveluyrittäjien toiminta-ajatuksena on laadukkaiden palvelujen tuottaminen apua tarvitseville, ei kiinteistöjen omistaminen ja hallinnointi. Suurilla yrityksillä on usein omistajatahoina isot järjestöt, kunta tai muu rahoittaja, jotka turvaavat pääomien saannin. Pieni perheyritys toimii yrittäjän omalla riskillä. Kunnat kilpailuttavat usein nykyään sekä kiinteistö- että palvelutuotantoa yhtenä kokonaisuutena, jolloin pienillä yrityksillä ei ole mahdollisuutta ottaa osaa kilpailuun.

Yrittäjiltä kysyttäessä tärkeinä valtion taholle kohdennettuina toiveina he esittivät verotuksen keventämisen, työllistymisen esteiden madaltaminen, avoimen ja tasapuolisen kilpailun edistäminen sekä yritystoimintaa koskevan byrokratian yksinkertaistaminen. Lupa- ja valvontakäytännöt tulisi saada yhtäläisiksi koko maassa. Työvoiman saatavuuden turvaaminen on noussut suureksi haasteeksi koko sosiaalipalvelualalla.

Ensiarvoisen tärkeää on kansallisen tason toimijoiden, ministeriöiden ja eri hallinnonalojen yhteistyön tiivistäminen ja kehittäminen sekä toiminnan koordinointi. Kumpuunusajattelu pitäisi saada kaikkien tahojen toimintaperiaatteeksi.

Avainsanoja

- toimivat markkinat
- tasapuoliset kilpailuedellytykset
- kuntien hankintaprosessit ja -osaaminen
- toimivat lupa- ja valvontakäytännöt
- työvoiman saatavuuden turvaaminen
- kilpailuneutraalit tuet
- kiinteistöjen rakentaminen ja hallinnointi
- tuotteistaminen
- laatumäärittelykset
- verotuksen keventäminen
- yrittäjäkoulutus /-kasvatus
- uudet markkinointikanavat ja tavat
- esteettömyys myös tiedonsaannissa
- verkostojen tukeminen
- kansallisen tason toimijoiden yhteistyön kehittäminen ja toiminnan koordinaointi

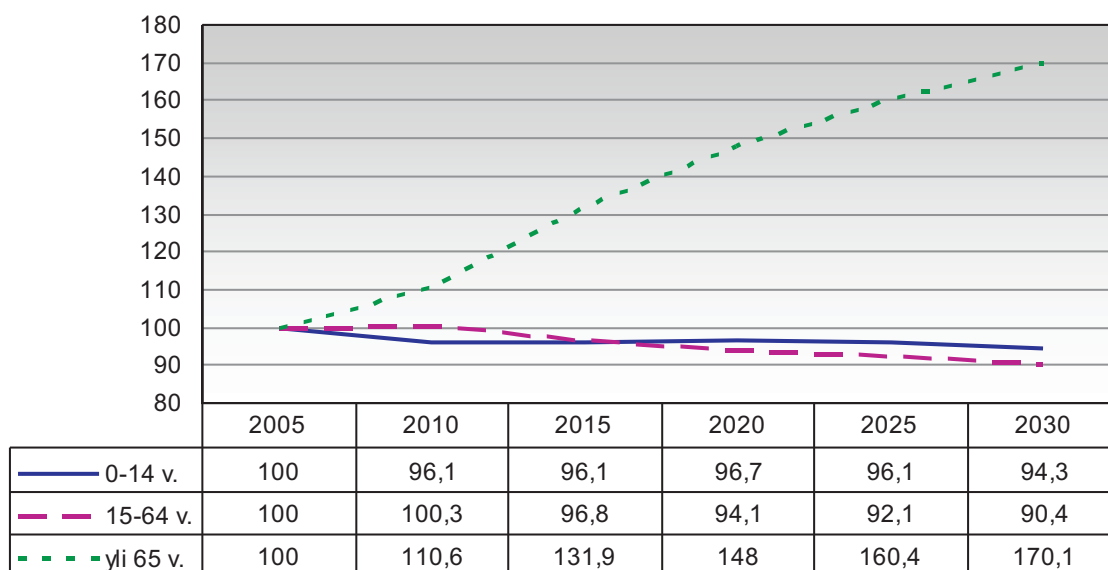
9 Tulevaisuudennäkymät toimialalla

9.1 Visio

Sosiaalipalvelujen kysyntä kasvaa lähinnä väestön ikääntymisestä johtuen. Kansalaisten elin- ja koulutustason nousun myötä kasvavat vaatimukset palveluja kohtaan sekä työmarkkinoiden muutokset lisäävät sosiaalipalvelujen kysyntää. Sosiaaliset ongelmat näyttävät lisääntyvän, esim. päihdeaineiden väärinkäytöstä aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseen tarvitaan entistä enemmän sosiaalipalveluja.

Alla olevassa kuvassa näkyy, miten työikäisten määrä laskee ja eläkeikäisten määrä nousee rajusti. Eikä vuosi 2030 ole edes kaukana. Konkreettisesti runsaan kahdenkymmenen vuoden päästä meillä on yli 300 000 työikäistä ihmistä vähemmän ja yli 65-vuotiaita lähes 600 000 enemmän kuin vuonna 2005. Kysymys kuuluu: miten tästä selvitään.

Kuva 22. Väestön ikärakenteen muutos v. 2005–2030 indeksoituna: v. 2005 on 100

Lähde: Tilastokeskus

Tulevaisuudessa sosiaalipalvelumarkkinat avautuvat. Palvelutuotannosta muodostuu nykyistä selkeämmin yksi elinkeinoala muiden palveluelinkeinoalojen joukkoon. Yritysten osuus palvelutuotannosta kasvaa merkittävästi, joskin kuntien oma tuotanto säilyttää markkinajohtajan aseman valtakunnallisesti. Toisaalta saattaa olla kuntia ja alueita, joissa palvelutuotannon pääosasta vastaavat yritykset. Sosiaalipalvelualan yritys rakenne tulee muuttumaan. Pienet yritykset erikoistuvat, toimivat verkostomaisesti ja säilyttävät kodinomaisuutensa. Alalle syntyy sekä suuria että keskisuuria maakunnallisia ja valtakunnallisia yrityksiä. Osa yrityksistä toimii myös kansainvälisesti. Vastaavasti kansainvälis-

ten yritysten toiminta Suomen markkinoilla lisääntyy. Yritysten rahoituspohja monipuolistuu, koska pääomasijoittajat ja riskirahoittajat uskovat toimialan menestykseen ja kilpailua vääristävistä tuista päästy eroon.

Asiakkaan valinnanmahdollisuus ja samalla vaikutusmahdollisuus paranevat. Hän yhdessä omaistensa kanssa pystyy mm. vaikuttamaan siihen, missä ja miten häntä hoidetaan. Hänellä on mahdollisuus etukäteen saada tietoa palvelutarjonnasta ja sen sisällöstä sekä voi yhdessä läheistensä kanssa osallistua hoidon sisällön suunnitteluun ja asumismuodon valintaan sekä antaa palautetta, positiivista ja korjaavaa. Omaisilla on tarvittaessa oikeus ja mahdollisuus osallistua myös itse hoitoprosessiin. Lisäpalvelusta ollaan myös halukkaita maksamaan itse.

Edellä kuvattu visio voi toteutua, jos alan toimintaympäristön kehittymisen kannalta oleelliset ongelmat kyetään ratkaisemaan. Uudessa hallitusohjelmassa luvataankin puuttua moniin ongelmakohtiin. Sosiaalipalvelujen tuotteistaminen ja laatuksien määrittely ovat kaupankäynnin edellytyksenä. Kilpailua vääristävät tuet tulee poistaa ja tukien määrää vähentää. Kunnissa tulee eriyttää toisistaan palvelujen tuotanto- ja tilaustoiminta. Kuntien hankintaprosesseja tulee kehittää ja läpinäkyvyyttä lisätä. Asiakkaan valinnanmahdollisuuksia onkin lisätty ja edelleen lisätään mm. palvelusetelin käyttöaluetta laajentamalla sekä kotitaloustyön verovähennysoikeutta jatkamalla. Paljon on kuitenkin vielä tehtävissä.

Samanaikaisesti toimintaympäristön kehittämisen kanssa on parannettava alan yrittäjien ja yritysten valmiuksia toimia markkinoilla. Sosiaalipalveluyrittäjät tarvitsevat koulutusta erityisesti liikkeenjohtotaidoissa. Teknologian hyödyntämisen myötä on tullut tarve koko henkilöstöä koskevaan atk-osaamiseen. Kannattavan yritystoiminnan edellytyksenä on erikoistuminen ja kilpailukyky, mikä lisää ammatillisen erityisosaamisen koulutustarvetta. Pienten yritysten tulevaisuus on toimiminen erilaisissa verkostoissa, klustereissa.

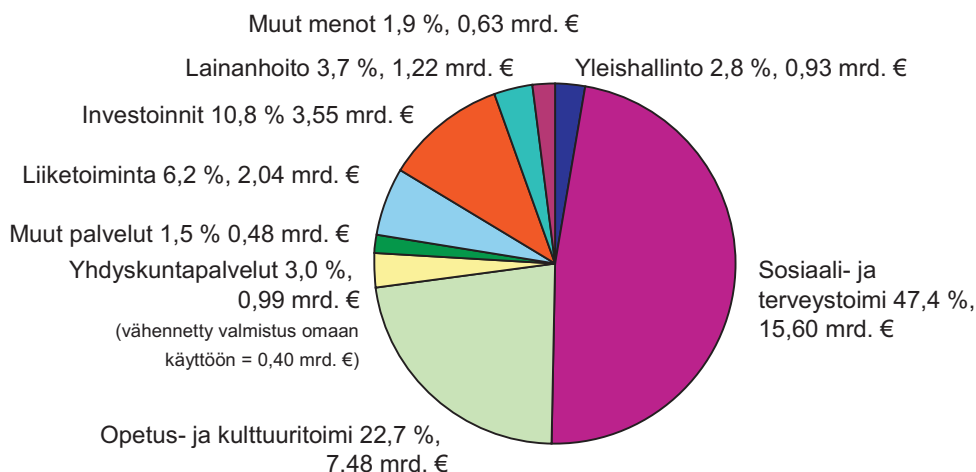
9.2 Markkinoiden kehitys

Avautuvat ja kasvavat markkinat muuttavat sosiaalialan yritysrakennetta ja yritysten markkina-alueita. Suomeen on jo syntynyt valtakunnallisesti palveluja tuottavia yrityksiä ja Suomen markkinoilla toimii tulevaisuudessa enemmän myös ulkomaalaisia sosiaalipalveluyrityksiä. Pääomasijoitusyhtiöt sijoittavat alan yrityksiin nykyistä aktiivisemmin. Pienet yritykset, jotka eivät pysy kehityksessä mukana, karsiutuvat pois. Pääsääntöisesti palvelut tuotetaan edelleen mahdollisimman lähellä asiakkaan kotia, mutta tuotannosta vastaava yrittäjä tai yritys saattaa olla hyvinkin kaukana. Tulevaisuudessa palveluja varataan, tilataan ja maksetaan myös sähköisesti.

Kuntien heikko taloudellinen tilanne on pakottanut ja edelleen pakottaa kunnat liitoksiin tai vähintäänkin yhteistyöhön keskenään. Lyhytnäköisesti ja omia kustannuksia vertailukelpoisella tavalla laskematta saatetaan vähentää ostopalveluja. Sosiaali- ja terveyden-

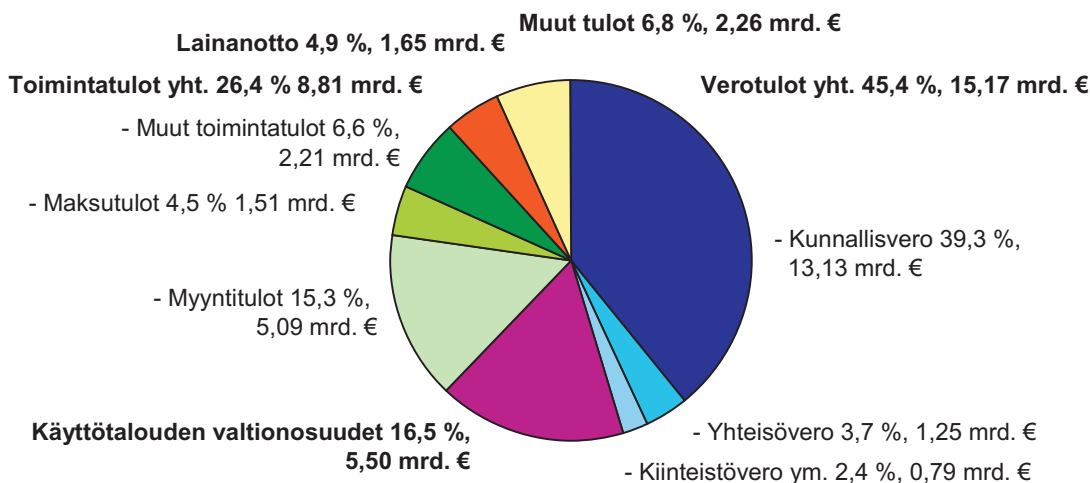
huollon kustannukset ovat ylivoimaisesti suurin menoerä kunnissa. Toiseksi suurin on koulutus. Näistä on ”helppo” karsia ja samalla näissä löytyvät suurimmat kärsijät. Kuntien ja kuntayhtymien ulkoiset menot vuonna 2006 olivat yhteensä 32,9 miljardia euroa ja vastaavasti tulot 33,4 miljardia euroa. Vuoden 2006 luvuissa ei vielä näy vuoden 2007 palkankorotukset.

Kuva 23. Kuntien ja kuntayhtymien ulkoiset menot vuonna 2006

Lähde: Kuntaliitto/Tilastokeskus

Kuva 24. Kuntien ja kuntayhtymien ulkoiset tulot vuonna 2006

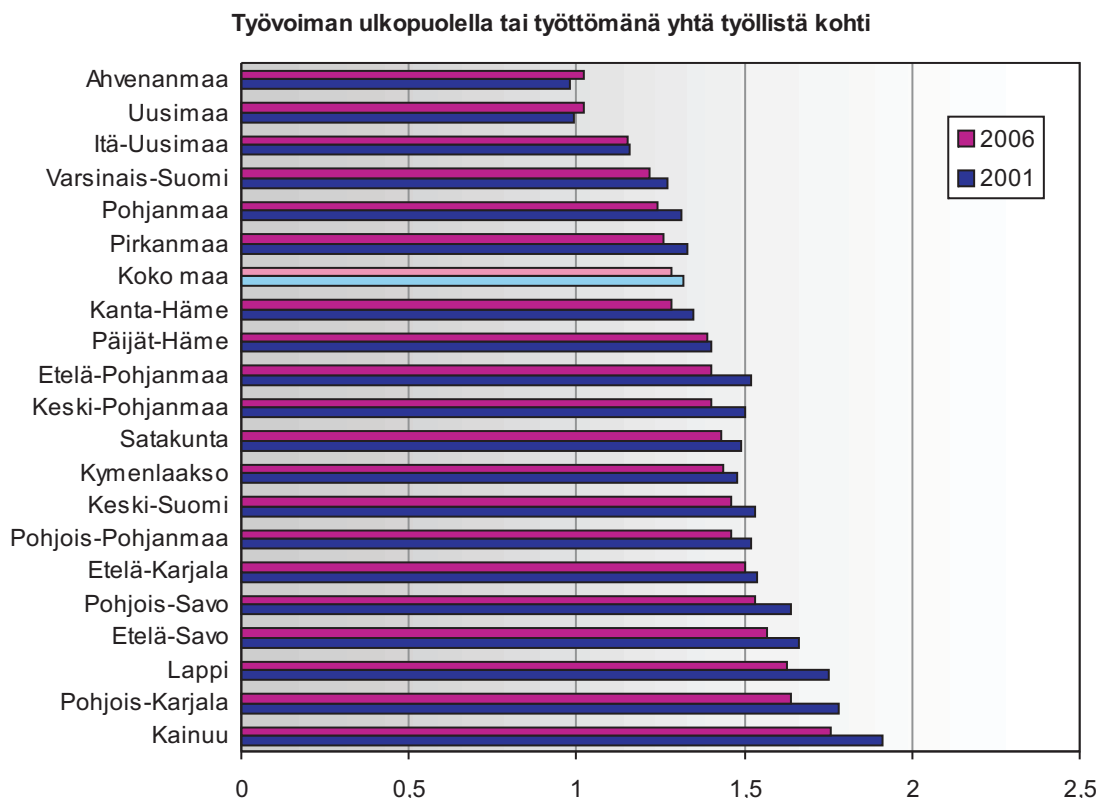

Lähde: Kuntaliitto/Tilastokeskus

Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston vuoden 2006 ennakkotietojen mukaan taloudellinen huoltosuhde oli Suomessa 1,28 eli sataa työllistä kohti oli 128 työvoiman ulkopuolella olevaa tai työtöntä. Huoltosuhde oli taloudellisesti edullisin Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla, korkein Kainuussa. Maan keskiarvoa parempi se oli Varsinais-Suomessa, Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla. Taloudellisessa huoltosuhteessa verrataan työssäkäyviä henkilöitä muuhun väestöön.

Vuodesta 2001 vuoteen 2006 huoltosuhteen kehityssuunta kokonaisuudessaan on ollut lievästi positiivinen eli huoltosuhde on parantunut useimmissa maakunnissa. Eniten huoltosuhde on tänä ajanjaksona pienentynyt Kainuussa.

Kuva 25. Huoltosuhde maakunnittain 2001 ja 2006

Lähde: Tilastokeskus

Edellä olevien kuvien perusteella voi päätellä, että monet kunnat tulevat käymään taistelu elinkelpoisuudestaan.

Sosiaalipalvelualan yritysten suhdanneodotukset olivat kuitenkin vielä kesällä 2008 melko positiiviset, joskin varovaisemmat kuin edellisvuonna.

Taulukko 17. Sosiaalipalveluyritysten suhdannenäkymät neljässä alaryhmässä vuodeksi ja kolmeksi vuodeksi eteenpäin

	Verrattuna vuoden takaiseen			Seuraavan vuoden kuluttua		
	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi	Suurempi	Yhtä suuri	Pienempi
Lasten ja nuorten laitokset	16 %	84 %	0 %	16 %	84 %	0 %
Palvelutalot ja ryhmäkodit	33 %	67 %	0 %	38 %	56 %	6 %
Lasten päivähoito	32 %	63 %	4 %	48 %	48 %	4 %
Kotipalvelut	64 %	36 %	0 %	64 %	36 %	0 %
PK-YRITYKSET YHTEENSÄ	34 %	52 %	14 %	40 %	45 %	16 %

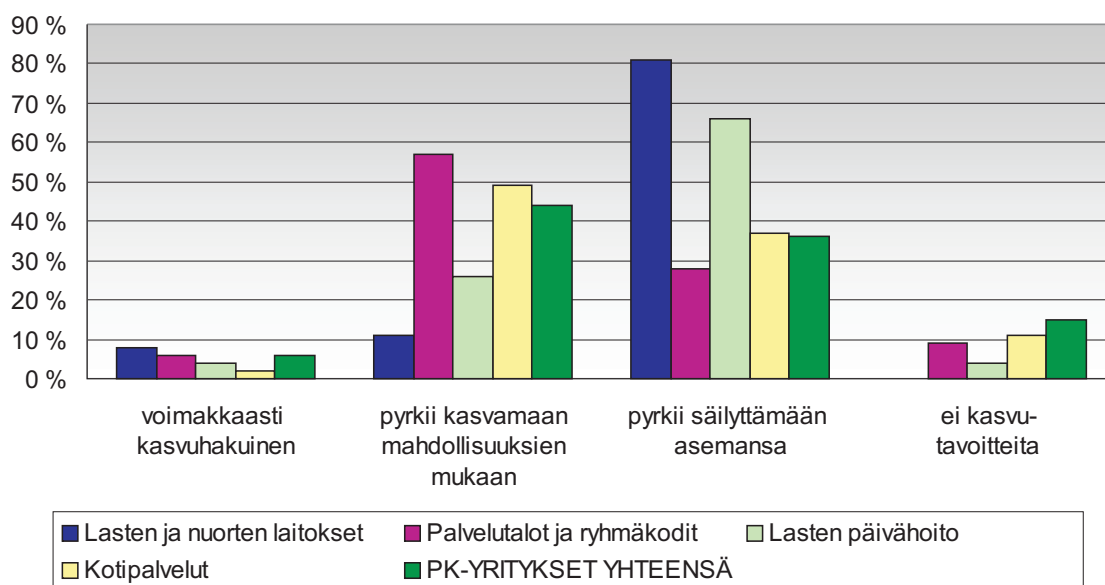
Lähde: TEM/Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimus

Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkemykset -kyselyyn vastanneiden sosiaalipalveluyrittäjien lähiajan odotukset ovat markkinoiden epävarmuudesta johtuen varovaisemmat kuin vuosi sitten ja sama linja jatkuu pidemmälläkin aikavälillä. Ainoa poikkeus on kotipalvelut. Toisaalta huononemiseenkaan ei usko juuri kukaan vastanneista. Kun taas kaikissa pk-yrityksissä suhdanteiden huononemiseen uskoo useampi vastanneista. On kuitenkin huomattava, että vuoden 2008 syksyn talouskriisin voimakkuus ei ollut vielä tiedossa kyselyä tehtäessä.

9.3 Kasvuhakuisuus

Vaikka sosiaalipalvelut toimialana on kokonaisuudessaan kasvuala, se ei näy yksittäisten alan yritysten vastauksissa. Alla olevassa taulukossa on kuvattu kyselyyn vastanneiden sosiaalipalveluyritysten kasvuhakuisuutta neljän suurimman alaryhmän kohdalla.

Kuva 26. Yritysten kasvuhakuisuus neljässä alaryhmässä

Lähde: TEM/Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2008 -tutkimus

Voimakkaasti kasvuhakuisia yrityksiä ei juuri esiinny kyselyyn vastanneiden joukosta, mutta palvelutalo- ja ryhmäkodit sekä kotipalvelut -ryhmissä useampi vastaaja pyrkii kasvamaan tilanteen niin vaatiessa. Lasten ja nuorten laitospalveluissa tarve säilyttää asemansa on vahva. Nykyinen epävarmuuden tila toimintaympäristössä voi osaltaan vaikuttaa arvioihin. Alan naisvaltaisuus selittänee myös varovaista linjaa. Naisten riskinottohalu on tutkitusti alhaisempi kuin miesyrittäjien.

Pienten yritysten visioissa kasvu tapahtuukin usein mahdollisuuksien rajoissa, ei aggressiivisesti kuten suuryrityksillä, joita nyt on ilmaantunut markkinoille. Kasvua voi löytyä

verkostoitumalla ja lisäämällä yhteistyötä muiden alan toimijoiden kanssa tai uusia palvelutuotteita tarjoamalla. Yksi yritysten kasvukeino on kansainvälistyminen, mikä ei tällä toimialalla vielä ole yleistä, mutta johon ollaan etsimässä sopivia malleja. Kansainvälistymisen asiantuntijaorganisaatio Finprolla on tärkeä rooli tällä alueella.

9.4 Kilpailukyvyn kehitys

Sosiaalipalveluyritysten hintakilpailukyky on ollut kohtalaisen hyvä, koska yrittäjien oma panos tuotannossa on ollut merkittävä. Tulevaisuudessa tuotantomäärien ja yritysten kasvussa, lupamääräysten entisestään tiukentuessa sekä laatuvaatimusten kiristyessä palveluja ei ole mahdollista tuottaa nykyisellä hintatasolla. Yritykset eivät pysty nostamaan hintojaan yleisen kustannustason nousun tahdissa. Yrittäjät kokevat toimivansa epävarmoilla markkinoilla kuntien vuosibudjettien varassa, mikä ei takaa yritystoiminnalta vaa-dittavaa jatkuvaa, kannattavaa toimintaa. Tämä taas vaikuttaa yrittäjän ja myös työntekijöiden jaksamiseen, mikä onkin noussut koko toimialan yhteiseksi haasteeksi. Tällöin koro-stuvat hyvät johtamistaidot ja tukiverkostot.

Tulevaisuudessa kuntien sosiaalipalvelujen ostot ja erityisesti hankintalain mukaiset ostot lisääntyvät. Alla olevassa taulukossa on kuvattu kuntien sosiaalipalvelujen ostot yrityksiltä ja järjestöiltä vuonna 2006. Lisäystä edellisvuoteen 13 prosenttia. Valtaosa näistä ostoista on tapahtunut ns. suorahankintoina ja toistaiseksi voimassa olevilla sopimuksilla.

Taulukko 18. Kuntayhteisöjen ostamat yksityiset sosiaalihuollon asiakaspalvelut 2006 ja niiden osuus kuntien käyttökustannuksista vuosina 2002, 2004 ja 2006.

	Yksityiset asiakaspalvelut 2006, milj. euroa	Asiakaspalvelut/käyttökustannukset 2006, %	Asiakaspalvelut/käyttökustannukset 2004, %	Asiakaspalvelut/käyttökustannukset 2002, %
Palvelukoti- ja asumispalvelut	502	35,3	31,1	28,8
Lasten ja nuorten laitoshuolto	273	63,6	60,9	54,6
Vanhusten laitoshuolto	82	9,8	10,6	9,4
Lasten päivähoito	82	3,5	3,6	3,5
Päihdehuolto	64	45,7	43,8	41,3
Kotipalvelut	36	5,9	6,2	6,2
Muut lasten ja nuorten palvelut	34	13,0	19,0	20,2
Työtoiminta ja työhön kuntoutus	23	15,8	14,4	12,8
Vammaisten laitoshuolto	22	12,7	11,4	11,5
Yhteensä	1 118	17,5	15,5	13,5

Lähde: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus

Kunnat ovat ostaneet erityisesti lastensuojelupalveluja sekä palveluasumista. Ostojen vo-lyymi näillä aloilla on kasvanut yli 10 prosenttia viimeisten vuosien aikana. Lähitulevai-suuden kehityksen on arvioitu olevan samansuuntainen. Kuntien hankintapolitiikan stra-tergiset linjaukset ja käytännön toteuttaminen vaikuttavat merkittävästi sosiaalipalvelu-

markkinoiden kehittymiseen. Hankintalain noudattaminen luo yrityksille nykyistä huomattavasti paremmat edellytykset edes tarjota osaamistaan kuntien käyttöön. Kuntien hankintatoimintojen kehittyessä ratkaistaan tuottajan valinta kilpailutilanteessa nykyistä useammin kokonaistaloudellisuuden eikä hinnan perusteella. Tällöin laatutyön merkitys kasvaa entisestään.

Uusi laki julkisista hankinnoista tuli voimaan kesällä 2007. Siinä on tarkoin huomioitu EU:n hankintadirektiivi, mikä tarkoittaa yhteisten pelisääntöjen luomista julkisille hankinnoille. Kansalliset kynnsarvot määrittelevät lain soveltamisalan sekä laajan ilmoitusvelvollisuuden rajat. Kynnsarvon ylittävät hankinnat on kilpailutettava ja siihen liittyy määrämuotoinen ilmoittaminen, joka tapahtuu vuonna 2006 käyttöön otetussa HILMA-järjestelmässä (www.hankintailmoitukset.fi). Sosiaalipalveluhankinnoissa kynnsarvo on 50 000 euroa.

Yritysten kilpailuasema on ollut huono toimialoilla, joihin kolmannen sektorin toimijoiden on ollut mahdollista saada tukea Raha-automaattiyhdistykseltä. Viime vuosina RAY on aktiivisesti pyrkinyt selvittämään ja poistamaan kilpailua vääristäviä avustuksia. Ympäristöministeriön sinänsä kannatettavat suunnitelmat erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi sisältävät riskin markkinoiden kehittymisen ja tasapuolisten kilpailuolosuhteiden näkökulmasta. Lain mahdollistama tuki erityisryhmien asunoinvestointihankkeisiin myönnetään Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n kautta. Myös vanhukset luetaan erityisryhmäksi. Tukea ovat oikeutettuja saamaan vain järjestöt ja kunnat. Mahdollisten kilpailuvääristymien ehkäiseminen jää tuen myöntäjän ja palveluja ostavien kuntien tehtäväksi. Tulevatko kunnat tarjouskilpailuissa huomioimaan tukea saaneen tuottajan erityisaseman hankintapäätöksiä tehdessään, jää nähtäväksi.

Kilpailukykyä säilyttämiseksi ja parantamiseksi yritysten on jatkuvasti kehitettävä toimintaansa sekä ammatillisesti että liiketoiminnallisesti, jossa tärkeitä osaamisalueita ovat henkilöstön johtaminen ja kehittäminen, laatutyö, yhteistyö, verkottuminen ja toimiva alihankinta, palvelujen tuotteistaminen ja esimiestaidot. Koska työvoimasta on jo nyt niukkuutta ja kilpailua, erittäin tärkeää on huolehtia siitä, että työntekijät viihtyvät työssään, palkkaus on kunnossa. Kaiken kaikkiaan on tärkeää tehdä yrityksestä ja mistä tahansa organisaatiosta haluttu työpaikka.

9.5 Innovaatiot

Yhden määritelmän mukaan sosiaalinen innovaatio on yksilön, ryhmän tai yhteisön luovan toiminnan tuloksena syntynyt uusi idea, joka johtaa lisäarvoa tuottavaan tulokseen yksilön tai yhteisön hyvinvoinnissa, terveydessä tai palvelujärjestelmässä. Sosiaali- ja terveydenhuollon innovaatiot voivat koskea lainsäädäntöä, palveluja, yksilöiden ja väestön hyvinvointia tai tuote- ja palvelumarkkinoita.

Kilpailu tehostaa toimintaa. Keskeistä palvelutuotannon tehokkuudelle on kilpailun olemassaolo. Kilpailu palvelutuottajien välillä pakottaa uusiin innovatiivisiin toimintatapoihin. Myös rahan niukkuus pakottaa miettimään uusia tapoja tuottaa

Myös pienet yritykset on saatava mukaan innovaatioprosesseihin. Yritysten, yhdistysten, kuntien, oppilaitosten, tutkimuslaitosten tulisi yhdessä kehittää palvelutuotteita ja niiden laatumittareita. Markkinoiden hyödyntäminen edellyttää kaikilta tuottajilta mahdollisimman tarkkoja tuotemäärityksiä. Kuntien ostopalvelujen yleistyessä tarvitaan tuottajien ja ostajien yhteiset näkemykset sekä määritykset siitä, mitä ollaan ostamassa ja myymässä.

Sosiaalipalveluissa ei ole perinteisesti käytetty yritys-elämän termejä kuten kilpailu, voitto tai tuotteet. Jo nykyään ja erityisesti tulevaisuudessa on välttämätöntä pyrkiä tuotteistamaan palvelut, joita aikoo myydä markkinoille. Asiakkaat haluavat tietää, mitä he rahalla saavat, oli asiakas sitten kunta tai yksityinen kansalainen.

Jotta sosiaalipalveluja jatkossakin voitaisiin tarjota niitä tarvitseville, on pystyttävä entisestään tehostamaan nykyistä palvelutuotantoa. Monet tekniset innovaatiot sekä uusien työ- ja toimintatapojen käyttöönotto mahdollistavat nykyistä tehokkaamman palvelutuotannon.

Toimivien kuluttajamarkkinoiden kehittyminen herättää sijoittajien kiinnostuksen alaa kohtaan.

Tekes on käynnistänyt uusia teknologiaohjelmia nimenomaan uusien palveluinnovaatioiden löytämiseksi ja yhteistyömallien kehittämiseksi. Uusi, Innovaatiot sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmässä -ohjelma on pitkäkestoinen, aina vuoteen 2015 asti. Ohjelman visiona on osaltaan saavuttaa uudistunut sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmä sekä uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Ohjelmasta rahoitetaan julkisen ja yksityisen sektorin hankkeita. Toimintaperiaatteiden: asiakaslähtöisyys, yhteistyö, toimintamallien uudistaminen ja hyvien käytäntöjen hyödyntäminen, on toteuduttava hankkeissa.

9.6 Tuotanto, tuottavuus ja laatu

Tulevaisuudessa sosiaalipalvelutuottajat erikoistuvat ja keskittyvät ydinpalvelujen tuottamiseen. Erikoistuminen vaatii henkilökunnalta ydinosuamista ja esimieheltä toiminnan ohjausta.

Yhteistyö ja verkostoituminen muiden hyvinvointipalvelualueiden kanssa yleistyy. Yritysten väliset alihankintasuhteet kehittyvät. Markkinoilla menestymisen kannalta tärkeäksi muodostuu kyky reagoida joustavasti ja nopeasti kysynnän muutoksiin. Markkinoiden kasvaessa ja yritysmäärän lisääntyessä tapahtuu muutoksia myös yritysraenteissa. Yrityksen kasvaessa haasteeksi muodostuu tuotannon organisoiminen edelleen joustavaksi ja asiakaslähtöiseksi kustannustehokkaalla tavalla.

Yrityksen tärkein voimavara on työntekijät. Sosiaali- ja terveysalalla työvoimasta on jo nyt huutava pula. Henkilöstön jaksamisesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen sekä kannustavan palkkausjärjestelmän luominen on yrityksen tulevaisuuden tärkeä kilpailutekijä.

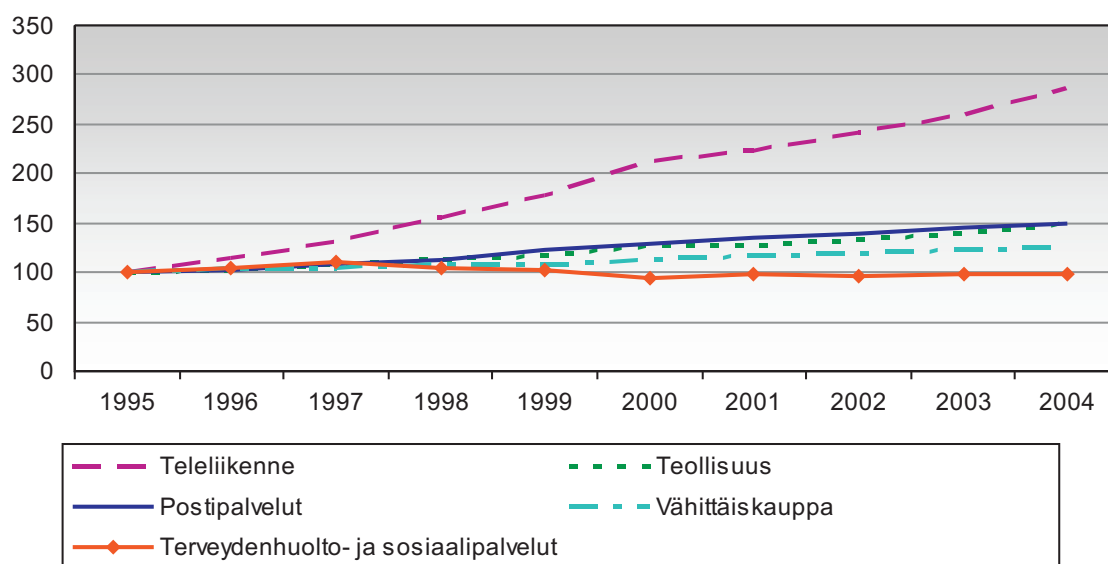
Motivoituneen henkilökunnan osaaminen ja kehittäminen on tuottavuuden tärkein osatekijä tällä toimialalla.

Vaikka hyvinvointiteknologiaan on panostettu ja panostetaan runsaasti yhteiskunnankin varoja, sen hyödyntäminen pienissä sosiaalialan yrityksissä on vielä vähäistä. Tieto-, turva- ja apuvälineteknologian käyttöönotto parantaa yrityksen tuottavuutta vapauttamalla henkilöstön työajan itse perustehtävään, hoivatyöhön.

Monet kunnat edellyttävät tarjouspyynnöissään dokumentoitua laatujärjestelmää, mikä monissa yrityksissä on jo laadittukin. Laatujärjestelmä ja -käsikirja on ensi sijassa yrityksen kehittämisen työkalu, sen toiminnan kuvaus, jossa jokainen työntekijä on osallinen.

Alla olevassa kuvassa näkyy, miten palveluiden tuottavuuskehitys on ollut heikkoa teleliikennealaa lukuun ottamatta.

Kuva 27. Palvelujen tuottavuus 1995–2004

Lähde: Tilastokeskus

9.6 Koulutus ja kehittämistoiminta

Kilpailun kiristyessä koulutuksella ja kehittämistoiminnalla on yhä merkittävämpi rooli yritysten toiminnassa. Liikkeenjohtotaidot sekä tuottavuuden ja laadun kehittäminen korostuvat tulevaisuudessa. Tuotteistaminen ja sen kautta toteutuva oikea palvelujen hinnoittelu on yksi tärkeimmistä koko toimialan kehittämistarpeista. Koulutustarvetta lisäävät myös markkinoiden toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset sekä uusien toimintamallien kehittyminen ja yleistyminen. Teknologian hyödyntämien yrityksissä vaatii henkilöstöltä tietoteknisiä taitoja.

Pienten yritysten elinehto on erikoistuminen, mikä vaatii jatkuvaa henkilöstön koulutustarpeen puntarointia laadittuun visioon pääsemiseksi. Vuoropuhelu koulutuksen järjestäjien kanssa auttaa myös niitä järjestämään sellaista lisäkoulutusta aiheista, joille todella on tarvetta.

Tulevaisuudessa kaikilla sosiaalialan koulutusasteilla tulisi huomioida myös yritystoiminta ja sen tarpeet niin opetussuunnitelmissa, tutkintovaatimuksissa kuin työharjoittelussakin.

Sosiaalipalvelujen tuotantoa kehitetään kuten muitakin palveluelinkeinoja. Yrityksen kehittämistoiminnan tulee olla jatkuvaa, vaikka yritys vain haluaisi säilyttää nykyisen asemansa markkinoilla. Ulkopuoliset tahot ovat kiinnostuneita siitä, miten paljon yritys panostaa kehittämistoimintaan. Sosiaalipalvelualalla henkilöstöön sijoitetut panokset korostuvat. Alan elinkeinopoliittisen merkityksen kasvaessa siitä kiinnostuvat sijoittajien ja yrityskehitystehtävissä olevien lisäksi myös teknisten tuotteiden kehittäjät ja valmistajat.

Jos toimialalle onnistutaan luomaan nykyistä avoimemmat markkinat, niin kynnys aloittaa yritystoiminta tai laajentaa nykyistä toimintaa madaltuu huomattavasti. Samalla alalle suuntautuu ulkopuolista rahoitusta, joka mahdollistaa sijoittamisen tuotekehitystyöhön ja tarvittavien investointien tekemiseen. Uusia yrityksiä syntyy kuntien lisätessä palveluostojaan.

Tärkeää on alan toimintaympäristön kehittämisen tukeminen kuten esimerkiksi eri tuottajatahojen yhteistoiminta ja verkottuminen, tuotekehitystyö, toimivien alihankintasuhteiden muodostuminen, yhteisten markkinapaikkojen rakentaminen, laatujärjestelmien kehittäminen sekä teknologian juurruttaminen yrityksiin. Tukitoimenpiteet tulisikin suunnata koko sosiaalipalvelualan kehittymistä edesauttaviin toimenpiteisiin.

Sosiaalipalvelualan kehittymisessä on julkisen vallan toimenpiteillä ratkaiseva rooli. Lainsäädännöllä tulisi taata sosiaalialan yrityksille tasapuoliset toimintaedellytykset markkinoilla. Tällaisia toimenpiteitä olisivat muun muassa kilpailua vääristävien tukien eliminoiminen sekä hankinta- ja verolakien tulkinnallisten osioiden tarkentaminen. Kuntien hankintaosaamisen parantamiseen sekä hankintaorganisaatioiden ja –prosessien kehittämiseen on panostettava. Kuntien tulisi parantaa valmiuksiaan verkostomaisen toimintatavan hyödyntämiseen kumppanuusperiaatteella, tuotteistamalla palveluja sekä kehittämällä palvelutuotteiden laatukriteerejä.

Kotipalveluyritysten uusperustanta on viime vuosina ollut hyvin vilkasta. Suuri osa uusista yrityksistä on yksin yrittäjiä, toiminimellä toimivia tai ammatinharjoittajia. Uusosuuskuntayrittäminen on ollut suosittua tällä toimialalla. Osuuskuntayrittäminen voi hyvin toimia myös ponnahduslautana oman yrityksen perustamiselle. Täytyy kuitenkin muistaa, että toimiakseen tehokkaasti ja kannattavasti, osuuskuntakin tarvitsee kunnan johtamista ja liiketoimintaosaamista. Yksi verkostomaisen yrittämisen muoto on franchising-yrittäjäisyys, mitä yrittämisen muotoa ei tällä toimialalla vielä paljonkaan ole.

Yritysneuvontaorganisaatioiden on tiedostettava vastuunsa uuden yritystoiminnan aktiivoinnissa. Ei riitä, että kannustaa ryhtymistä yrittäjäksi, on annettava tukea ja neuvoja ko-

ko yrityksen elinkaaren ajan. Toimialan erityispiirteiden ymmärtämiseksi on jatkuvasti seurattava alan kehitystä. Asiantuntijoiden käyttöä yritysideoita arvioinnissa ja ohjaamisessa oikeaan suuntaan kannattaa suositella. Yrityksen perustamista suunnittelevia tai uusia yrittäjiä tulee kannustaa omaehtoisiin yrittäjyysopintoihin esimerkiksi yrittäjän ammattitutkinnon suorittamiseen. Sosiaalipalvelut on haasteellinen toimiala. Sellaisia kouluttajia ja asiantuntijoita, jotka tuntevat alan sekä ammatillisesti että yritystoiminnan näkökulmasta, on vielä liian vähän.

10 Yhteenvedoanalyysi (SWOT)

<p>VAHVUUDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • hyvä ammattitaito ja koulutus • palveluiden korkea laatu • yritysten monipuolisuus • kustannustehokkuus • asiakaslähtöinen toimintatapa • joustavuus • yrittäjien myönteinen palveluasenne • työntekijöiden korkea motivaatiotaso • matala organisaatorakenne • sujuva työvuorosunnittelu 	<p>HEIKKOUEDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • pieni yrityskoko - toimitusvarmuus • investointipääoman puute • palvelujen vähäinen tuotteistaminen • hinnoitteluosaaminen • liikkeenjohtotaidot • markkinointiosaamisen puute • yhden tukijalan varassa • riippuvaisuus kuntien päätöksistä • julkinen palvelutuotanto hinnanasettaja • neuvotteluvoima puuttuu • laatumäärytykset epäselviä • asiakkaiden ennakoluulot • yrittäjät ja työntekijät ikääntyvät
<p>MAHDOLLISUUDET</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasvava kysyntä • toimivat markkinat • tasapuoliset kilpailuolosuhteet • kuntien ostopalvelut lisääntyvät • kunnat tekevät selkeät strategiat • kuntien hankintaosaaminen paranee • palvelusetelien käyttö yleistyy • asiakkaiden ostovoima kasvaa • asiakkaan valinnanmahdollisuus lisääntyy • yhteistyö lisääntyy • sujuvat kumppanuusketjut • uusien rahoitusmuotojen kehittyminen esim. hoitovakuutus • yksityinen pääoma ohjautuu alalle • teknologian hyödyntäminen • onnistunut omistajanvaihdos • kansallisen tason toimijoiden koordinointi paranee 	<p>UHAT</p> <ul style="list-style-type: none"> • markkinoiden sulkeutuminen • kunnat vähentävät palveluhankintoja/lisäävät omaa tuotantoa • kunnat keskittyvät vain julkisen tuotannon kehittämiseen • kansainvälisen kilpailun kiristyminen • suuret yritykset saavat monopoliaseman • kielteisten asenteiden yleistyminen • yrittäjien väsyminen • yrittäjien ja työntekijöiden ikääntyminen • työvoiman riittämättömyys • pula motivoituneesta ja ammattitaitoisesta henkilökunnasta • työvoimakustannusten hallitsematon kasvu • uudet markkinoita vääristävät tuet

11 Liite

11.1 Hyödyllisiä linkkejä

Finnvera Oyj	www.finnvera.fi
Finpro	www.finpro.fi
FranCon Franchise Consulting	www.francon.fi
Julkiset hankinnat –neuvontayksikkö	www.hankinnat.fi
Kauppa- ja teollisuusministeriö	www.ktm.fi
Kilpailuvirasto	www.kilpailuvirasto.fi
Lääninhallitukset	www.laanhallitus.fi
Maa- ja metsätalousministeriö	www.mmm.fi
Markkina-oikeus	www.oikeus.fi
Pellervo-Seura ry	www.pellervo.fi
Raha-automaattiyhdistys	www.ray.fi
Sosiaali- ja terveysministeriö	www.stm.fi
Sosiaalialan Työnantaja- ja Toimialaliitto/EK	www.sosiaaliala.fi
Sosiaaliportti	www.sosiaaliportti.fi
Stakes	www.stakes.fi
Suomen Yrittäjät ry	www.yrittajat.fi
Tekes	www.tekes.fi
TE-keskukset	www.te-keskus.fi
Terveys- ja Sosiaalialan Yrittäjät ry	www.teresory.com
Terveys- ja sosiaalialan yritysportaali	www.hoivayrittajat.fi
Tilastokeskus	www.tilastokeskus.fi
Toimialaraportit	www.toimialaraportit.fi
Työministeriö	www.mol.fi
Uusyrityskeskukset	www.uusyrityskeskus.fi
Valtion Asuntorahasto	www.ara.fi
Valtion säädöstietopankki	www.finlex.fi
Verohallinto	www.vero.fi
Yritys-Suomi – palvelut	www.yrityssuomi.fi

12 Lähteet

Avaimia ja lukkoja vertailemassa - hyvinvointiklusterista uusi ovi innovaatiopolitiikkaan, KTM, rahoitetut tutkimukset 12/2005

Hoivayrittäjyys, Rissanen Sari, Sinkkonen Sirkka (toim.)(2004)

Hyvinvointipalvelujen turvaaminen, Valtiovarainministeriö, kansantalousosasto (2003)

Ikäihmisten palvelujen laatusuositus, STM:n julkaisuja 2008:3

Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2005

Julkiset palvelut avautuvat, Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2007

Työ- ja elinkeinoministeriö, Toimiala Online

Palvelusetelin käyttö kunnissa, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:38

Palvelusetelin käyttöalan laajentaminen, Palvelusetelityöryhmän muistio, STM

Pk-yritysten toimintaympäristö ja kehitysnäkymät 2006 -tutkimus. TEM

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma

Rakennemuutos 2006 ja 2007 -katsaukset, Suomen Kuntaliitto

Terveydenhuollon yksikkökustannukset Suomessa vuonna 2006, Stakes

Tutkimus kotitalousvähennyksen käytöstä, Työpoliittinen tutkimus 310/2006

Työvoima 2020, Työpoliittinen tutkimus 234, Työministeri.

Verotusohje yleishyödyllisille yhdistyksille ja säätiöille Dnro 384/349/2007

Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa. STAKES SVT 2007, Kauppinen Sari, Niskanen Tapani

Yrittäjyyskatsaus 2008, Työ- ja elinkeinoministeriö TEM

Yritystoiminta ja kuntien ostopalvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa. KTM julkaisuja 25/2006, Lith, Pekka.

Yritystutkimuksen tilinpäätösanalyysi 2002, Yritystutkimusneuvottelukunta

www.tem.fi
www.mmm.fi
www.te-keskus.fi
www.finpro.fi
www.visitfinland.com